

Aralık / December - 2024

Sayı / Issue:1

i-jaer.org

International Journal of Afro-Eurasian
Economic Research (IJAER)

Uluslararası Afro-Avrasya Ekonomi
Araştırmaları Dergisi (IJAER)

**International Journal of Afro-Eurasian
Economic Research (IJAER)**

**Uluslararası Afro-Avrasya Ekonomi
Araştırmaları Dergisi (IJAER)**

INTERNATIONAL JOURNAL OF AFRO-EURASIAN ECONOMIC RESEARCH (IJAER)

ULUSLARARASI AFRO-AVRASYA EKONOMİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (IJAER)

Sayı/Issue: 1

Aralık/December 2024

e-ISSN: 3062-1461

Sahibi

Afro-Avrasya Araştırmaları Derneği

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Bahadır KAVAS

(Amasya Üniversitesi)

(yusuf.kavas@amasya.edu.tr)

Editör Yardımcısı

Dr. Öğr. Üyesi Batuhan MEDETOĞLU

(Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

(bmedetoglu@mehmetakif.edu.tr)

Dergi Sekreteryası

Elif CİNKAVUK

Zeren ÇÖPOĞLU

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mehmet Emin GÖKÇE

Alan Editörleri

İktisat: Doç. Dr. Mustafa Necati ÇOBAN (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Pazarlama: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali PAYLAN (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)

Yönetim: Dr. Öğr. Üyesi Tuğba KARABOĞA (Amasya Üniversitesi)

Ekonometri: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Aykut KARABOĞA (Amasya Üniversitesi)

Uluslararası Ticaret: Dr. Öğr. Üyesi Özgür SAYIN (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)

Finans: Dr. Öğr. Üyesi Büşra AĞAN (Ostim Teknik Üniversitesi)

Muhasebe: Dr. Salih TUTAR (Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

TAKDİM

Ülkeler arası ilişkilerin gelişmesine olanak tanıyan küreselleşme faaliyetleri, sınırların kalkmasını ve mal ile hizmet hareketliliğini sağlamıştır. Uluslararası anlamda ülkeler arasında hareketliliklerin görüldüğü ve dijitalleşme, yapay zekâ gibi kavramların ön plana çıktığı da görülmektedir. Gelişmişliğin göstergesi olarak kabul edilen ve faaliyetler için gereken bilgilerin beceriye dönüştürülmesi hem bireyler hem de devletler için önem arz etmektedir. Bu düşünce ile akademik alana katkı sağlayacak ve literatürde yol gösterici niteliği olacak çalışmaların, Uluslararası Afro-Avrasya Ekonomi Araştırmaları Dergisi (IJAER) çatısında toplanmasına karar verilmiştir. Bilimsel hakemli dergi olan IJAER; iktisat, işletme, ekonometri, çalışma ekonomisi, maliye, dış ticaret, uluslararası finans konularında yazılan makaleleri kabul etmekte ve ilgili alanlarda hem akademisyen hem de uzmanlara çağrıda bulunmaktadır. Derginin ilk sayısını çıkarmanın heyecanını ve mutluluğunu yaşamakla birlikte sürece büyük katkı sunan yazarlarımız, hakemlerimiz ve danışma kurulumuza şükranlarımızı sunarız. Sonraki sayılar için büyük bir altyapı oluşturulmasını sağlayan bu sayıda, 4 Türkçe ve 1 İngilizce dilinde makale yayımlanmıştır. Makaleler konu olarak “Sürdürülebilirlik Bilinci”, “Sağlık Finansmanı”, “Finansal Başarısızlık”, “Banka Kredileri”, “Mutluluk Düzeyleri” şeklinde sınıflandırmaya sahiptir. İlgili çalışmalar özgün makaleler olup literatüre katkısının büyük olacağı umut edilmektedir. Derginin sonraki çağrısı da açık olup bütün paydaşların görüş ve önerileri de her zaman beklenmektedir. Katkı sunması dileğiyle.

IJAER Editörü

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Gentiana Sharku (University of Tirana)

Prof. Dr. Şakir SAKARYA (Balıkesir Üniversitesi)

Doç. Dr. Arif SALDANLI (İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa Kenan ERKAN (Sakarya Üniversitesi)

Doç. Dr. Nelya Potapova (Alfraganus University)

BİLİM DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Ali ARI (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Alper ÖZMEN (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Gentiana Sharku (University of Tirana)
Prof. Dr. Gülden BÖLÜK (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Güler GÜNŞOY (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan TUTAR (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi)
Prof. Dr. İlhan EROĞLU (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail ÇELİK (Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat YAMAN (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Şakir SAKARYA (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali İNANIR (Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Doç. Dr. Arif SALDANLI (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Bahar ERDAL (OSTİM Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Buket BORA SEMİZ (İzmir Bakırçay Üniversitesi)
Doç. Dr. Davranbek YULDAŞEV (Kyrgyzstan University of Economy and Enterprise)
Doç. Dr. Murat KESEBİR (Yozgat Bozok Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa Kenan ERKAN (Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer Faruk BİÇEN (Balıkesir Üniversitesi)
Doç. Dr. Nelya Potapova (Alfraganus University)
Doç. Dr. Recep YORULMAZ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Doç. Dr. Selim DÜĞER (Dumlupınar Üniversitesi)
Doç. Dr. Serkan AKOĞUL (Pamukkale Üniversitesi)
Doç. Dr. Şerife SUBAŞI (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Enes FİLİZ (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ersin ŞENER (Kırklareli Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Uğur DOLGUN (İstanbul Üniversitesi)
Dr. Abdülkadir KESKİN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Kadir Kürşat YILMAZ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Dr. Magsud MİRZAYEV Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (UNEC)
Dr. Nurkhodzha AKBULAEV (Azerbaijan State University of Economics)
Dr. Ziyadhan Hasanov (Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi)
Öğr. Gör. Dr. Ömer KESKİN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Öğr. Gör. Fatih KARABACAK (Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)
Öğr. Gör. Murat KARADAŞ (Atatürk Üniversitesi)

SAYI HAKEMLERİ

Prof. Dr. Üzeyir AYDIN (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Doç. Dr. Burcu ÖZGÜL (İstanbul Topkapı Üniversitesi)

Doç. Dr. Cihan YILMAZ (Ardahan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Necla KUDUZ (Uşak Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ömer GİZLİER (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Saim Alper AYAS (Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

Öğr. Gör. Muhammed KALAYCI (Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)

Arş. Gör. Levent BOZBAŞ (Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi)

Arş. Gör. Perlin Naz CÖMERT (Yıldız Teknik Üniversitesi)

Arş. Gör. Serdar ÇELİK (OSTİM Teknik Üniversitesi)

DERGİ HAKKINDA

Uluslararası Afro-Avrasya Ekonomi Araştırmaları Dergisi (IJAER), yılda iki kez yayımlanan; iktisat, işletme, ekonometri, çalışma ekonomisi, maliye, dış ticaret, uluslararası finans gibi konularda bilimsel makalelerin yayımlanmasını amaçlayan ulusal hakemli dergidir. İktisadi ve idari bilimler ile ekonomi alanına özgünlük değeri yüksek ve literatüre katkı sağlayacak düzeyde çalışmaların kabulü sağlanmaktadır. Makalelerin editoryal ve hakem süreçleri objektif şekilde yönetilmekte, etik değerlere bağlı yayım yapılmaktadır. Lisansüstü tezlerden yararlanarak gerçekleştirilecek tezlerin kabulü de belirtilmek şartıyla kabul edilmektedir.

Uluslararası Afro-Avrasya Ekonomi Araştırmaları Dergisi (IJAER), alana katkı sağlayacak çalışmaların yayımlanmasını amaçlamaktadır. Dergide yayımlanan çalışmaların içeriği ve sorumluluğu yazar/yazarlara aittir. Değerlendirilmek üzere gönderilecek çalışmaların daha önce herhangi bir yayımlanmamış ve değerlendirme amacıyla başka bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir. Özet olarak sunulan bildirilerden yararlanılıp dipnot eklemek şartıyla makale göndermek mümkündür. Dergiye gönderilecek makalelerde %15 oranının üzerinde (kaynakça hariç) intihale sahip çalışmalar editörler tarafından reddedilmektedir. Yazarlara bilgi kısmında mevcut dosyaların tam ve eksiksiz şekilde yüklenmesi gerekmektedir. Çalışmalarda yazar/yazarlara ait ORCID bilgisinin eklenmesi gerekmektedir. Derginin dili Türkçe ve İngilizcedir. Hiçbir ad altında yazar ve kurumlardan herhangi bir ücret alınmamaktadır. Tüm çalışmalara JEL kodu eklenmelidir. Dergi, 6 ayda bir Haziran ve Aralık aylarında yayımlanmaktadır.

Dergimiz elektronik ortamda yayımlanmaktadır.

Dergi Genel Bilgileri:

Dergi Niteliği: Ulusal Bilimsel Hakemli Dergi

Yayın Sıklığı: Yılda 2 Sayı (Aralık-Haziran)

Yayın Dili: Türkçe & İngilizce

Dergi Kapsamı: Sosyal ve Beşeri Bilimler

Değerlendirme Süresi: 40 Gün (Ortalama)

İÇİNDEKİLER

ÖĞRENCİLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BİLİNCİ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ <i>Bükra Doğaner DUMAN, Ebru DEMİRCİ & Aslı Hatice KOÇ KESEBİR</i>	1
VOSVIEWER İLE SAĞLIK FİNANSMANI ÇALIŞMALARININ BİBLİYOMETRİK ANALİZİ <i>Esra ÖZKAHVECİ & Fatih KONAK</i>	17
BORSA İSTANBUL'DAKİ TURİZM ŞİRKETLERİNDE FİNANSAL BAŞARISIZLIK TESPİTİ: ALTMAN Z SKORU, ZMIJEWSKI J SKORU VE SPRINGATE S SKORU UYGULAMALARI <i>Meltem ATABAY</i>	35
SETTING OPTIMAL NUMERIC TARGETS IN BANKING: A PRACTICAL APPLICATION ON PARTICIPATION BANKING CREDITS <i>Yasemin KAMANLI</i>	49
TÜRKİYE'DE TURİSTİK ŞEHİRLERDE İKAMET EDEN BİREYLERİN MUTLULUK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA <i>Havin ÇAKIRBEYLİ, Zeynep Sude AKAN & Muhammet Kerim SATILMIŞ</i>	59

ÖĞRENCİLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BİLİNCİ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

Determining Students' Sustainability Awareness Levels

Bükrâ Doğaner DUMAN*, Ebru DEMİRCİ** & Aslı Hatice KOÇ KESEBİR***

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilirlik Bilinci, Sürdürülebilirlik Tutumu, Sürdürülebilirlik Davranışı JEL Kodları: Q01, Q56, I23.	Öz Bu çalışmada, bireyin sürdürülebilir kalkınma konusundaki deneyimi ve farkındalığını açıklamak için kullanılan sürdürülebilirlik bilinci kavramı incelenmektedir. UNESCO'nun sürdürülebilir kalkınma tanımı temel alınarak geliştirilen sürdürülebilirlik bilinci anketi (SCQ) kullanılarak lisans seviyesindeki öğrencilerin sürdürülebilirlik bilinci seviyeleri ölçülmüştür. Türkiye'deki 900 lisans öğrencisinin verileri kullanılarak sürdürülebilirlik bilinçleri sürdürülebilirlik bilgisi, sürdürülebilirlik tutumları ve sürdürülebilirlik davranışı alt boyutlarında katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile karşılaştırılarak ölçülmüştür. Sonuçta öğrencilerin cinsiyetlerinin ve spor yapma durumunun sürdürülebilirlik bilincine etkisi olduğu görülmüştür. Ancak kriterler arasında yer alan sigara içme durumu, anne ve babanın eğitim seviyesi durumu, aylık gelir düzeyi, yaşadıkları yer ve öğrencilerin yaşı gibi parametrelerin etkisi olmadığı görülmüştür.
Keywords: Sustainable Development, Sustainability Awareness, Sustainability Attitude, Sustainability Behavior JEL Codes: Q01, Q56, I23.	Abstract This study examines the concept of sustainability awareness, which is used to explain an individual's experience and awareness of sustainable development. The sustainability awareness levels of undergraduate students were measured using the Sustainability Consciousness Questionnaire (SCQ) developed based on UNESCO's definition of sustainable development. Using data from 900 undergraduate students in Turkey, sustainability awareness was measured in the sub-dimensions of sustainability knowledge, sustainability attitudes and sustainability behavior in comparison with the sociodemographic characteristics of the participants. As a result, it was seen that the gender of the students and their sporting status had an effect on their sustainability awareness. However, it was observed that parameters such as smoking status, income level, educational level of parents and age of the students did not have any effect.

* Uzm., İstanbul Üniversitesi, Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi, Ulaştırma ve Lojistik Bölümü, bukra.doganer@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9770-9838

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi, Ulaştırma ve Lojistik Bölümü, edemirci@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1724-2925

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi, Ulaştırma ve Lojistik Bölümü, aslihaticekockesebir@ogr.iu.edu.tr, ORCID: 0009-0007-6642-012X

1.GİRİŞ

Çevre sorunları günümüzde giderek artan bir endişe kaynağı haline gelmektedir. Bilim ve teknolojinin hızlı gelişimi, insanların yaşam standartlarını artırırken, doğal çevreye olan etkilerini de artırmaktadır. Ancak bu etkilerin önlenmesi ve çevrenin korunması için hem devletin hem de bireylerin ortak sorumlulukları ve yükümlülükleri vardır. Toplumda çevre bilincinin artmasını ve çevre konularının daha fazla önemsenmesini sağlayarak, çevre sorunlarının çözümünde daha etkili bir rol oynamasını sağlayabilmek için çevre eğitimi önem arz etmektedir. Bu nedenle Birleşmiş Milletler (BM) 2030 yılına kadar ulaşılması gereken 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (SKH) açıklamış ve hem mevcut hem de gelecek nesiller için daha sağlıklı ve daha adil bir topluma geçiş için bir yol haritası sunmuştur (Mollaoglu vd., 2023).

Sürdürülebilirlik kavramı, insan faaliyetlerinin doğaya zarar vermeden veya en az zararla yapılmasını sağlamanın ötesinde, insanların çevre üzerindeki sorumluluklarını kabul etmelerini teşvik eder. Amacı, insan varlığını ortadan kaldırmak değil, aksine insanların yaşadıkları çevreye karşı daha sorumlu ve sürdürülebilir bir yaklaşım geliştirmelerini teşvik etmektir (Oğuz, 2020). Sürdürülebilir kalkınma hem bugün yaşayan hem de gelecek nesillerin temel ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan bir kavramdır. Bu kavram, temel ihtiyaçların sağlanması ile çevrenin doğal kaynakları ve kendini yenileme kapasitesinin korunmasını öncelikli olarak göz önünde bulundurur (Conca & Geoffrey, 2004). Sürdürülebilir kalkınma, doğal kaynakların korunmasını öncelikli olarak göz önünde bulundurarak, gelecek nesillerin refah düzeylerinin artmasını hedefler (Aruoba, 1997).

Sürdürülebilirlik konusunda bireyin farkındalığını ifade eden kavram ise sürdürülebilirlik bilinci olarak ifade edilmektedir (Gericke vd., 2019). Sürdürülebilirlik bilinci kavramı, sürdürülebilir kalkınma prensiplerini içeren ve sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları bilgi, tutum ve davranış açısından ele alan, çevreyle ilgili farkındalığı ve bilinci yaşam tarzının temelinde barındıran önemli bir kavramdır. (Yüksel & Yıldız, 2019a). Sürdürülebilirlik bilinci, sürdürülebilirliğe bütüncül olarak yaklaşarak, boyutlar kapsamında kişinin bilgisi, tutumunu ve davranışını açıklama konusunda ipuçları vermektedir. Sürdürülebilirlik bilincinin oluşması için en önemli unsur, sürdürülebilir kalkınmanın ve boyutlarının iyi anlaşılmış olmasıdır. Sürdürülebilirlik bilinci kavramı farkında olma ve aynı zamanda duygu, inanış ve davranışlar ile bağlantılı tecrübeleri de içermektedir (Velmans, 1999; Yüksel ve Yıldız, 2019a). Araştırılan davranış ve tutumların duyuları yansıttığı düşünülmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma bireylerin konuyu öğrenmesiyle başlar ve sorumlulukların öğrenilmesiyle devam eder (Küçük vd., 2022). Literatürde sürdürülebilir kalkınma bilincinin okullarda öğretilmesiyle ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda öğretmenlerin öğrencilerde sürdürülebilirlik bilinci sağlamada ne kadar yetkin oldukları incelenmiştir (Sagdıç ve Şahin, 2016; Summers vd., 2004; Tuncer, 2008; Turer, 2010). Çobanoğlu ve Turer (2015) tarafından yapılan bir çalışmada, fen bilgisi öğretmenliği lisans programı öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma farkındalığı çevresel boyutta %60,5, sosyal boyutta %53,5 ve ekonomik boyutta %51,2 olarak bulunmuştur. Öztürk (2015) tarafından yapılan çalışmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Bu çalışmada, fen ve sosyal bilimler de dahil olmak üzere farklı branşlardaki öğretmen adayları, sürdürülebilir kalkınmanın “çevre etiği” ve “toplumsal-sosyal” faktörleri ve toplam puanları açısından “yüksek” iken, “çevresel ekonomik” faktöründe orta düzeydedirler. En düşük sürdürülebilir kalkınma farkındalığı ortalama puanları Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi Eğitimi lisans öğrencilerinde ölçülmüştür. Summers ve diğerleri (2004) de fen ve coğrafya öğretiminde lisans öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma anlayışını ölçmüştür. Bu çalışma sonucunda sürdürülebilir kalkınma tanımlarında sosyal boyut açısından baskınlık coğrafya öğrencileri tarafından, çevre boyutu ise fen bilimleri öğrencileri tarafından daha önemli bulunan ve tanımlanan boyutlar olarak belirlenmiştir. Çevre okuryazarlığı ölçeğinin kullanıldığı bir başka çalışmada ise öğretmen adaylarının çevre odaklı bir düşünce yapısına ve olumlu bir çevre bilincine sahip olmalarına rağmen çevre bilgisi puanlarının yetersiz olduğu belirlenmiştir (Teksöz vd., 2010).

Literatüre bakıldığında bu alanda sürdürülebilir kalkınma eğitimlerinin etkinliğini ölçmekle başlayan (Pauw vd., 2015) ve sürdürülebilirlik bilinci ölçeği geliştirilip uygulanmasıyla devam eden birçok çalışma yapılmıştır. 2016 yılında ergenlik döneminde azalan çevre bilincinin, ekonomik ve sosyal konular da dâhil olmak üzere sürdürülebilir kalkınma konusunda da geçerliği olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla Olsson ve Gericke (2016) çalışma yapmıştır. Devam eden yıllarda Türkiye’de de lise öğrencilerine yönelik sürdürülebilirlik bilincini ölçme çalışmaları yapılmıştır (Yuksel ve Yıldız, 2019; Yuksel ve Yıldız, 2019a). Son olarak Aykaç 2022 yılında yaptığı çalışmada Ege Üniversitesi’ndeki lisans öğrencilerinin sürdürülebilirlik bilinçlerini ölçmek üzere çalışma yapmıştır. Ölçeğe öğrencilerin konuya ilişkin aldıkları eğitimlerle ilgili sorular ekleyerek ölçeği genişletmiştir.

Çalışmanın devamında sürdürülebilirlik bilincinin ölçümü yapılmıştır. Analiz için UNESCO'nun sürdürülebilir kalkınma tanımı temel alınarak Gericke ve diğerleri (2019) tarafından geliştirilen sürdürülebilirlik bilinci anketi kullanılmıştır. İkinci kısımda sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilirlik bilinci kavramlarına değinilecektir. Devamında analize giriş yapılarak bulgular ve sonuçları açıklanacaktır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın ilk bölümünde öğrencilere ait demografik bilgiler toplanmıştır. İkinci bölümde, Michalos, Creech, Swayze, Kahlke, Buckler & Rempel (2012) tarafından geliştirilen, Gericke ve diğerleri (2018) tarafından güncellenen ve Türkçe'ye uyarlanan orijinal adı "Sustainability Consciousness Questionnaire" olan Sürdürülebilirlik Bilinci Ölçeği (SBÖ) yazardan izin alınarak kullanılmıştır. Ölçek, 50 madde içermekte olup Bilgi, Tutum ve Davranış olmak üzere üç farklı alt boyutu ele almaktadır. Ölçek, katılımcıların "kesinlikle katılıyorum" ile "kesinlikle katılmıyorum" arasında derecelendirdiği beşli likert tipi ölçek kullanılarak uygulanmıştır.

Ölçek, sürdürülebilirliğin boyutlarını ve sürdürülebilir kalkınmayı bilgi, tutum ve davranış bakımından ele almaktadır. Veri aracının bilgi kısmı, sürdürülebilir kalkınma konusunda gerekli bilgiye sahip olunduğu veya olunmadığı, tutum kısmı; sürdürülebilirlik ile ilgili konular karşısındaki tutumları, davranış kısmı ise öğrencilerin sürdürülebilirlik sorunlarına karşı nasıl bir yaklaşım sergiledikleri ile ilgili yanıtların alınmasını sağlamaktadır.

Şekil 1’de görüldüğü üzere ölçme aracı, sürdürülebilirlik kavramının anlamına uygun olarak çevre, sosyal ve ekonomik konuları bütüncül olarak ele aldığı gibi, aynı zamanda bilgi, tutum ve davranış bakımından tek tek incelenmesine de fırsat vermektedir.

Şekil 1. Sürdürülebilirlik bilincinin kavramsal temsili (Gericke vd., 2019)

Çalışmada lisans eğitim gören 900 öğrenciden yanıt alınmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu 21 yaş ve üzeri birinci sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Katılımcıların 586 kişisi kadın öğrencilerdir.

Tablo 1. Katılımcıların Yaş Aralığı Dağılımı

Yaş Aralığı	Frekans Dağılımı	Yüzdesel Dağılım
18'den Küçük	18	2
18	121	13,4
19	233	25,9
20	203	22,6
21 ve Daha Büyük	325	36,1
Toplam	900	100

Tablo 2. Katılımcıların Eğitim Gördükleri Sınıf Dağılımı

Sınıf	Frekans Dağılımı	Yüzdesel Dağılım
Hazırlık	137	15,2
Birinci Sınıf	382	42,4
İkinci Sınıf	216	24
Üçüncü Sınıf	82	9,1
Dördüncü Sınıf	83	9,2

Yapılan uygulama sonucunda toplanan veriler SPSS programı ile geçerlilik ve güvenilirlik testlerine tabii tutulmuştur. Bu çalışmada, Cohen, Manion & Morrison (2000) tarafından önerilen tarama yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde anket yöntemi tercih edilmiştir. Anket, katılımcıların "kesinlikle katılıyorum" ile "kesinlikle katılmıyorum" arasında derecelendirdiği beşli likert tipi ölçek kullanılarak uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Analizde ilk olarak verilerin güvenilirlik katsayısı ve normallik düzeyi incelenmiştir. Veri toplamak için uygulanan Sürdürülebilirlik Bilinci Ölçeği ve alt boyutlarıyla ilgili değerlendirme için Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı kullanılmıştır.

Tablo 3. Güvenilirlik Testi Sonuçları

Cronbach's Alpha	Standartlaştırılmış Maddelere Dayalı Cronbach's Alpha	N Öge Sayısı
,975	,976	27

Tablo 3'te güvenilirlik katsayısının 0,934 olduğu anlaşılmakta olup, bu katsayıya göre ölçeğin güvenilirliğinin iyi olduğu kabul edilebilmektedir (Korkmaz, 2012).

3.1 Katılımcıların Cinsiyetlerinin Sürdürülebilirlik Bilinçlerine ve Alt Boyutlarına Etkisine İlişkin Sonuçlar

Çalışmada lisans düzeyi üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik bilinci ve sürdürülebilirlik alt boyutları düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından farklılık gösterip göstermediğinin saptanması için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Tablo 4'te Mann Whitney U testi sonuçları yer almaktadır. Buna göre sürdürülebilirlik bilinci ve alt boyutları cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Kadınların sürdürülebilirlik bilincinin, sürdürülebilirlik bilgisinin, sürdürülebilirlik tutumunun ve sürdürülebilirlik davranışının erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Mann Whitney U Testi Sonuçları-Cinsiyet

	Cinsiyet	N	Ortalama	Kümülatif Ortalama
S_Bilgi	Kadın	586	479,95	281251,00
	Erkek	314	395,54	124199,00
	Toplam	900		
S_Tutum	Kadın	586	479,15	280783,00
	Erkek	314	397,03	124667,00
	Toplam	900		
S_Davranış	Kadın	586	482,67	282847,00
	Erkek	314	390,46	122603,00
	Toplam	900		
SBÖ_Top	Kadın	586	487,05	285409,00
	Erkek	314	382,30	120041,00
	Toplam	900		
	S_Bilgi	S_Tutum	S_Davranış	SBÖ_Top
Mann-Whitney U	74744,000	75212,000	73148,000	70586,000
Wilcoxon W	124199,000	124667,000	122603,000	120041,000
Z	-4,660	-4,531	-5,083	-5,763
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000

3.2 Katılımcıların Üniversite Sınıf Düzeylerinin Sürdürülebilirlik Bilinçlerine ve Alt Boyutlarına Etkisine İlişkin Sonuçlar

Katılımcılar, hazırlık sınıfı ve 1., 2., 3., ve 4. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Öğrencilerin sınıf düzeylerinin sürdürülebilirlik bilinci, tutumu ve davranışı üzerindeki etkisini değerlendirmek amacıyla Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Tablo 5'te analiz sonuçlarına göre sınıf düzeyleri arasındaki fark anlamlı değildir.

Tablo 5. Kruskal Wallis Testi Sonuçları- Öğrenim Düzeyi

	Sınıfdüzeyi	N	Ortalama	
S_Bilgi	Hazırlık	337	444,31	
	1. Sınıf	382	449,44	
	2. Sınıf	216	450,12	
	3. Sınıf	82	420,55	
	4. Sınıf	83	496,17	
	Toplam	900		
S_Tutum	Hazırlık	137	434,24	
	1. Sınıf	382	451,84	
	2. Sınıf	216	459,62	
	3. Sınıf	82	408,96	
	4. Sınıf	83	488,45	
	Toplam	900		
S_Davranış	Hazırlık	137	438,29	
	1. Sınıf	382	449,98	
	2. Sınıf	216	458,02	
	3. Sınıf	82	420,11	
	4. Sınıf	83	483,51	
	Toplam	900		
SBÖ_Top	Hazırlık	137	431,88	
	1. Sınıf	382	452,60	
	2. Sınıf	216	455,30	
	3. Sınıf	82	414,02	
	4. Sınıf	83	495,13	
	Toplam	900		
	S_Bilgi	S_Tutum	S_Davranış	SBÖ_Top
Chi-Square	3,762	4,705	2,956	4,865
df	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,439	,319	,565	,301

3.3 Katılımcıların Yaşlarının Sürdürülebilirlik Bilinçlerine ve Alt Boyutlarına Etkisine İlişkin Sonuçlar

Katılımcıların yaş grupları 18'den küçük, 18, 19, 20, 21 ve 21'den büyük olarak ele alınmıştır. Yaşların sürdürülebilirlik bilinci ve alt boyutlarıyla olan etkisini ölçebilmek için Kruskal- Wallis testi yapılmıştır. Tablo 6'da analiz sonuçlarına göre katılımcıların yaşlarının sürdürülebilirlik bilgisine etkisi açısından anlamlı fark oluşturmadığını söylenebilmektedir. Sonuçlara göre sürdürülebilirlik tutumu, sürdürülebilirlik davranışı ve sürdürülebilirlik bilinci(s_toplam) değerine bakıldığında anlamlı fark olduğu ortaya konmaktadır.

Tablo 6. Kruskal Wallis Testi Sonuçları- Yaş

	Yaş	N	Ortalama	
S_Bilgi	18'den küçük	18	357,72	
	18	121	414,22	
	19	233	462,14	
	20	203	452,04	
	21 ve daha büyük	325	459,84	
	Toplam	900		
S_Tutum	18'den küçük	18	301,42	
	18	121	405,62	
	19	233	463,65	
	20	203	459,11	
	21 ve daha büyük	325	460,66	
	Toplam	900		
S_Davranış	18'den küçük	18	301,72	
	18	121	405,28	
	19	233	457,92	
	20	203	469,67	
	21 ve daha büyük	325	458,28	
	Toplam	900		
SBÖ_Top	18'den küçük	18	310,33	
	18	121	403,07	
	19	233	463,04	
	20	203	459,16	
	21 ve daha büyük	325	461,52	
	Toplam	900		
	S_Bilgi	S_Tutum	S_Davranış	SBÖ_Top
Chi-Square	5,584	10,910	11,190	10,621
df	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,232	,028	,025	,031

3.4 Katılımcıların Aylık Gelirlerinin Sürdürülebilirlik Bilinçlerine ve Alt Boyutlarına Etkisine İlişkin Sonuçlar

Katılımcıların aylık gelirleri 5000 TL'den daha az, 5001 TL ile 10000TL arasında, 10001 TL ile 15000 TL arasında, 15001 TL ile 20000 TL arasında, 20001 TL ve üzeri olarak sınıflandırılmıştır. Aylık gelirlerin etkisini ölçebilmek için Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Tablo 7'de analiz sonuçları incelenmiştir. Sonuçlara göre lisans düzeyindeki üniversite öğrencilerinin aylık gelirlerinin sürdürülebilirlik bilincine ve alt boyutlarına etkisi olmadığı söylenebilmektedir.

Tablo 7. Kruskal-Wallis Test Sonuçları- Aylık Gelir

	Aylık Gelir	N	Ortalama	
S_Bilgi	5000 TL'den daha az	435	458,52	
	5001 TL ile 10000 TL arasında	215	426,82	
	10001 TL ile 15000 TL arasında	87	449,16	
	15001 TL ile 20000 TL arasında	57	441,82	
	20001 TL ve üzeri	106	471,39	
	Toplam	900		
S_Tutum	5000 TL'den daha az	435	453,12	
	5001 TL ile 10000 TL arasında	215	442,38	
	10001 TL ile 15000 TL arasında	87	448,32	
	15001 TL ile 20000 TL arasında	57	438,43	
	20001 TL ve üzeri	106	464,49	
	Toplam	900		
S_Davranış	5000 TL'den daha az	435	454,50	
	5001 TL ile 10000 TL arasında	215	450,49	
	10001 TL ile 15000 TL arasında	87	435,61	
	15001 TL ile 20000 TL arasında	57	433,74	
	20001 TL ve üzeri	106	455,33	
	Toplam	900		
SBÖ_Top	5000 TL'den daha az	435	457,24	
	5001 TL ile 10000 TL arasında	215	432,37	
	10001 TL ile 15000 TL arasında	87	440,49	
	15001 TL ile 20000 TL arasında	57	448,29	
	20001 TL ve üzeri	106	469,04	
	Toplam	900		
	S_Bilgi	S_Tutum	S_Davranış	SBÖ_Top
Chi-Square	2,970	,694	,665	2,012
df	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,563	,952	,956	,734

3.5. Katılımcıların Annelerinin Eğitim Durumunun Sürdürülebilirlik Bilinçlerine ve Alt Boyutlarına Etkisine İlişkin Sonuçlar

Kruskal-Wallis sonuçları, annenin eğitim durumunun üniversite lisans düzeyindeki öğrencilerin sürdürülebilirlik bilinci ve alt boyutları üzerinde etkisi olmadığını göstermektedir.

Tablo 8. Kruskal-Wallis Test Sonuçları-Anne Eğitim Durumu

	Anne Eğitim Durumu		N	Ortalama
S_Bilgi	Okuryazar değil		18	369,31
	Okuryazar		27	429,48
	İlkokul mezunu		240	438,34
	Ortaokul mezunu		159	444,53
	Lise mezunu		282	466,67
	Üniversite mezunu		174	458,18
	Toplam		900	
S_Tutum	Okuryazar değil		18	440,33
	Okuryazar		27	429,78
	İlkokul mezunu		240	436,86
	Ortaokul mezunu		159	451,02
	Lise mezunu		282	457,13
	Üniversite mezunu		174	462,36
	Toplam		900	
S_Davranış	Okuryazar değil		18	444,61
	Okuryazar		27	404,43
	İlkokul mezunu		240	442,23
	Ortaokul mezunu		159	445,57
	Lise mezunu		282	451,26
	Üniversite mezunu		174	472,94
	Toplam		900	
SBÖ_Top	Okuryazar değil		18	430,72
	Okuryazar		27	412,76
	İlkokul mezunu		240	432,55
	Ortaokul mezunu		159	447,80
	Lise mezunu		282	462,95
	Üniversite mezunu		174	465,46
	Toplam		900	
	S_Bilgi	S_Tutum	S_Davranış	SBÖ_Top
Chi-Square	3,813	1,415	2,467	3,059
df	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,577	,923	,781	,691

3.6 Katılımcıların Babalarının Eğitim Durumunun Sürdürülebilirlik Bilinçlerine ve Alt Boyutlarına Etkisine İlişkin Sonuçlar

Kruskal-Wallis sonuçları, babanın eğitim durumunun üniversite lisans düzeyindeki öğrencilerin sürdürülebilirlik bilinci ve alt boyutları üzerinde etkisi olmadığını göstermektedir.

Tablo 9. Kruskal-Wallis Testi Sonuçları-Baba Eğitim Durumu

	Baba Eğitim Durumu	N	Ortalama	
S_Bilgi	Okuryazar değil	6	293,92	
	Okuryazar	17	360,91	
	İlkokul mezunu	170	463,86	
	Ortaokul mezunu	164	462,15	
	Lise mezunu	317	450,09	
	Üniversite mezunu	226	443,47	
	Toplam	900		
S_Tutum	Okuryazar değil	6	307,08	
	Okuryazar	17	367,32	
	İlkokul mezunu	170	459,14	
	Ortaokul mezunu	164	457,09	
	Lise mezunu	317	454,25	
	Üniversite mezunu	226	444,02	
	Toplam	900		
S_Davranış	Okuryazar değil	6	303,67	
	Okuryazar	17	416,21	
	İlkokul mezunu	170	454,58	
	Ortaokul mezunu	164	468,27	
	Lise mezunu	317	434,11	
	Üniversite mezunu	226	464,00	
	Toplam	900		
SBÖ_Top	Okuryazar değil	6	324,25	
	Okuryazar	17	368,50	
	İlkokul mezunu	170	455,81	
	Ortaokul mezunu	164	456,61	
	Lise mezunu	317	447,38	
	Üniversite mezunu	226	455,98	
	Toplam	900		
	S_Bilgi	S_Tutum	S_Davranış	SBÖ_Top
Chi-Square	5,179	4,092	4,908	3,416
df	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,394	,536	,427	,636

3.7 Katılımcıların Yetiştikleri Yerin Sürdürülebilirlik Bilinçlerine ve Alt Boyutlarına Etkisine İlişkin Sonuçlar

Kruskal-Wallis sonuçları, üniversite lisans düzeyindeki öğrencilerin yetiştikleri yerin sürdürülebilirlik bilinci ve alt boyutları üzerinde etkisi olmadığını göstermektedir. Tablo 8 Kruskal Wallis sonuçlarını yansıtmaktadır.

Tablo 10. Kruskal-Wallis Testi Sonuçları-Yetiştikleri Yer

	Yetiştığınız Yer	N	Ortalama	
S_Bilgi	Köy	60	402,76	
	Belde/Bucak	23	427,41	
	İlçe	136	425,47	
	İl	167	431,01	
	Büyükşehir	514	470,06	
	Toplam	900		
S_Tutum	Köy	60	455,17	
	Belde/Bucak	23	428,41	
	İlçe	136	442,20	
	İl	167	436,64	
	Büyükşehir	514	457,64	
	Toplam	900		
S_Davranış	Köy	60	469,89	
	Belde/Bucak	23	389,33	
	İlçe	136	420,52	
	İl	167	432,43	
	Büyükşehir	514	464,78	
	Toplam	900		
SBÖ_Top	Köy	60	441,88	
	Belde/Bucak	23	414,67	
	İlçe	136	428,06	
	İl	167	432,76	
	Büyükşehir	514	464,81	
	Toplam	900		
	S_Bilgi	S_Tutum	S_Davranış	SBÖ_Top
Chi-Square	7,369	1,194	5,799	3,855
df	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,118	,879	,215	,426

3.8. Katılımcıların İkamet Durumunun Sürdürülebilirlik Bilinçlerine ve Alt Boyutlarına Etkisine İlişkin Sonuçlar

Kruskal-Wallis sonuçları, üniversite lisans düzeyindeki öğrencilerin ikamet durumlarının sürdürülebilirlik bilinci ve alt boyutları üzerinde etkisi olmadığını göstermektedir. Tablo 11 Kruskal Wallis sonuçlarını yansıtmaktadır.

Tablo 11. Kruskal-Wallis Testi Sonuçları İkamet Durumu

	İkamet Durumu	N	Ortalama	
S_Bilgi	Yurtta	269	442,04	
	Arkadaşlarla evde	40	405,79	
	Aileyle birlikte	530	462,67	
	Tek başına	43	379,00	
	Diğer	18	488,72	
	Toplam	900		
S_Tutum	Yurtta	269	455,37	
	Arkadaşlarla evde	40	416,06	
	Aileyle birlikte	530	454,34	
	Tek başına	43	370,99	
	Diğer	18	530,97	
	Toplam	900		
S_Davranış	Yurtta	269	445,45	
	Arkadaşlarla evde	40	440,49	
	Aileyle birlikte	530	460,82	
	Tek başına	43	380,22	
	Diğer	18	412,17	
	Toplam	900		
SBÖ_Top	Yurtta	269	448,51	
	Arkadaşlarla evde	40	421,64	
	Aileyle birlikte	530	458,49	
	Tek başına	43	378,19	
	Diğer	18	481,83	
	Toplam	900		
	S_Bilgi	S_Tutum	S_Davranış	SBÖ_Top
Chi-Square	6,318	6,702	4,551	4,602
df	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,177	,152	,337	,331

3.9. Katılımcıların Spor Yapma Durumunun Sürdürülebilirlik Bilinçlerine ve Alt Boyutlarına Etkisine İlişkin Sonuçlar

Kruskal-Wallis sonuçları, üniversite lisans düzeyindeki öğrencilerin spor yapma durumunun sürdürülebilirlik bilinci ve alt boyutları üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. Tablo 12 Kruskal Wallis sonuçlarını yansıtmaktadır. Tabloya göre spor yapan lisans düzeyindeki üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik bilinci, tutum, davranış ve bilgisi spor yapmayanlara göre yüksektir.

Tablo 12. Kruskal Wallis Test Sonuçları-Spor Yapma Durumu

	Spor Yapma Durumu	N	Ortalama	
S_Bilgi	Hiçbir zaman	139	460,64	
	Ara ara	540	461,56	
	Sık sık	141	437,99	
	Her zaman	80	380,24	
	Toplam	900		
S_Tutum	Hiçbir zaman	139	441,96	
	Ara ara	540	463,73	
	Sık sık	141	468,67	
	Her zaman	80	344,04	
	Toplam	900		
S_Davranış	Hiçbir zaman	139	410,43	
	Ara ara	540	462,99	
	Sık sık	141	475,43	
	Her zaman	80	391,84	
	Toplam	900		
SBÖ_Top	Hiçbir zaman	139	441,80	
	Ara ara	540	463,99	
	Sık sık	141	463,15	
	Her zaman	80	352,24	
	Toplam	900		
	S_Bilgi	S_Tutum	S_Davranış	SBÖ_Top
Chi-Square	7,415	15,752	9,962	13,382
df	3	3	3	3
Asymp. Sig.	,060	,001	,019	,004

3.10. Katılımcıların Sigara İçme Durumunun Sürdürülebilirlik Bilinçlerine ve Alt Boyutlarına Etkisine İlişkin Sonuçlar

Katılımcıların sigara içme durumunun sürdürülebilirlik bilincine ve alt boyutlarına etkisini ölçebilmek için Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Tablo 13'te analiz sonuçları incelenmiştir. Sonuçlara göre, p anlamlılık değeri sürdürülebilirlik bilinci, sürdürülebilirlik bilgisi için 0,05'ten küçük olduğu için lisans düzeyindeki üniversite öğrencilerinin aylık gelirlerinin sürdürülebilirlik bilincine ve alt boyutlarına etkisi olduğu söylenebilmektedir. Sürdürülebilirlik tutum ve davranışı için anlamlılık yoktur diyebilmekteyiz.

Tablo 13. Kruskal Wallis Testi Sonuçları-Sigara İçme Durumu

	Sigara içme Durumu	N	Ortalama	
S_Bilgi	Hiçbir zaman	555	456,21	
	Ara ara	177	474,91	
	Sık sık	95	438,37	
	Her zaman	73	363,68	
	Toplam	900		
S_Tutum	Hiçbir zaman	555	456,02	
	Ara ara	177	447,35	
	Sık sık	95	468,98	
	Her zaman	73	392,12	
	Toplam	900		
S_Davranış	Hiçbir zaman	555	459,72	
	Ara ara	177	448,62	
	Sık sık	95	457,28	
	Her zaman	73	376,12	
	Toplam	900		
SBÖ_Top	Hiçbir zaman	555	459,74	
	Ara ara	177	454,79	
	Sık sık	95	455,87	
	Her zaman	73	362,82	
	Toplam	900		
	S_Bilgi	S_Tutum	S_Davranış	SBÖ_Top
Chi-Square	10,254	4,467	6,777	9,102
df	3	3	3	3
Asymp. Sig.	,017	,215	,079	,028

Tablo 14. Değişkenlerin Anlamlılık Durumlarının Özet Analizi

Değişken	Anlamlılık Durumu
Yaş Aralığı	Geçersiz
Eğitim Düzeyi	Geçersiz
Cinsiyetin Sürdürülebilirlik Bilincine Etkisi	Anlamlı
Üniversite Sınıf Düzeyinin Sürdürülebilirlik Bilincine Etkisi	Anlamlı Değil
Yaşın Sürdürülebilirlik Bilincine Etkisi	Anlamlı
Aylık Gelir Durumunun Sürdürülebilirlik Bilincine Etkisi	Anlamlı Değil
Anne Eğitim Durumunun Sürdürülebilirlik Bilincine Etkisi	Anlamlı Değil
Baba Eğitim Durumunun Sürdürülebilirlik Bilincine Etkisi	Anlamlı Değil
Yetişilen Yer	Anlamlı Değil
İkamet Durumu	Anlamlı Değil
Spor Yapma Durumu	Anlamlı
Sigara İçme Durumu	Anlamlı

Tablo 14'te değişkenlere ilişkin özet veri verilmiştir. Çalışma, üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik bilincini etkileyen demografik ve sosyo-ekonomik faktörleri incelemiş, bazı bireysel özelliklerin bu bilinç üzerinde anlamlı etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Cinsiyet, yaş, spor yapma ve sigara içme gibi bireysel alışkanlıkların sürdürülebilirlik bilincinde belirgin farklılıklara neden olduğu; kadınlar, 21 yaş ve üzeri bireyler, spor yapanlar ve sigara içmeyenlerin sürdürülebilirlik bilincinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Buna karşın, eğitim düzeyi, gelir, ebeveyn eğitim durumu, yetişilen yer ve ikamet gibi faktörler anlamlı bir farklılık yaratmamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada lisans öğrencilerine yönelik, ölçek sahibinden izin alınan sürdürülebilir bilgi, sürdürülebilir davranış ve sürdürülebilir tutum alt boyutlarına sahip olan sürdürülebilirlik bilinci ölçeği uygulanmıştır. Uygulanan ölçeğe ilave olarak katılımcılardan, yaş, cinsiyet, sınıf düzeyi, aylık gelir, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, yetiştikleri yer, ikamet durumları, spor yapma durumları ve sigara içme durumlarından oluşan sosyodemografik bilgiler istenmiştir. Böylece

sürdürülebilirlik bilinci ve alt boyutlarının sosyodemografik bilgiler ile ilişkili olma durumu incelenmek istenmiştir.

Ankete katılan lisans öğrencilerinin %65'inin kadın, %35'inin erkek öğrencilerden oluştuğu görülmüştür. Katılımcılar arasında cinsiyetin eşit dağılımı sağlanmaya çalışılmış ise de kadın öğrenciler ankete erkek öğrencilere göre bir miktar daha fazla ilgi göstermiştir. Öğrencilerin yaş gruplarına göre yüzde dağılımında en yüksek paya sahip yaş aralığı %36,1 ile 21 ve daha büyük yaş olmuştur. Katılan öğrencilerin %42,4'ü birinci sınıf öğrencileridir.

Analiz sonuçlarında cinsiyet değişkeni ele alındığında anlamlı bir fark olduğu, ve cinsiyetin sürdürülebilirlik bilinci tutumu, davranışı ve bilgisine etkisi olduğu görülmektedir. Buna göre kadınlar erkeklere oranla daha yüksek puana sahiptir (Olsson vd., 2019; Yüksel ve Yıldız 2019a). Demirbaş (2015)'ın çalışmasında ise sürdürülebilir kalkınma farkındalıklarına ilişkin cinsiyet bazında toplam ve tüm faktörler açısından anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. Ancak aylık gelir durumunun, yetiştikleri yerin, ikamet durumunun sürdürülebilirlik bilinci, tutumu, davranışı ve bilgisine etkisi olmadığı görülmüştür. Ayrıca Yüksel ve Yıldız (2019a)'ın yine öğrencilerle yapılan çalışmasının aksine anne ve baba eğitim durumunun bir etkisi olmadığı görülmüştür.

Sigara içme durumunun sürdürülebilirlik bilgi, davranış ve bilince etkisi olmasına karşın sürdürülebilirlik tutumuna etkisi olmadığı görülmüştür. Üniversite düzeyindeki öğrencilere sürdürülebilirlik bilinci aşılması amacıyla üniversite derslerinde sürdürülebilirlik konulu derslerin eklenmesi önerilmektedir.

Bu çalışma lisans seviyesindeki öğrencilerin sürdürülebilirlik bilincinin ölçülmesi için temel teşkil etmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda öğrencilerin eğitim seviyelerinin yanısıra okullarda aldıkları sürdürülebilirlikle ilişkili eğitimler de analize katılarak öğrencilerin sürdürülebilirlik bilinci seviyeleri daha detaylı ölçülebilir. Ayrıca kapsam genişletilerek farklı ülkelerdeki öğrencilerin bilinç seviyesiyle kıyaslama yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ağtaş, B., Bektaş, O. ve Güneri, E. (2019). Ortaokul öğrencilerinin çevreye yönelik tutum düzeylerinin belirlenmesi. *Online Science Education Journal*, 4(1), 66-85.
- Aykaç, D. (2022). Ege Üniversitesi Öğrencilerin Sürdürülebilirlik Konusundaki Bilgi Düzeyi, Tutum ve Davranışlarının Sürdürülebilirlik Bilinci Ölçeği ile Belirlenmesi [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Ege Üniversitesi.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education*. 5th Edition, Routledge/Falmer, Taylor&Francis Group, London.
- Conca, K. & Geoffrey, D. D. (2004). *Gren Planet Blues, Environmental Politics From Stockholm to Johannesburg*. Colorado: Westview.
- Çobanoğlu, O. & Türer, B. (2015). *Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin sürdürülebilir kalkınma farkındalıklarının belirlenmesi*. *International Journal of Turkish Educational Sciences*, 235-247.
- Demirbaş, Ç., (2015). Öğretmen Adaylarının Sürdürülebilir Kalkınma Farkındalık Düzeyleri, *Marmara Coğrafya Dergisi*. (31), 300-316.
- Duman, N., Göksu, P., Köroğlu, C. ve Talay, A. (2020). Üniversite öğrencilerinde mental iyi oluş ile psikolojik dayanıklılık ilişkisi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 4(7) , 9-17.
- Gericke, N., Boeve-de Pauw, J., Berglund, T. & Olsson, D. (2018). The sustainability consciousness questionnaire: the theoretical development and empirical validation of an evaluation instrument for stakeholders working with sustainable development. *Sustain. Dev.* 1-15. <https://doi.org/10.1002/sd.1859>.
- Giddings, B., Hopwood, B., & O'Brien, G. (2002). Environment, economy and society: Fitting them together into sustainable development. *Sustainable Development*, 10, 187-196.
- Harris, J.M. (2000). *Basic Principles of Sustainable Development*. Global Development and Environment Institute Working Paper: 00-04, Tufts University, USA.
- İslam, S. M. N., Munasinghe, M. & Clarke, M. (2003). Making Long-Term Economic Growth More Sustainable: Evaluating the Costs and Benefits, *Ecological Economics*, 47(2-3), 1-19.
- Korkmaz, O., (2012). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (2) , 209-226.
- Küçük, M., Burkaz Ekinci, S. & Küçük, A. (2022). The effect of an online teaching module on the academic achievement and conceptual learning of middle school students on sustainable development. *ROUTE Educational & Social Science Journal*, 9(2), 338-350. <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal>
- Michalos, A. C., Creech, H., Swayze, N., Kahlke, M., Buckler, C., & Rempel, K. (2012). Measuring knowledge, attitudes and behaviors concerning sustainable development among tenth grade students in Manitoba. *Social Indicators Research*, 106(2), 2013-2038.
- Mollaoglu, M., Yazar Okur, I.G., Gurturk, M., Duman, B., D., (2024) Review on Sustainable Development Goals in maritime transportation: current research trends, applications, and future research opportunities. *Environmental Science and Pollution Research*.
- Newton, L. J. & Freyfogle, E. T. (2005). Sustainability: A Dissent. *Conservation Biology*, 19(1), 23-32.
- Oğuz, R. B., (2020). Sürdürülebilirlik Raporlaması ve Türkiye’de Faaliyet Gösteren Konaklama İşletmelerinin Sürdürülebilirlik Raporlarının GRI Standartlarıyla Karşılaştırmalı Analizi, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

- Olsson, D., & Gericke, N., (2017), The effect of gender on students' sustainability consciousness: A nationwide Swedish study. *The Journal of Environmental Education*, 48(5), 357-370.
- Olsson, D., Gericke, N. (2016). The adolescent dip in students' sustainability consciousness: implications for education for sustainable development. *J. Environ. Educ.* 47(1), 35-51.
- Olsson, D., Gericke, N., Pauw, J.B., Berglund, T. & Chang, T. (2019). Green schools in Taiwan- Effects on student sustainability consciousness. *Global Environmental Change*, 54, 184-194; <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2018.11.011>.
- Öztürk, D., C. (2015). Öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma farkındalık düzeyleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 31, 300-316.
- Pauw, J. B. D., Gericke, N., Olsson, D., & Berglund, T., (2015). The effectiveness of education for sustainable development. *Sustainability*, 7(11), 15693-15717.
- Sağdıç, A. & Şahin, E. (2016). An assessment of Turkish elementary teachers in the context of education for sustainable development. *International Electronic Journal of Environmental Education*, 6(2), 141-155.
- Summers, M., & Childs, A. (2007). Student science teachers' conceptions of sustainable development: An empirical study of three post graduate training cohorts. *Research in Science and Technological Education*, 25(3), 307-327.
- Summers, M., Corney, G. & Childs, A. (2004). Student Teachers' conception of Sustainable Development: The Starting-points of Geographers and Scientists. *Educational Research*, 46(2), 163-182.
- Tabachnick, B.G. & Fidell, L. S. (2013). Using multivariate statistics (sixth ed.). Pearson.
- Teksöz, G., Şahin, E. & Ertepinar, E. (2010). Çevre Okuryazarlığı, öğretmen adayları ve sürdürülebilir bir gelecek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 307- 320
- Tuncer, G. (2008). University students' perception on sustainable development: A case study from Turkey. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 17(3), 212-226. <https://doi.org/10.1080/10382040802168297>
- Türer, B. (2010). Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma farkındalıklarının belirlenmesi Samsun: Ondokuz Mayıs University. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Ünal,S., Mançuhan, E. ve Sayar, A. A. (2001). Environmental Awareness, Environmental Knowledge and Its Education. *Marmara Üniversitesi Dergisi*.
- Yapıcı, E. C., Alpıllu, A., Mametkulyev, Y. ve Yılgin, A. (2022). Yabancı uyruklu bireylerin serbest zamanlarındaki durumlarının akış kuramı bağlamında incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(1) , 1-14.
- Yüksel, Y. & Yıldız, B. (2019a). Adaptation of Sustainability Consiousness Questionnaire. *Erciyes Journal of Education*, 3(1), 16-36; doi: 10.32433/eje.562622.
- Yüksel, Y. & Yıldız, B., (2019), Lise Öğrencilerinde Sürdürülebilirlik Bilinci, *İhlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 222-243.

VOSVIEWER İLE SAĞLIK FİNANSMANI ÇALIŞMALARININ BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Bibliometric Analysis of Health Financing Studies with VOSVIEWER

Esra ÖZKAHVECİ* & Fatih KONAK**

Anahtar Kelimeler: Sağlık Finansmanı, Sağlık Harcamaları, Bibliyometrik Analiz JEL Kodları: G0, G29, I19.	Öz Sağlık hizmetleri finansmanı küresel bir sorun olmakla birlikte en önemli sağlık göstergelerinden biridir. Sağlık finansmanı, bireylerin etkili sağlık hizmetlerine ulaşabilmesi için yeterli mali kaynakların temin edilmesini sağlamaktır. Sağlık hizmetleri konusunda büyük öneme sahip sağlık finansmanı yıllar itibarı ile çeşitli disiplinlerde farklı araştırmalara konu olmaktadır. Bu perspektifte araştırmanın amacı "health financing" (sağlık finansmanı) kavramını konu alan çalışmaların görsel ve kavramsal haritasını çıkarmaktır. Ayrıca nicel veri göstergeler sonucunda ilgili kavrama ilişkin yapılan bibliyometrik analiz neticesinde, sağlık finansmanına yönelik çalışmaların bütüncül bakış açısını araştırmacılara sunmak hedeflenmektedir. Çalışmada Web of Science veri tabanında taranan 1983-2023 yılları arasında yayınlanan 1642 çalışmanın bibliyometrik verisi esas alınmıştır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre health financing ile ilgili 1642 eserin yayın yıllarına göre dağılımı incelendiğinde ilk yıl olan 1983'te 1 eser, son yıl 2023'te 94 eserle karşılaşılmıştır. İlgili alanda en fazla eser veren isimlerin (21 eser) S. Witter, (20 eser) V. Riddle ve (16 eser) O. Onwujekwe olduğu tespit edilmiştir. Yayın türünün ağırlıklı olarak 1301 eserle dergi makalesinde olduğu görülmüş, 111 editöryal yazı, 41 bildiri kitabı ve 32 kitap bölümüne rastlanmıştır. Araştırmanın bulguları, health financing kavramına yönelik yayınların yıllara göre oranı, yazındaki hangi dergilerdeki çalışmalara konu edinildiği, çalışmalara yapılan atıf sayıları, hangi anahtar sözcükler seçildiği gibi konuları tespit etmektedir.
Keywords: Health Financing, Healthcare Expenses, Bibliometric Analysis JEL Codes: G0, G29, I19.	Abstract Healthcare financing is a global issue and one of the most important health indicators. Health financing is to ensure that individuals have sufficient financial resources to access effective health services. Health financing, which has great importance in health services, has been the subject of different research in various disciplines over the years. In this perspective, the aim of the research is to create a visual and conceptual map of the studies on the concept of "health financing". In addition, as a result of the bibliometric analysis conducted on the relevant concept as a result of quantitative data indicators, it is aimed to present the holistic perspective of the studies on health financing to researchers. The study is based on the bibliometric data of 1642 studies published between 1983-2023 scanned in the Web of Science database. According to the analysis results obtained, when the distribution of 1642 works related to health financing according to their publication years is examined, 1 work was encountered in the first year, 1983, and 94 works were encountered in the last year, 2023. It was determined that the names that produced the most works in the relevant field were (21 works) S. Witter, (20 works) V. Riddle and (16 works) O. Onwujekwe. It was seen that the publication type was mostly journal articles with 1301 works, 111 editorials, 41 proceedings books and 32 book chapters were found. The findings of the research determine the rate of publications on the concept of health financing according to years, which journals the studies were subject to in the literature, the number of citations made to the studies, and which keywords were selected.

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, buyuker.esra@hotmail.com, 0000-0003-1472-4053

** Prof. Dr., Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, fatihkonak@hitit.edu.tr, 0000-0002-69175082

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin, hızlı teknolojik gelişmenin ve tıbbi atılımların, yenilikçi tedavilerin sağlık alanında devrim yarattığı bir çağda, kaliteli sağlık hizmetlerine erişim, acil bir küresel zorunluluk olmaya devam etmektedir. Sağlık sistemlerinin finanse edildiği ve kaynakların tahsis edildiği bir araç olan sağlık finansmanı, bu karmaşık konunun merkezinde yer almaktadır. İster köklü sağlık sistemlerine sahip yüksek gelirli ülkelerde ister temel bakımı sağlamaya çalışan düşük kaynak ortamlarında, sağlık hizmetlerinin adil ve sürdürülebilir bir şekilde nasıl finanse edileceği sorusu büyük önem taşımaktadır.

Sağlığın finansmanı ekonomik veya politik bir mesele olmasının yanı sıra insanların sağlık hizmetlerine erişiminin ve genel refahlarının kritik bir belirleyicisi olma özelliğine de sahiptir. Devlet tarafından finanse edilen kamu sağlık sistemlerinden özel sigorta modellerine kadar bakımın karşılanabilirliği, erişilebilirliği ve kalitesi arasında bir denge kurmayı amaçlayan bir dizi stratejiyi kapsar. Dünyanın sağlık finansmanına yönelik farklı yaklaşımları çeşitli sonuçlara yol açmıştır ve bu farklılıkları anlamak, evrensel sağlık hizmetleri kapsamına yönelik acil ihtiyacın karşılanması açısından hayati öneme sahiptir. Sağlık finansmanı, sağlık için mevcut olan paradan daha fazlasını ifade eder; fon toplamaktan sağlık hizmetlerinin ödenmesine kadar tüm mekanizmaları içerir. İyi işleyen bir sağlık finansman sistemi, insanların ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerine maddi sıkıntı yaşamadan ulaşabilmelerini ve kaynakların verimli ve adaletli kullanılmasını sağlar.

Bu doğrultuda araştırmanın amacı “health financing” kavramını teorik olarak incelemek ve ilgili kavramı konu alan çalışmaların görsel ve kavramsal haritasını çıkarmaktır. Ayrıca nicel veri göstergeler sonucunda ilgili kavrama ilişkin yapılan bibliyometrik analiz neticesinde, sağlık finansmanına yönelik çalışmaların bütüncül bir bakış açısını araştırmacılara sunmak hedeflenmektedir. Bu perspektifte çalışmada, 1983-2023 döneminde yayınlanan ve Web of Science veri tabanında taranan 1642 çalışmanın bibliyometrik verisi esas alınmıştır.

2. SAĞLIK FİNANSMANI

Türk Dil Kurumu sağlık kavramını “Bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet” şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca World Health Organization (WHO-Dünya Sağlık Örgütü) ise sağlık terimini “bireyin hastalık ya da sakatlık durumunun olmaması yanında, ruhen, beden ve sosyal yönden tam bir iyilik hali içerisinde bulunması” olarak ifade etmektedir (WHO, 2000; TDK, 2023).

Devlet sağlık hizmetlerinin sunumu sürecinde aktif bir rol almaktadır. Çünkü; sağlık hem birey hem de toplum açısından önem arz etmektedir. Bu bakımdan çağdaş devlet, sağlık hizmetleri sunumunun etkin şekilde yapılmasını sağlayarak, genelde toplumun özelde ise bireyin refah seviyesini artırmayı amaç edinmektedir. Dolayısıyla ‘sağlık hizmeti’ bireyin sağlıklı bir yaşam sürdürebilmesi için sistemce tedarik edilen bir sistematığe sahip iken, ‘sağlık’ kavram itibarıyla daha çok bireyi ilgilendiren bir yapıya sahiptir. Bu açıdan sağlık hizmeti bireyin yanı sıra sistemi de ilgilendiren bir yapıya denk düşmektedir (Çelikay ve Gümüş, 2010: 180).

Sağlık hizmetlerinin sunumunu diğer hizmetlerden farklı kılan iki faktör vardır: Birincisi, birçok sağlayıcı, yatırımcıların mülkiyetinde olmak yerine, kâr amacı gütmeyen şirketler olarak örgütlenmektedir. İkincisi, hizmetlere ilişkin ödemeler genellikle hizmeti alan hastalar yerine üçüncü taraflarca yapılmaktadır. Sağlık sektörü ekonominin, gayrimenkul sektöründen sonra ikinci büyüklükte olan ve doğrudan veya dolaylı olarak nüfusun sağlık hizmetlerini içeren çok çeşitli endüstrilerden oluşur. Sağlık sektöründeki başlıca endüstriler şunlardır (Gapenski ve Reiter, 2012: 3-4):

- ✚ **Sağlık Hizmetleri:** Sağlık hizmetleri sektörü; tıbbi muayeneler, hastaneler, klinikler, huzurevleri ve evde sağlık bakım kurumlarıdır.
- ✚ **Sağlık Sigortası:** Ödemelerin çoğunu sağlık hizmetleri sağlayıcılarına yapan sağlık sigortası sektörü, kendi kendine sigorta yapanların yanı sıra hükümet programlarını ve ticari sigortacıları

da içerir. Hem sigorta hem de sağlık hizmetleri (sağlayıcı) işlevlerini bünyesinde barındıran sağlık bakım kuruluşları (HMO'lar) gibi yönetilen bakım şirketleri de buraya dahildir.

- ✚ **Tıbbi Ekipman ve Malzemeler:** Bu endüstriler, teşhis cihazları gibi dayanıklı tıbbi ekipman üreticilerini içerir. Ekipman ve tekerlekli sandalyeler ile tek kullanımlık cerrahi aletler ve bandajlar gibi malzemeleridir.
- ✚ **İlaç ve Biyoteknoloji:** Bu endüstriler ilaç ve diğer tedavi edici ürünleri geliştirmekte ve pazarlamaktadır.
- ✚ **Diğer:** Bu kategori, AR-GE'ler, robotik malzeme üretimleri, dijital hastaneler, e- sağlık, tele sağlık yapay zeka gibi teknolojiler, danışmanlık firmalarından eğitim kurumlarına, hükümet ve özel araştırma kuruluşlarına kadar çok çeşitli işletmeleri içerir.

Nüfusun bütünü için uzun ve sağlıklı bir yaşam olanağı sağlamak ve sunmak, geçmişte ve günümüzde birçok ülke açısından sağlık politikasının temel hedefidir. Bu hedefe ulaşmak bakımından topluma sunulan sağlık hizmetlerinin etkin ve yaygın bir biçimde gerçekleştirilmesi ve nüfusun genelini tehdit eden hastalıkların önüne geçilmesi için gerekli tedbirlerin alınması sağlık politikasının temel hedefi ile örtüşmektedir. Bu açıdan bakıldığında, toplumdaki bireylerin uzun ve sağlıklı bir yaşama sahip olabilmelerinde, topluma sunulan sağlık hizmetlerinin kalite düzeyi oldukça önem arz etmektedir. Uluslararası düzeyde ifade edilmiş olan kaliteli (sağlıklı) yaşam hakkının fiilen gerçekleştirilebilmesi için sağlık hizmetlerinin kaliteli ve eşit bir şekilde topluma sunulması gerekmektedir. Bu nedenle sağlık hizmetlerinin etkin, verimli ve tutarlı bir şekilde finanse edilmesi gerekmektedir. Geçen yıllar itibarı ile hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde sağlık hizmetlerinin finansmanı konusu gittikçe önemi artan bir durum haline gelmektedir (Ermüt, 2015: 95).

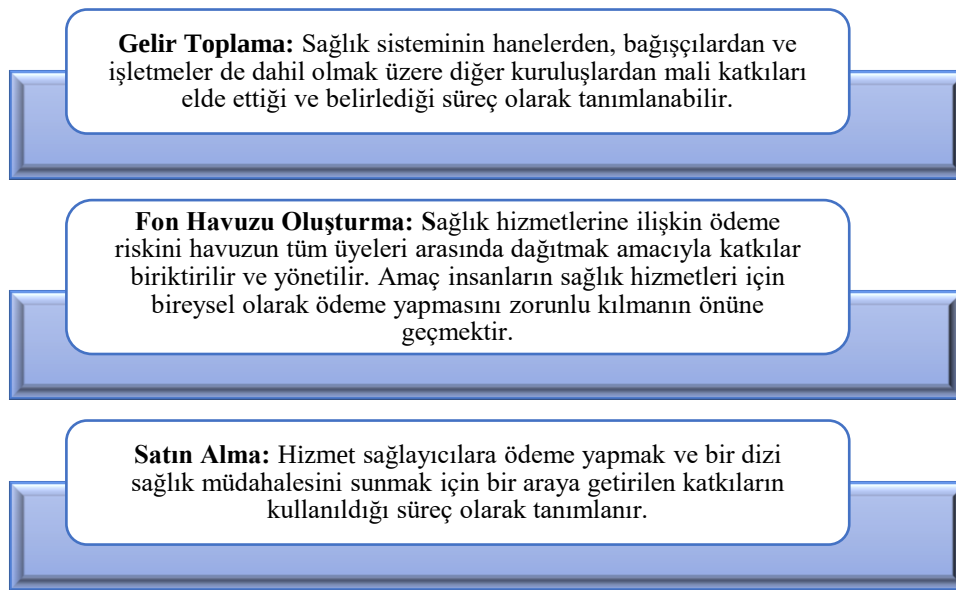
Finansal gerçeklerin iş kararlarında önemli bir rol oynadığı günümüz sağlık ortamında, her seviyedeki yöneticilerin sağlık hizmetleri finansmanının temel kavramlarını ve bu kavramların kurumun finansal refahını artırmak için nasıl kullanıldığını anlaması hayati önem taşımaktadır. Ayrıca sağlık yöneticilerinin, ödeme yapanların kim olduğunu ve hangi ödeme yöntemlerinin kullanıldığını anlaması da ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu dış faktörler, sağlık finansmanı uygulamaları üzerinde derin bir etkiye sahiptir. (Gapenski ve Reiter, 2012: 3-5)

Sağlık finansmanı işlevi, insanların etkili sağlık hizmetlerine erişebilmesi için yeterli mali kaynakların sağlanmasını sağlamakla ilgilidir (WHO, 2000). Sağlık finansmanı, finansal korumayı ve etkili hizmet kapsamını iyileştirerek evrensel sağlık güvencesine olması gereken ilerlemeyi sağlayan sağlık sistemlerinin temel bir görevidir. Çünkü sağlık sisteminin ana yapı taşlarından biri olan sağlık finansmanının işlevsellik düzeyi sağlık sisteminin genel işleyişini doğrudan etkilemektedir. Ülkenin sağlık sisteminin kalıcı ve önemli bir zayıflığı, düşük kamu harcamaları, çok yüksek düzeylerde cepten yapılan harcamalar (dünyadaki en yükseklerden biri), yüksek hastalık vakaları ile karakterize edilen sağlık finansmanı yapı taşının zayıf işleyişidir. Günümüzde milyonlarca insan maliyet nedeniyle hizmetlere ulaşamamakta ve pek çok kişi cebinden ödeme yaptığından bile kalitesiz hizmet almaktadır. Dikkatlice tasarlanan ve uygulanan sağlık finansman politikaları bu sorunların çözümüne yardımcı olabilmektedir. Örneğin, sözleşme ve ödeme düzenlemeleri bakım koordinasyonunu ve bakım kalitesinin iyileştirilmesini teşvik edebilir; fonların sağlayıcılara yeterli ve zamanında ödenmesi, hastaları tedavi etmek için yeterli personel ve ilacın sağlanmasına yardımcı olabilir (WHO, 2000; Witter, 2012: 2372-2374; Onwujekwe, 2019: 2-5).

Sağlık finansmanında temel amaç; tüm bireylerin sağlık hizmetlerine finansal açıdan ulaşabilmesi için sürdürülebilir kaynak yaratmaktır. Sağlık finansmanının herkese finansal koruma sağlarken adaleti gözetmek, kaynakları etkin bir şekilde kullanmak ve kaynak oluştururken insanların yoksullaşmasını engellemek gibi hedefleri bulunmalıdır. Bu kapsamda Dünya Sağlık Raporu 2000'de sağlık sisteminin şu hedeflerini önermiştir; (i) sağlığa katkıda bulunmak, (ii) insanların beklentilerine duyarlı olmak, (iii) sağlık sistemine yapılan mali katkılarda adaleti sağlamak. Ayrıca hane halkının sağlık harcamaları, hastalık sonucu ortaya çıkan fiili maliyetlerden ziyade, ödeme gücüne göre dağıtıldığında, sağlığa yönelik mali katkılar adil kabul edilir. Bu iddialı hedeflere ulaşmak için Dünya Sağlık Raporu (2000) sağlık sisteminin yerine getirmesi gereken dört işlevi de birbirinden ayırmaktadır: İlki, sağlık hizmetlerinin sağlanması; ikincisi, sağlık için gerekli yatırım ve eğitim

kaynaklarının yaratılması; üçüncüsü, sağlık finansmanı; son olarak, hükümet idaresidir (Carrin, Waelkens ve Criel, 2005: 800)

Ülkelerin sağlık hizmetleri için nasıl ödeme yaptığı, evrensel sağlık sigortasının (UHC) geliştirilmesinde kritik bir faktördür. Sağlık finansman sistemleri hizmetlerin kullanılabilirliğini, bunlara kimin erişebileceğini ve insanların bu hizmetleri karşılayıp karşılayamayacağını etkiler. Sağlık finansmanı, sağlık için mevcut olan paradan daha fazlasını ifade eder; fon toplamaktan sağlık hizmetlerinin ödenmesine kadar tüm mekanizmaları içerir. İyi işleyen bir sağlık finansman sistemi, insanların ihtiyaç duydukları sağlık hizmetlerine maddi sıkıntı yaşamadan ulaşabilmelerini ve kaynakların verimli ve adaletli kullanılmasını sağlar. Özel sektörde önemli bir rol oynayabilse de çoğu ülkede hükümet sağlık hizmetlerinin finansmanında önemli bir rol oynama eğilimindedir. Bir sağlık finansman sisteminin üç temel işlevi Şekil 1’de ifade edilmektedir (WHO, 2000):

Şekil 1. Sağlık Finansman Sisteminin Üç Temel İşlevi

Sağlık finansman sisteminin ilk temel işlevi olan gelir toplamada tek bir sistemin açık bir avantajını ayırt etmek zordur. Vergiye dayalı sistemler, gelirlerini geniş bir kaynak tabanından alır; politika müzakereleri genellikle sağlığa tahsis edilecek yüzdeye odaklanır. İkinci temel işlev fon havuzu uygulamasında, üyelik ve ön ödeme seviyesi, toplum temelli sağlık sigortası planının üyeleri arasında risk havuzu oluşturma kriteriyle tamamlanmalıdır. Riskin bir havuzda toplanması prensip olarak faydalıdır çünkü sağlık hizmetine ihtiyaç duyan üyeler bu hizmete uygun maliyetle ve zamanında erişebileceklerdir. Diğer bir ifade ile finansal kaynakların sağlıklı bireyler ve hastalar arasında paylaşılmasına olanak tanıyacaktır. Ayrıca, özellikle sağlık hizmetlerinin maliyetli olduğu durumlarda risk havuzu, hane halkını aşırı sağlık harcamalarından korumak için etkili bir araç olabilecektir. Son temel işlev satın almada önemli olan satın almanın “stratejik” olmasıdır. Stratejik satın alma, satın alınabilecek en iyi sağlık hizmetleri, satın alınabilecek en iyi sağlayıcılar, en iyi ödeme yöntemleri ve sözleşme düzenlemeleri için sürekli bir araştırma olduğunda ortaya çıkar. Stratejik satın alma aynı zamanda akılcı ve uygun maliyetli sağlık hizmetlerine erişimi sağlamanın bir yolu olarak da görülebilir (WHO, 2003: 7-8; Carrin, James ve Evans, 2005: 6).

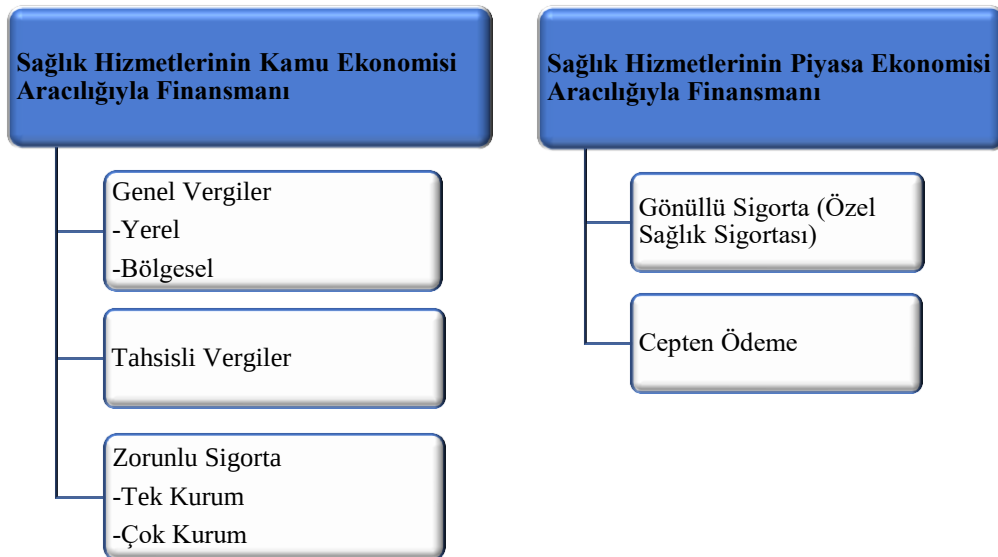
Sağlık hizmetleri için harcama yapmak hemen hemen tüm ülkelerin ortak düşüncesidir. Ancak “harcama düzeyinin ne olması gerektiği” sorusu tartışmaların ortak temel sorusudur. Sağlık

harcamalarının temel belirleyicileri arasında dönemsel ve yapısal faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler (Atasever, 2014: 42):

- ✚ Nüfusun sağlık ihtiyaçları,
- ✚ Sağlık sistemlerinin nasıl yönetildiği ve organize edildiği,
- ✚ Sosyo-kültürel unsurlar,
- ✚ Kişi başı gelir düzeyi ve ekonomik gelişme,
- ✚ Sağlık hizmetlerini sunanların davranış biçimleri,
- ✚ Sağlık güvencesinin varlığı,
- ✚ Hastaların ve nüfusun artan beklentileri,
- ✚ Hekim ödeme modelleri ve hizmet sunumu,
- ✚ Teknolojik gelişmeler ve politik değişimler,
- ✚ Hastalık dokusundaki değişimler,
- ✚ Nüfusun yaşlanması ve çocuk nüfus oranı ile birlikte sağlık hizmetlerine duyulan ihtiyacın artması, şeklindedir.

Elbette ki sağlık harcamalarında da bu faktörlerin payı, önemi ve etkisi her ülkede farklılık gösterebilir.

Sağlık hizmetlerinin finansmanı, bir toplumda istenilen seviyede sağlık hizmetlerinin yerine getirilebilmesi için gerekli olan fon kaynakların kamusal veya piyasa kaynaklarıyla sağlanmasıdır. Sağlık hizmetlerinin bütün bireylerin yararlanabildiği ve kaliteli bir çerçevede finansmanı, uluslararası düzeyde ifade edilmiş olan sağlıklı yaşam hakkının fiilen gerçekleştirilebilmesinde önemli bir yer edinmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ise sağlık hizmetlerinin etkin, tutarlı ve verimli bir şekilde finanse edilebilmesi büyük önem arz etmektedir. Diğer taraftan, ekonomide mikro ve makro düzeyde meydana getirdiği etkiler nedeniyle sağlık harcamalarının finanse edilmesi konunun önemini altını çizmektedir. Mikro temelli konular, tahsis edilen kaynakların hizmet sunucularınca verimli ve etkin alanlarda kullanılarak, arzu edilen ölçüde hizmet sunumunun gerçekleştirilebilmesini içerir. Ekonomiyi makro düzeyde etkileyen temel nokta ise sağlık hizmetlerinin finansmanı için gerçekleştirilen harcamaların büyüklüğü ve bu harcamaların karşılanacağı kaynakların tespitidir. (Doorslaer ve Wagstaff, 1998'den aktaran; Çelikay ve Gümüş, 2010: 187). Bu denli öneme sahip sağlık hizmetlerinin alternatif finansman yöntemleri Şekil 2'de ifade edilmektedir:

Şekil 2. Sağlık Hizmetlerinin Alternatif Finansman Yöntemleri

Sağlık hizmetlerinin kamu ekonomisi aracılığıyla finansman modelinin temeli vergi ve prim esasına dayanır. Bu modelde sağlık hizmetlerinin finansmanı toparlanan primler aracılığıyla (Bismark Modeli) ya da özel vergiler aracılığıyla (Beveridge Modeli) sağlanmaktadır. Diğer taraftan, piyasa ekonomisi aracılığıyla finansman model, özel sigorta şirketlerinin sağlık hizmetlerinin finansmanını karşılaması ve tamamen kâr amacı üzerine yerleşen bir sistemdir. Bu modelde sağlık harcamalarının finansmanı, sağlık hizmetleri tıbbi tasarruf hesapları, cepten yapılan sağlık harcamaları ve özel sağlık sigortacılığı ile karşılanır. Kişilerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek için doğrudan cepten yaptıkları harcamalar, cepten ödemeler modeli olarak ifade edilir ve herhangi bir finansal koruma sağlamazlar. Çünkü hastalık risklerine karşı önceden bir birikim sağlamazlar (Atasever, 2014: 42; Kocataşkın, 2019: 272).

Günümüzde sağlıklı yaşamayı istemek anayasal bir hak olarak algılanmaktadır. Lakin bu düşünce, sosyal refah devletinin temel düşüncesi ile sağlıklı yaşam elde etme hakkının direkt kişinin tercihine bırakılması ile uyuşmamaktadır. Birey sağlık hakkında bilinçli ve ödeme gücü yeterli olduğu bir durumda kendi sağlığını korumakta ve koruyucu sağlık hizmetlerinden kendi isteği ile yararlanabilmektedir. Fakat kişinin sağlığına yeteri kadar önem vermeme ve yetersiz gelir düzeyine sahip olma ihtimali göz önünde alındığında, sağlık sorunlarını bireysel tercihi kapsamında çözememe ve sürece dahil olamama ihtimali çok şiddetli olmaktadır. Tam olarak bu olasılığın varlığı ise devletin vergi gelirlerinden veya sosyal sigorta aracılığından faydalanarak sağlık finansman sürecine girmesine sebep olmaktadır. (WHO, 2003: 26-27).

3. LİTERATÜR

Çalışmanın bu bölümünde sağlık finansmanı ve eşitlik konularında kapsamlı bir çerçeve sunarak farklı bağlamlarda sağlık sistemlerinin nasıl ele alınması gerektiği konusunda önemli bilgiler sağlayan araştırmaların literatür özeti ifade edilmektedir. Bu çalışmalar, sağlık finansmanı politikalarının farklı sosyoekonomik bağlamlarda nasıl şekillendirilmesi gerektiğine dair derinlemesine bir anlayış sunmaktadır. Öne çıkan öneriler, finansal risk korumasını artırmak, sağlık hizmetine erişimi eşitlemek ve daha sürdürülebilir finansman mekanizmaları geliştirmek üzerinedir.

Wagstaff ve Van Doorslaer (1992) ödeme sistemlerinin eşitliği nasıl etkilediğine odaklanarak, birden fazla ülkede sağlık hizmeti finansmanındaki eşitliği analiz etmişlerdir. Çerçeveleri ve yöntemleri, sağlık hizmeti finansmanındaki adaleti değerlendirmek için yaygın olarak kullanılmaktadır. Araştırmacılar doğrudan cepten ödemelerin genellikle gerileyen olduğunu vurgulamıştır.

Xu vd., (2003) küresel çapta felaket sağlık harcamalarını incelemişlerdir. Gelir eşitsizliğini ve sağlık sistemi finansmanını, felaket sağlık harcamalarının sıklığını etkileyen temel faktörler olarak tanımlamışlardır. Araştırmada savunmasız nüfusları korumak için sağlık finansmanında ön ödeme ve risk havuzlama mekanizmalarına olan ihtiyacı vurgulamışlardır.

Carrin vd., (2005) gelişmekte olan ülkelerde toplum temelli sağlık sigortasının (CBHI) rolünü araştırmışlardır. CBHI'nin finansal koruma sağlarken sağlık hizmetlerine erişimi iyileştirdiğini ifade etmişlerdir. Düşük kayıt ve fon kısıtlamaları gibi operasyonel zorlukları belirlemişlerdir.

McIntyre vd., (2006) düşük ve orta gelirli ülkelerdeki haneler üzerindeki sağlık hizmeti maliyetlerinin yükünü değerlendirmişlerdir. Araştırma sonucunda cepten yapılan ödemelerin daha yoksul haneleri orantısız bir şekilde etkilediğini vurgulamışlar ve daha iyi finansal risk koruması için sağlık finansmanı reformları önermişlerdir.

Mills vd., (2012) düşük ve orta gelirli ülkelerde özel sağlık sigortasının rolünü incelemişlerdir. Elde edilen bulgular neticesinde hem fırsatları hem de riskleri vurgulamışlar ve erişimdeki eşitsizlikleri önlemek için düzenlemeye ihtiyaç duyulduğunun önemini ifade etmişlerdir.

Witter vd., (2012) kırılğan ve çatışma sonrası devletlerde sağlık finansmanını araştırmışlardır. Kaynak kıtlığı ve zayıf yönetim gibi benzersiz zorlukları belirleyerek bu ortamlar için hedefli sağlık finansmanı reformları önermişlerdir.

Savedoff vd., (2012) evrensel sağlık kapsamına (UHC) ulaşmada finansal sürdürülebilirliği analiz etmişlerdir. Sağlık finansmanı reformu için stratejiler sağlamışlar ve UHC'yi sağlamak için hükümet liderliğindeki gelir toplama sistemlerini savunmuşlardır.

Evans vd., (2013) sağlık finansmanı reformlarının UHC üzerindeki etkisini değerlendirmişlerdir. Ülkelerin sağlık için kamu harcamalarını artırmasının, cepten ödemelere olan bağımlılığı azalttığına, eşitliği ve hizmet kullanımını iyileştirdiğine dair kanıt sağlamışlardır.

Kutzin (2013) sağlık finansmanı politikasını analiz etmek için kavramsal bir çerçeve önermiştir. Finansman stratejilerini eşitlik, verimlilik ve sağlık sonuçları üzerindeki etkileriyle ilişkilendirmiştir.

Onwujekwe vd., (2019) Nijerya'daki farklı sağlık finansmanı mekanizmalarının etkinliğini değerlendirmişlerdir. Kullanıcı ücretleri gibi belirli mekanizmaların eşitsizlikleri nasıl artırdığını göstererek, eşitliğe duyarlı politikaların önemini vurgulamışlardır.

4. YÖNTEM

Çalışmanın amacı, kapsamı, veri seti ve metodolojisine yönelik açıklamalar aşağıda yapılmaktadır.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Veri Seti

Araştırmada “Health Financing” kavramını teorik olarak incelemek ve ilgili kavramı konu alan çalışmaların görsel ve kavramsal haritasını çıkarmak amaçlanmaktadır. Bu perspektifte, nicel veriler göstergeler sonucunda ilgili kavrama ilişkin yapılan bibliyometrik analiz neticesinde health financinge yönelik çalışmaların bütüncül bir bakış açısının araştırmacılara sunulması hedeflenmektedir. Çalışmada Web of Science’da taranan araştırmalar analiz birimi olarak seçilmiş ve 1983-2023 döneminde yayınlanan çeşitli çalışmaların bibliyometrik verisi esas alınmıştır.

Dirik vd., (2023) araştırmasında kavram arasına giren üçüncü bir kelimenin anlam bütünlüğünü bozmaması için “post-truth” kavramını tırnak içinde aratmıştır. Bu araştırmada da aynı yöntem tercih edilmiş olup, 27.09.2023 tarihinde “health financing” anahtar kelimesiyle Web of Science’da “konu” kategorisinde yapılan aramada neticesinde 1642 çalışmaya ulaşılmıştır. Web of Science’da ilk çalışmanın 1983 yılında yayınlanmasından kaynaklı, çalışma 1983-2023 yılları arasında sınırlandırılmıştır 1983-2023 döneminde çeşitli bilimlerden 1301 makale ilk sırada olmak üzere, 111 editöryal içerik, 41 bildiri kitabı, 32 kitap bölümü, 18 erken görünüm, 4 kitap incelemesi, 3 kitap türü ve farklı türde çalışmaya erişilmiştir. Disiplinler bazında çalışmaların büyük çoğunluğu Kamu çevre iş sağlığı olmak üzere (666), sağlık politikası hizmetleri (569), sağlık bilimleri hizmetleri (397), ekonomi (126) ve diğer bölümlere aittir. Ulaşılan veri, atıf-yazar-dergi-kurum anahtar ve ülke sözcük analizleri üzerinden incelenmiştir. Web of Science’da endekslenen içerikler veri tabanı olarak dikkate alınmıştır.

Çalışmada WoS Core Collection’da listelenen araştırmalar analiz kapsamına alınmıştır. Bu perspektifte, uluslararası platformda bulunan Scopus ve Pubmed gibi veri tabanları ve Ulusal platformda yer alan ULAKBİM, TÜBİTAK ve YÖK Tez Arşivi ya da çevrimiçi dolanım girmeyen diğer kaynaklar araştırma kapsamına dahi edilmezken, spesifik bir veri tabanı özelinde ilgili kavram hakkında literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Bu tür bir bakış açısının çalışmanın en büyük kısıtını oluşturduğunu söylemek mümkündür.

4.2. Araştırma Metodolojisi

Tarihsel olarak bibliyometrinin kökenleri Batı’ya uzanmakta ve bibliyografyaların istatistiksel çalışmalarından doğmaktadır. İlk olarak Pritchard (1969) tarafından ileri sürülen bibliyometri teriminin ortaya çıkışı oldukça yeni olsa da kullanımı ve uygulama izi 1890’lara kadar uzanmaktadır. Campbell’in (1896) yayınlardaki konu dağılımını incelemek için istatistiksel yöntemler kullanan çalışması muhtemelen bibliyometrik çalışmalara yönelik ilk girişimdir (Osareh, 1996). Pritchard (1969) bibliyometri kavramını, yazılı iletişim süreçlerine, bir disiplinin doğasına ve gelişim sürecine ışık tutmak için matematik ve istatistiksel yöntemlerin uygulanması olarak tanımlanmaktadır. Farklı bir

ifade ile bibliyometri, kayıtlı söylem ve buna ilişkin davranış özelliklerinin niceliksel olarak ele alınmasıdır (Lawani, 1981).

Bibliyometri, özellikle son yirmi yıldır farklı disiplinlerdeki literatürün değerlendirilmesinde niceliksel bir yöntem olarak yaygın biçimde kullanılmaktadır (Osareh, 1996). Bibliyometrik göstergeler, bilgi erişim amacıyla tasarlanan bibliyografik veri tabanlarına dayanmaktadır. Dolayısıyla bilişimsel çalışmalar sistemlerin yalnızca ikincil kullanımını temsil etmektedir. Bibliyometrik analizdeki en önemli hedeflerden biri, tutarlı ve standartlaştırılmış göstergeler dizisine ulaşmaktır. Bibliyometrik yöntemler doğası gereği niceliksel ancak niteliksel özellikler hakkında beyanda bulunmak için de kullanılır. Aslında her türlü bibliyometrik çalışmanın ana amacı; soyut bir şeyi (bilimsel kalite) yönetilebilir bir varlığa dönüştürmektir. Bibliyometrik yöntemlerin yelpazesi, yayın desenleri çalışmalarını (araştırma makalesi, kitap, kitap bölümü, tezler vs.), bibliyografyayı, bibliyografik birleştirmeyi (birlikte alıntı ve birlikte ortaya çıkma) ve alıntı analizini (bilimsel makaleler ve patentler) içerir (Wallin, 2005: 261-262).

Son zamanlarda incelemelere yönelik bibliyometrik yaklaşım, yazılım araçlarının kullanıma sunulması, disiplinler arası metodolojiler ve büyük hacimli verileri işlemeye yönelik artan yetenekler gibi çeşitli faktörler nedeniyle popülerlik kazanmıştır. Objektif olarak niceliksel olan bibliyometrik metodolojiler, sistematik incelemelerin örnek seçimi yanlılığını ortadan kaldırır. Bu metodoloji aynı zamanda dergi performansını, ortak yazarlıkları, ortak alıntı eğilimlerini ve ayrıca belirli alanların klasik araştırma akışlarını belirlemek için de oldukça uygun bir yöntemdir (Khan, Goodell ve Hassan, 2022).

Bibliyometrik çalışmalarda, VOSviewer, Leximancer, Gephi ve SciMat gibi bibliyometrik yazılımlar ve Web of Science (WoS) ya da Scopus gibi bilimsel veri tabanlarının değerlendirildiği görülmektedir (Donthu vd., 2021). VOSviewer verileri haritalama ve görselleştirme için ortak atıflar, ülkeler, anahtar sözcükler ve yazarlar arasındaki ilişkiyi görselleştirmek ve analiz etmek için kullanılan bir programdır. Bu program tarafından çıkarılan haritalarda etiketin yazı tipi, gruplar (kümeler) ve dairelerin boyutu renklerle gösterilmektedir. Ayrıca iki daire arasındaki uzaklık grupların benzerliğini ve etkileşimini ifade etmektedir. Web of Science, alıntı faaliyetlerine ilişkin dünyanın önde gelen bilimsel araştırma verileri kaynağı olan çevrimiçi bir bilimsel indeksleme hizmetidir (Khalil ve Crawford, 2015). Bu çalışmada ulaşılan veriler, VOSviewer programı ve WoS veri tabanı kullanılarak verilen ölçütler bazında incelenmektedir.

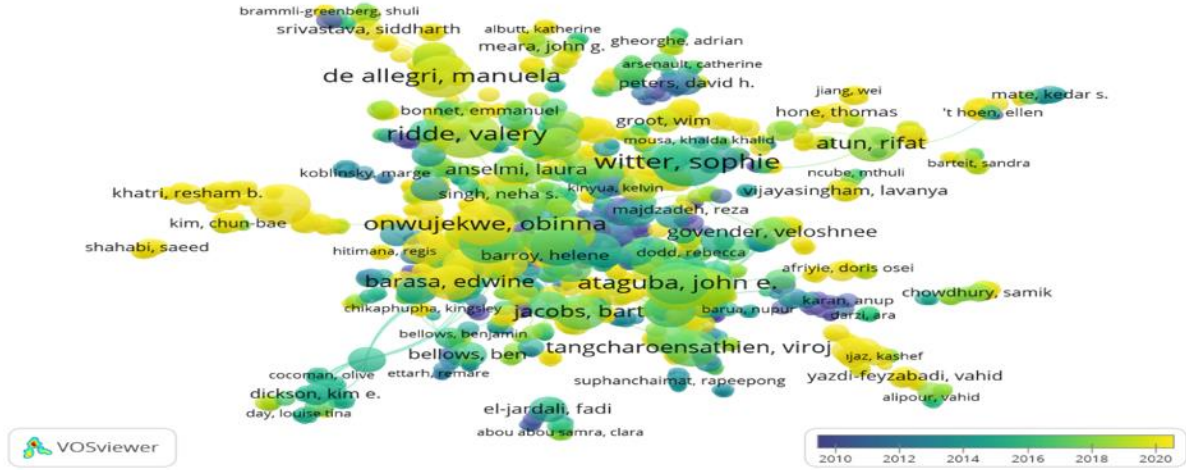
5. ANALİZ SONUÇLARI

Araştırmanın amacı, kapsamı, yöntemi ve veri seti dahilinde elde edilen veriler, aşağıda ifade edilen kategorilerde incelenmiş ve analiz bulgularına yer verilmiştir. Bu doğrultuda detaylı incelenen literatür neticesinde VOSviewer yazılımı ile yapılan çalışmalar baz alınmış ve çalışmada; yazarların ortak yazar analizi, ülkelerin ortak yazar analizi, yazarların alıntı(atıf) analizi, ülkelerin alıntı analizi, kurumların alıntı analizi, anahtar kelime analizi, metinlerin bibliyografik replikasyon (eşleşme) analizi, yazarların replikasyon (eşleşme) analizi ve ortak alıntı yapılan yazar analizi başlıkları dikkate alınmıştır. Ayrıca her bir başlık için tercih edilen ölçüt literatür doğrultusunda belirlenmiştir.

5.1. Yazarların Ortak Yazar Analizi

Bu bölümde, en çok ilişkili ve ortaklık yapan araştırmacıları belirlemek üzere en az bir alıntı ve en az bir çalışma ölçütü baz alınarak ağ haritası oluşturulmuştur. Bu analiz neticesinde 58 isim ve toplam 7453 bağlantı (bir veya daha fazla araştırmanın birbiri ile ilişkili olması durumu) görülmüştür. "Health financing" ile ilgili çalışmalar araştırmacı temelinde dikkate alındığında en fazla çalışma üreten araştırmacının 21 eser ile S. Witter olduğu Şekil 3'ten yansımıştır. Ayrıca V. Ridde 20 eser ve O. Onwujekwe'nin 16 eser ile ikinci ve üçüncü sırada olduğu saptanmıştır. Atıf sayısı olarak ele alındığında S. Witter'in 456 alıntı ile en fazla alıntı yapılan yazar olduğu dikkat çekmiştir. Bu yazarı 421 atıf ile V. Tangcharoensathien, 416 atıf ile V. Riddle ve J. Kutzin, 396 atıf ile K. Hanson takip etmektedir. En fazla yayın sahibi olan S. Witter'in M. P. Bertone ve V. Govender ile güçlü ortak yayın bağlantıları tespit edilmiştir. Görselden yansıyan bir diğer dikkat çeken sonuç ise 2020 yılından

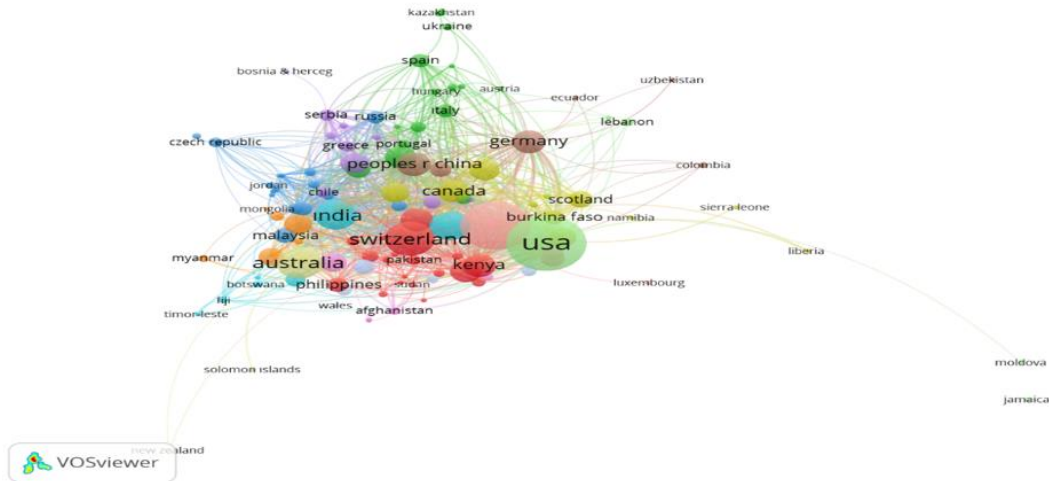
itibaren sağlık finansmanı konusuna olan ilgilinin yazarlar tarafından daha fazla dikkat çekmeye başladığı ve çalışma yoğunluğunun artmasıdır. Bu durum 2020 yılı ile tüm dünyaya sirayet eden COVID-19 küresel pandemisinin başlaması ve yazarların sağlık finansmanı kavramı üzerine olan ilgisinin artması şeklinde yorumlanabilir.

Şekil 3. Ortak Yazar Bağları Analizi

5.2. Ülkelerin Ortak Yazarlık Analizi

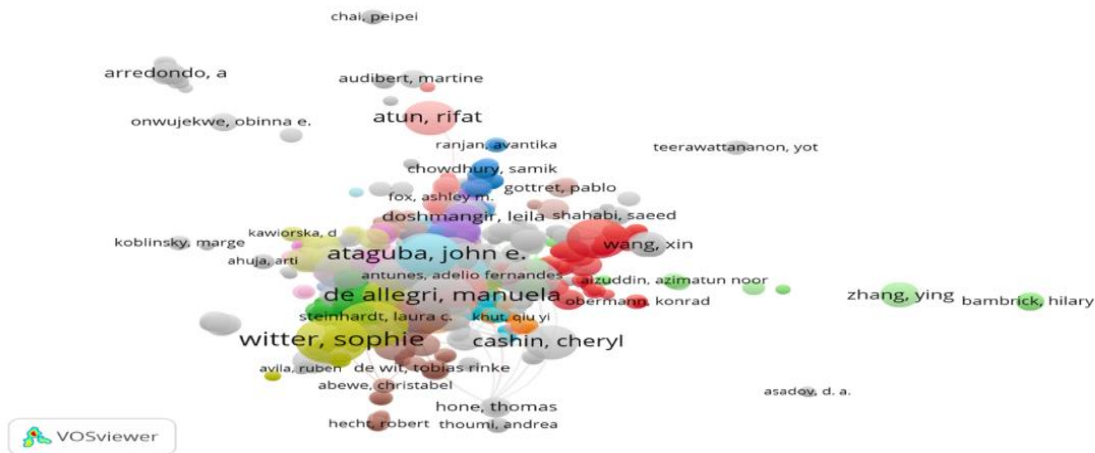
“Health financing” üzerine yapılan çalışmalar bazında ülkelerin ortak yazarlık analizinde bir ülkenin minimum eser sayısı 2, minimum atıf sayısı 2 kriteri dahilinde birbirleri ile ilişkili 119 öge analiz edilmiştir. Analizde 3501 total bağlantı gücü, 1383 bağlantı ve 13 kümelene tespit edilmiştir. Ülkelerin ortak yazarlık bağlantılarına göre en çok atıfa (9115) en çok esere (436) sahip ülke Amerika Birleşik Devletleri olarak görülmüştür. İkinci sırada (7973) atıf (319) eser ile İngiltere ve üçüncü sırada (4192) atıf (157) eser ile İsviçre olarak tespit edilmiştir.

Şekil 4. Ülkelerin Ortak Yazarlık Bağ Analizi

5.3. Yazarların Alıntı (Atıf) Analizi

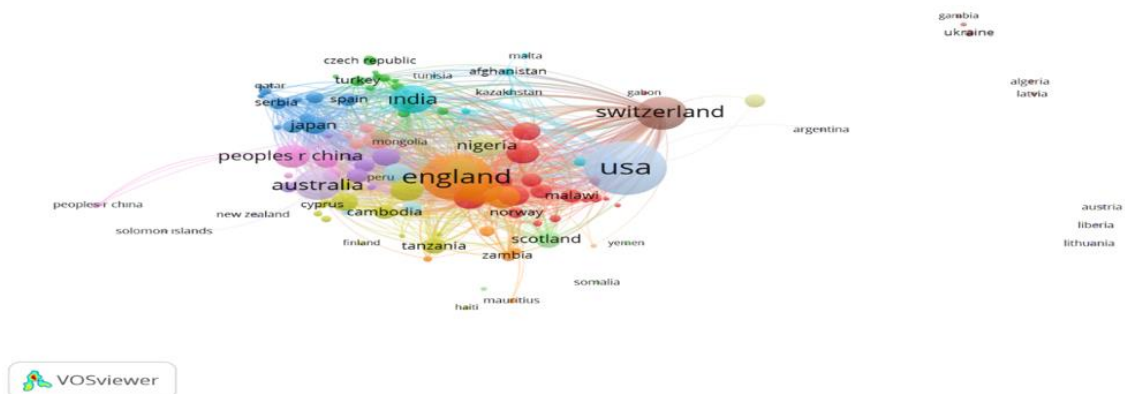
Atıf ağlarını belirlemek üzere en az bir alıntı ve en az bir çalışma ölçütü ile yazar atıf analizi için ağ haritası elde edilmiştir. Aralarında ilişki olduğu tespit edilen 2522 öge üzerinden yapılan analiz neticesinde totalde 46 küme, 28709 bağlantı ve 33222 toplam bağlantı gücü görülmüştür. En fazla alıntı yapılan yazarların sırasıyla 567 alıntıyla K. Xu, 533 alıntıyla S. Witter ve 466 alıntıyla O. O'donnell olduğu saptanmıştır.

Şekil 5: Yazarların Alıntı Bağ Analizi

5.4.Ülkelerin Alıntı Analizi

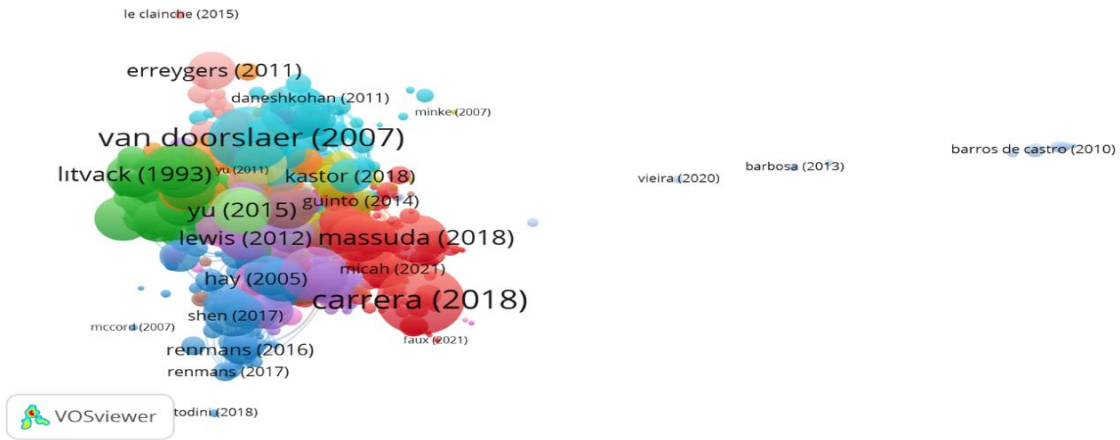
Araştırmaların kaynak ülkelerine göre yapılan alıntılara göre ağ haritası oluşturulurken, ülkenin en az bir araştırma yayınlanması ve bir alıntı yapılması ölçütü dahilinde aralarında ilişki bulunan 127 öge dikkate alınmıştır. Analiz neticesinde 16 küme, 1765 bağlantı ve 9919 toplam bağlantı gücü gözlemlenmiştir. En fazla alıntı yapılan ülke 9115 atıf-411 eser ile Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Ardından sırası ile 7973 alıntı- 311 eser ile İngiltere ve 4192 alıntı- 154 eser ile İsviçre gelmiştir. Ayrıca bu ülkeler toplam bağlantı gücü açısından ilk üç sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Sekil 6. Ülkelerin Alıntı Bağ Analizi

5.7. Metinlerin Bibliyografik Replikasyon (Eşleşme) Analizi

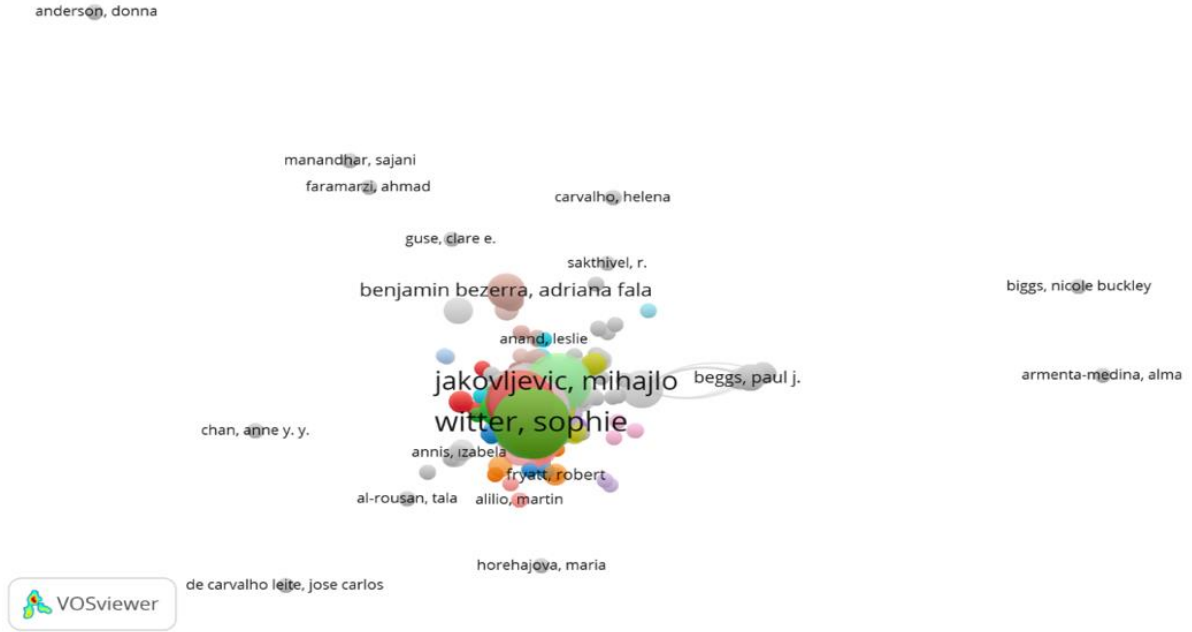
Bibliyografik replikasyon (eşleşme), aralarında bağ bulunmayan iki çalışma tarafından atıf yapılmış ortak bir araştırmaya alıntı yapılması durumunu ifade eder. Diğer bir ifade ile aralarında ortak bir ilişki bulunmayan (ortak atıf, ortak yazar vb) iki çalışmanın üçüncü bir araştırmaya atıf yapması durumudur. Bu doğrultuda araştırmada, aralarında ilişki görülen ve en az 2 alıntı yapılmış olmak ölçütü ile belirlenen 1102 öge üzerinden analiz yapılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde 67190 toplam bağlantı gücü, 46015 bağlantı ve 13 küme tespit edilmiştir. En çok bibliyografik replikasyon olan eserler 435 atıf ile Carrera (2018), 384 atıf ile Van Doorslaer (2007) ve 276 atıf ile Leive (2008) olmuştur. Diğer taraftan, toplam bağlantı gücünün en yüksek olduğu ilk üç eser Binyaruka (2021a), Mchenga (2017) ve James (2006)'tır.

Şekil 9. Eserlerin Bibliyografik Replikasyon Bağ Analizi

5.8. Yazarların Bibliyografik Replikasyon (Eşleşme) Analizi

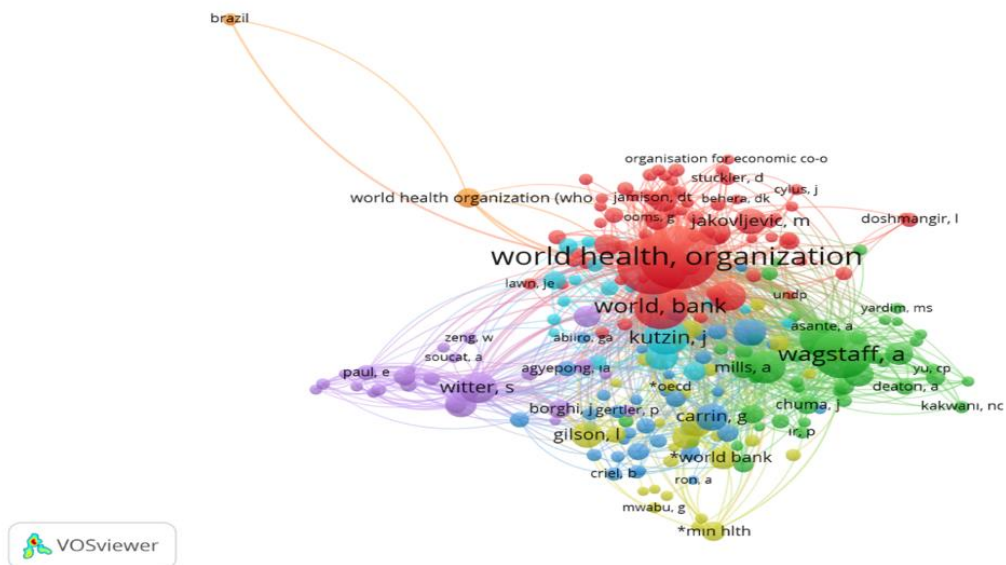
Aralarında ilişki görülen ve en az bir çalışma yayınlamış ve bir alıntı yapılmış olmak ölçütü ile belirlenen 3983 öge üzerinden analiz yapılarak, 2338139 toplam bağlantı gücü, 781887 bağlantı ve 37 küme elde edilmiştir. En çok bibliyografik replikasyon olan yazarların ilk üç sıralaması 567 alıntı ile K. Xu (7520 bağlantı gücü), 533 alıntı ile S. Witter (14099 bağlantı gücü) ve 466 alıntı ile O. O'donnell (5007 bağlantı gücü) şeklinde gözlemlenmiştir.

Şekil 10. Yazarların Bibliyografik Replikasyon Bağ Analizi

5.9. Ortak Alıntı Yapılan Yazarlar Analizi

Co-citation (ortak alıntı), bir çalışmada alıntı yapılan çeşitli kaynaklar şeklinde isimlendirilir. Bu perspektifte çalışmada, alıntı sayısı en az 20 olarak belirlenen 229 öge üzerinden analiz yapılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde totalde 79270 toplam bağlantı gücü, 13071 bağlantı ve 7 küme tespit edilmiştir. En çok ortak alıntı yapılan araştırmacılar sırasıyla 821 atıf ile World Health Organization, 670 atıf ile Who, 482 atıf ile A. Wagstaff olarak gözlemlenmiştir.

Şekil 11. Ortak Yazarların Atıf Bağ Analizi

SONUÇ

Sağlık finansmanı kavramı, dünya çapındaki sağlık sistemleri alanında inkâr edilemez bir şekilde kritik bir temeldir. Sağlık hizmetlerini finanse etmek için kullanılan yöntem ve mekanizmalar, genel olarak bireyler ve toplumlar için sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini, kalitesini ve sürdürülebilirliğini belirlemede çok önemli bir rol oynamaktadır.

Etkili sağlık finansman stratejileri, ülkeler tarafından ulaştırılması zor olan evrensel sağlık sigortası hedefine ulaşmalarına yardımcı olmakta ve herkesin ihtiyaç duyduğu sağlık hizmetlerine (finansal zorluklarla karşılaşmadan) erişmesini sağlamaktadır. Bu sadece ekonomik öneme sahip bir konu değil aynı zamanda temel bir insan hakkıdır.

Sağlığın finansmanı kavramı salt mali hususların ötesindedir; bir toplumun vatandaşlarının refahına olan bağlılığının bir yansımasıdır. Giderek birbirine bağlı ve bağımlı hale gelen bir dünyada, sağlık hizmetlerini finanse etme şekli ulusal bir çıkar meselesi dolmasının yanı sıra küresel bir zorunluluktur. Yenilikçi yaklaşımları, şeffaflığı ve eşitliği teşvik ederek, sağlık finansmanının daha iyi sağlık sonuçları ve herkes için daha adil ve eşitlikçi bir toplum için bir katalizör görevi görmesini sağlamak mümkündür.

Bu kapsamda araştırmanın amacı; sağlık sisteminin temel yapı taşlarından biri olan “Health financing” kavramını teorik olarak incelemek ve ilgili kavramı konu alan çalışmaların görsel haritasını çıkarmaktır. Ayrıca nicel veri göstergeler sonucunda ilgili kavrama ilişkin yapılan bibliyometrik analiz neticesinde, sağlık finansmanına yönelik çalışmaların bütüncül bir bakış açısını araştırmacılara sunmak hedeflenmektedir. Çalışmada, 1983-2023 döneminde yayınlanan ve Web of Science veri tabanında taranan 1642 çalışmanın bibliyometrik verisi esas alınmıştır. Araştırmanın bulguları, health financing kavramına yönelik yayınların yıllara göre oranı, yazındaki hangi dergilerdeki çalışmalara konu edinildiği, hangi anahtar sözcükler seçildiği ve araştırmalara yapılan alıntı sayıları, ülkelerin alıntı analizi, metinlerin eşleşme analizi, yazarların eşleşme analizi gibi konuları açıklamaktadır. Ayrıca her bir grupta tercih edilen ölçüt literatür doğrultusunda belirlenmiştir.

Elde edilen analiz sonuçlarına göre health financing ile ilgili 1642 eserin yayın yıllarına göre dağılımı incelendiğinde ilk yıl olan 1983’de 1 eser, son yıl 2023’te 94 eserle karşılaşılmıştır. Diğer yıllara bakıldığında 2022 (150 eser), 2021 (164 eser), 2020 (136 eser), 2019 (150 eser), 2018 (125 eser) ve 2017 (104 eser) görülmüştür. Araştırma kapsamına dahil edilen yıllar genel olarak değerlendirildiğinde gittikçe artan eser sayısı dikkat çekmiştir. İlgili alanda en fazla eser veren isimlerin (21 eser) S. Witter, (20 eser) V. Riddle ve (16 eser) O. Onwujekwe olduğu tespit edilmiştir. Yayın türünün ağırlıklı olarak 1301 eserle dergi makalesinde olduğu görülmüş, 111 editoryal yazı, 41 bildiri kitabı ve 32 kitap bölümüne rastlanmıştır. Disiplinler bazında çalışmaların büyük çoğunluğu kamu çevre iş sağlığı olmak üzere (666 eser), sağlık politikası hizmetleri (569 eser), sağlık bilimleri hizmetleri (397 eser), ekonomi (126 eser) ve diğer bölümlere ait olduğu görülmüştür. Araştırmaların ülkelere göre dağılımı incelendiğinde ilk sıraların ABD (436), İngiltere (319 eser) ve İsviçre (157 eser) kökenli araştırmacılar olduğu dikkat çekmiştir. Liderlikte İngilizce (1561 eser) olmak üzere Portekizce (40 eser) ve İspanyolca (17 eser) eserler yayınlanmıştır. Ayrıca ilgili konuya ait çalışmaların yoğunluk olarak SSCI (119 eser), SCI-EXPANDED (896 eser) ve ESCI (237 eser) endekslerde tarandığı tespit edilmiştir. Health financing kavramını dikakte alan çalışmalarda en çok tercih edilen anahtar kelimeler incelendiğinde 551 yinelenme ile Health financing, 119 tekrar ile health insurance, 133 tekrar ile universal health coverage, 108 tekrar ile health policy sözcükleri önde gelmektedir.

Sonuç olarak, sağlık finansmanı, bir toplumun bireylerine kaliteli sağlık hizmetlerine erişim sağlayabilmesi için kaynakların etkin ve adil bir şekilde kullanılmasını sağlamayı amaçlayan temel bir unsurdur. Çalışma, sağlık finansmanı alanında yıllar içerisinde giderek artan akademik ilginin boyutlarını ve bu alandaki çalışmaların küresel sağlık sistemleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Özellikle son yıllarda sağlık finansmanına yönelik yayın sayılarındaki artış, bu konunun hem akademik hem de pratik açıdan ne denli kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu araştırma, sağlık finansmanı kavramının teorik ve uygulamalı boyutlarını daha iyi anlamak için

önemli bir referans noktası oluşturmakta (bir araştırmaya dair araştırma boşluklarının belirlenmesi, etkili çalışmaların vurgulanması, zaman içindeki trendlerin analiz edilmesi, dergi ve konferans seçeneklerinin değerlendirilmesi gibi) ve bu alandaki yeni araştırmalara kapı aralamaktadır. Diğer taraftan araştırma, sağlık finansmanı alanında politika yapıcılara ve araştırmacılara hem teorik hem de uygulamalı düzeyde zengin bir bilgi birikimi sunmaktadır. Sağlık sistemlerinin etkin, adil ve sürdürülebilir şekilde finanse edilmesi için geliştirilen öneriler, küresel sağlık politikalarının şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Ayrıca anahtar kelimeler kategorisinde incelenen ve son yıllarda çalışma sayısında meydana gelen artış neticesinde (2023-488 çalışma; 2022-643 çalışma; 2021-692 çalışma; 2020-672 çalışma), gelecekte yapılacak araştırmalara “universal health coverage-evrensel sağlık sigortası” kavramının küresel etkilerini ve bu alandaki araştırma eğilimlerinin bibliyometrik analizlerinin incelenmesi öneri olarak sunulabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Atasever, M. (2014). Türkiye sağlık hizmetlerinin finansmanı ve sağlık harcamalarının analizi 2002-2013 dönemi. Mehmet Atasever.
- Carrin, G., James, C., Evans, D. & World Health Organization. (2005). Achieving universal health coverage: developing financing system (no. who/eip/hsf/pb/05.01). World Health Organization.
- Carrin, G., Waelkens, M. P. & Criel, B. (2005). Community-Based health insurance in developing countries: a study of its contribution to the performance of health financing systems. *Tropical Medicine & International Health*, 10(8), 799-811.
- Carrin, G., Waelkens, M. P., & Criel, B. (2005). Community-based health insurance in developing countries: a study of its contribution to the performance of health financing systems. *Tropical Medicine & International Health*, 10(8), 799-811.
- Çelikay, F. & Gümüş, E. (2010). Türkiye’de Sağlık hizmetleri ve finansmanı, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 177-216.
- Dirik, D., Eryılmaz, İ., & Erhan, T. (2023). Post-Truth kavramı üzerine yapılan çalışmaların VOSviewer ile bibliyometrik analizi. *Sosyal Mucit Academic Review*, 4(2), 164-188.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N. & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296.
- Erumut, M. (2015). Türkiye için alternatif sağlık finansman önerisi: iki sütunlu sistem. *Sosyal Güvence*, (5).93-126.
- Evans, T., Hsu, J., & Boerma, T. (2013). Universal health coverage and universal access. *Bulletin of the World Health Organization*, 91(8), 546-546A.
- Gapenski, L. C. & Reiter, K. L. (2012). *Healthcare Finance: An introduction to accounting and financial management*. Chicago, Illinois: Health Administration Press.
- Khalil, G. M. & Crawford, C. A. G. (2015). A bibliometric analysis of us-based research on the behavioral risk factor surveillance system. *American Journal of Preventive Medicine*, 48(1), 50-57.
- Khan, A., Goodell, J. W., Hassan, M. K. & Paltrinieri, A. (2022). A bibliometric review of finance bibliometric papers. *Finance Research Letters*, 47, 102520.
- Kocataşkın, E. (2019). Türkiye’de sağlık finansman sisteminde genel vergilerin yeri ve önemi. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(17), 270-279.
- Kutzin, J. (2013). Health financing for universal coverage and health system performance: concepts and implications for policy. *Bulletin of the World Health Organization*, 91(8), 602-611.
- Lawani, S. M. (1981). *Bibliometrics: Its theoretical foundations, methods and applications*. Libri, 31, 294-315.
- McIntyre, D., Thiede, M., Dahlgren, G., & Whitehead, M. (2006). What are the economic consequences for households of illness and of paying for health care in low-and middle-income country contexts? *Social Science & Medicine*, 62(4), 858-865.
- Mills, A., Bennett, S., Siriwardena, V., & Gilson, L. (2012). Private health insurance and access to health care in low-and middle-income countries. *Health Policy and Planning*, 27(1), i42-i51.
- Onwujekwe, O., Ezumah, N., Mbachu, C., Obi, F., Ichoku, H., Uzochukwu, B. & Wang, H. (2019). Exploring effectiveness of different health financing mechanisms in nigeria; What?. *BMC Health Services Research*, 19, 1-13.

- Onwujekwe, O., Ezumah, N., Mbachu, C., Obi, F., Ichoku, H., Uzochukwu, B., & Wang, H. (2019). Exploring effectiveness of different health financing mechanisms in Nigeria. *BMC Health Services Research*, 19(1), 1–14.
- Savedoff, W. D., de Ferranti, D., Smith, A. L., & Fan, V. (2012). Political and economic aspects of the transition to universal health coverage. *The Lancet*, 380(9845), 924–932.
- Türk Dil Kurumu (2023). Sağlık nedir?, <https://sozluk.gov.tr/?q=sa%C4%9Fl%C4%B1k&aranan=>, (27.09.2023)
- Wagstaff, A., & Van Doorslaer, E. (1992). Equity in the finance of health care: some international comparisons. *Journal of Health Economics*, 11(4), 361–387.
- Wallin, J. A. (2005). Bibliometric methods: Pitfalls and possibilities. *Basic & Clinical Pharmacology & Toxicology*, 97(5), 261–275.
- Witter, S. (2012). Health financing in fragile and post-conflict states: What do we know and what are the gaps?. *Social Science & Medicine*, 75(12), 2370–2377.
- Witter, S. (2012). Health financing in fragile and post-conflict states: What do we know and what are the gaps? *Social Science & Medicine*, 75(12), 2370–2377.
- World Health Organization (2000). Health financing, https://www.who.int/health-topics/health-financing#tab=tab_1, (26.09.2023)
- World Health Organization. (2003). Community based health insurance schemes in developing countries: facts, problems and perspectives (no. eip/fer/dp. e. 03.1). World Health Organization.
- Xu, K., Evans, D. B., Kawabata, K., Zeramardini, R., Klavus, J., & Murray, C. J. L. (2003). Household catastrophic health expenditure: a multicountry analysis. *The Lancet*, 362(9378), 111–117.

BORSA İSTANBUL'DAKİ TURİZM ŞİRKETLERİNDE FİNANSAL BAŞARISIZLIK TESPİTİ: ALTMAN Z SKORU, ZMİJEWSKI J SKORU VE SPRİNGATE S SKORU UYGULAMALARI

Financial Failure Detection in Tourism Companies in Borsa Istanbul: Applications of Altman Z Score, Zmijewski J Score and Springate S Score

Meltem ATABAY*

Anahtar Kelimeler: İflas Tahmin Modelleri, Finansal Başarısızlık, Borsa İstanbul. JEL Kodları: A11, B11, C11, D11.	ÖZ Bu çalışma, Borsa İstanbul (BİST) Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal başarısızlıklarını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, sektördeki 12 işletmenin 2019-2023 yılları arasındaki finansal tablo verileri analiz edilmiştir. Yöntem olarak, Altman Z-Skoru, Zmijewski J-Skoru ve Springate S-Skoru gibi finansal analiz araçları kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, literatürle uyumlu bir şekilde, sektörün 2019-2023 dönemi boyunca genel olarak güçlü bir performans sergilediğini, ancak bazı işletmelerin finansal risk taşıdığını göstermektedir. Ayrıca, DO & CO Aktiengesellschaft (DOCO) ve Kuştur Kuşadası Turizm Endüstrisi A.Ş. (KSTUR), finansal verilerinin yetersiz olması nedeniyle analiz kapsamına dahil edilememiştir.
Key Words: Bankruptcy Prediction Models, Financial Failure, Borsa İstanbul. JEL Codes: A11, B11, C11, D11.	ABSTRACT This study was conducted to identify the financial failures of companies operating in the Tourism sector of Borsa Istanbul (BIST). The financial statement data of 12 companies in the sector from 2019 to 2023 were analyzed. The methods used include financial analysis tools such as the Altman Z-Score, Zmijewski J-Score, and Springate S-Score. The findings, consistent with the literature, indicate that the sector generally performed strongly during the 2019-2023 period, although some companies carry financial risks. Additionally, DO & CO Aktiengesellschaft (DOCO) and Kuştur Kuşadası Turizm Endüstrisi A.Ş. (KSTUR) were excluded from the analysis due to insufficient financial data.

1.GİRİŞ

Finansal başarısızlık, işletmelerin sürdürülebilirliğini tehdit eden ve ekonomik istikrarı olumsuz etkileyen önemli bir sorundur. Bu durum, içsel ve dışsal faktörlerin karmaşık etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Korol, 2017, s. 22-35). İçsel faktörler, işletme yönetiminin zayıflığı, finansal planlamadaki eksiklikler ve aşırı borçlanma gibi unsurları içerirken; dışsal faktörler, ekonomik dalgalanmalar, piyasa koşullarındaki değişiklikler ve küresel krizler gibi etmenlerden etkilenmektedir (Aydın, 2014, s. 84-112). Bu bağlamda, finansal başarısızlıkların önceden tespit edilmesi, yalnızca işletmeler için değil, aynı zamanda yatırımcılar ve genel ekonomi için de büyük bir öneme sahiptir.

Finansal başarısızlık risklerini öngörebilmek amacıyla geliştirilmiş olan iflas tahmin modelleri, işletmelerin gelecekteki finansal durumlarını analiz etmek için önemli araçlardır (Kulalı, 2016, s. 283-

* Mali İşler Uzmanı, meltematabay@gmail.com, ORCID: 0009-0000-3322-0729

292). Altman Z skoru, Zmijewski J skoru ve Springate S skoru gibi modeller, finansal sağığı değerlendirme ve iflas riski taşıyan firmaları belirleme açısından yaygın olarak kullanılan yöntemlerdendir. Bu modeller, yalnızca finansal verilerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda işletme yönetiminin etkinliğini ve sektörel faktörleri de göz önünde bulundurarak daha kapsamlı bir analiz sunmaktadır.

Bu çalışma, Borsa İstanbul (BİST) Turizm sektöründe faaliyet gösteren 12 işletmenin 2019-2023 dönemi finansal tabloları üzerinden iflas tahmin modellerini uygulamayı ve sektördeki firmaların finansal durumlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Turizm sektörü, ekonomik dalgalanmalara, mevsimsel değişimlere ve dışsal etkilere oldukça duyarlı bir sektördür. Bu nedenle, sektördeki finansal başarısızlıklar yalnızca bireysel işletmeleri değil, aynı zamanda genel ekonomi üzerinde de önemli etkiler yaratabilmektedir. Bu sebeple, sektördeki finansal durumu doğru bir şekilde analiz etmek, sektörün sürdürülebilirliğini sağlamak adına büyük bir öneme sahiptir.

Bu araştırmanın temel amacı, BİST Turizm sektöründeki şirketlerin finansal sağıklarını etkileyen faktörlerin ve bu faktörlerin iflas riski üzerindeki etkilerinin analiz edilmesidir. Bu inceleme, sektöre özgü finansal krizlerin erken tespiti ve bu tür krizlerin önlenmesi için daha etkili yönetim stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, öncelikle kullanılan metodolojiler detaylı bir şekilde açıklanacak, ardından elde edilen bulgular sunulacak ve son olarak sonuçlar ile öneriler tartışılacaktır. Bu bağlamda, çalışma, BİST Turizm sektörü özelinde iflas tahmin modellerinin etkinliğini ortaya koyarak, sektöre özgü finansal analizlere katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Altman (1968), Z-Skoru modelini, finansal başarısızlık riskini tahmin etmek amacıyla geliştirmiştir. Başlangıçta 22 finansal oran kullanılarak yapılan analizler sonucunda, iflas etmiş ve etmemiş toplamda 66 işletmenin verileri incelenmiştir. Bu modelin geliştirilmesindeki amaç, finansal kriz yaşayan işletmeleri erken aşamalarda tespit edebilmektir. Altman, modelin doğruluğunu artırmak için 22 değişkenden 5 temel finansal orana indirgemıştır. Z-Skoru, özellikle sanayi sektöründeki işletmelerde finansal başarısızlıkları tahmin etmek için etkin bir araç olarak kabul edilmiştir.

Deakin (1972), Beaver ve Altman modellerini karşılaştırarak finansal başarısızlık tahmini konusunda bir analiz yapmıştır. Çalışmasında, Beaver modelinin Z-Skoru'na kıyasla daha doğru tahminler sunduğunu belirtmiştir. Bu karşılaştırma, finansal başarısızlık tahmininde farklı modellerin etkinliğini sorgulamaya ve Z-Skoru modelinin potansiyel sınırlılıklarını ortaya koymaya yönelik önemli bir adım olmuştur. Deakin'in bulguları, Z-Skoru modelinin doğruluğunu artırmak için ek parametrelerin dikkate alınması gerektiğini göstermiştir.

Springate (1978), finansal başarısızlık riskini tahmin etmek için geliştirdiğı Springate modeliyle 40 işletmeyi analiz etmiştir. Springate, Z-Skoru'na alternatif olarak daha basit bir yaklaşım benimsemiş ve yalnızca birkaç finansal oran kullanarak belirli bir Z değeri altındaki işletmeleri başarısız olarak değerlendirmiştir. Modelin küçük işletmeler için daha uygun olduğunu savunan Springate, bu tür işletmelerin finansal analizlerinde Z-Skoru yerine Springate modelinin daha etkili olacağını ileri sürmüştür.

Fulmer (1984), 455 milyon dolar ortalama bilanço büyüklüğüne sahip 60 işletmeyi inceleyerek, Fulmer H-Skoru modelini geliştirmiştir. Bu model, Z-Skoru'ndan farklı olarak, finansal başarısızlığı ölçmek için bir puanlama sistemi kullanır; H değeri sıfırın altındaki işletmeleri başarısız, sıfırın üzerindeki işletmeleri ise başarılı olarak kabul eder. Fulmer, modelinin özellikle büyük ölçekli işletmelerin finansal durumlarını daha doğru şekilde değerlendirmeye yönelik bir araç sunduğunu belirtmiştir.

Terzi (2011), Altman Z-Skoru modelini kullanarak borsada işlem gören gıda sektörü işletmelerinin finansal başarısızlık riskini analiz etmiştir. Çalışmasında, 19 farklı finansal oranı incelemiş ve bu oranları 6'ya indirmiştir. Sonuç olarak, aktif karlılık oranı ve borç-öz kaynak oranlarının, finansal başarısızlık tahmininde belirleyici faktörler olduğunu bulmuştur. Terzi, gıda sektöründeki

işletmelerin finansal risklerini izlemek için bu oranların daha fazla dikkate alınması gerektiğini savunmuştur.

Bağcı (2015), borsada işlem gören tekstil ve hazır giyim sektörü işletmelerinin finansal başarısızlık riskini 2008-2013 yılları arasında Altman Z-Skoru ve finansal oranlar kullanarak incelemiştir. Çalışma, tekstil sektöründeki işletmelerin yüksek finansal risk taşıdığını ortaya koymuştur. Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde bu sektörün finansal açıdan daha kırılgan olduğunu vurgulamış ve Z-Skoru modelinin bu tür sektörlerde finansal başarısızlık tahmininde etkili bir araç olduğunu belirtmiştir.

Kulalı (2016), borsada işlem gören ve iflas eden 19 işletmenin finansal verilerini kullanarak Altman Z-Skoru modelini uygulamıştır. Bu çalışmada, Z-Skoru'nun işletmeleri bir yıl önceden %95, iki yıl önceden ise %90 doğrulukla tahmin edebildiği bulunmuştur. Çalışma, Z-Skoru modelinin finansal başarısızlık tahmininde oldukça yüksek doğruluk oranlarına sahip olduğunu göstermektedir.

Jawabreh, Rawashdeh ve Senjelawi (2017), Ürdün'deki 13 konaklama işletmesinin finansal başarısızlık riskini 2008-2009 yılları arasında Altman Z-Skoru ile analiz etmiştir. Çalışma, finansal başarısızlıkların bir yıl önceden tahmin edilebileceğini ortaya koymuştur. Bu sonuç, Z-Skoru modelinin turizm sektöründe de finansal başarısızlıkları tahmin etmede etkili bir yöntem olduğunu desteklemektedir.

Dizgil (2018), borsada işlem gören ticaret işletmelerinin finansal başarısızlık riskini Springate modeli ile incelemiştir. 2012-2017 yılları arasında yapılan analizde, işletmelerin finansal açıdan başarısızlık riski taşımadığı tespit edilmiştir. Bu çalışma, Springate modelinin ticaret sektöründeki işletmelerin finansal durumunu değerlendirmede Z-Skoru'na göre daha uygun bir alternatif sunduğunu göstermektedir.

Karadeniz ve Öcek (2019), borsada işlem gören turizm sektöründeki 11 işletmenin finansal başarısızlık riskini 2012-2017 yılları arasında Altman Z-Skoru modeli ile incelemiştir. Çalışma, 66 gözlem yaparak, 29 işletmenin finansal açıdan başarısız olduğu, 8 işletmenin belirsiz bir durumda olduğu ve 29 işletmenin ise finansal risk taşıdığı sonucuna varmıştır. Z-Skoru modelinin, turizm sektöründeki finansal başarısızlık tahmininde etkili bir araç olduğu bu çalışma ile bir kez daha ortaya konmuştur.

Bağcı ve Sağlam (2020), sağlık ve spor sektörü işletmelerinin finansal başarısızlık riskini Z-Skoru, Springate ve Fulmer modelleri ile 2014-2018 yılları arasında incelemiştir. Çalışma, sağlık sektöründeki işletmelerin finansal açıdan risk taşımadığını, ancak spor sektöründeki işletmelerin finansal açıdan riskli olduğunu ve iflas tehlikesi taşıdığını ortaya koymuştur.

Çelik ve Dursun (2021), Borsa İstanbul'da işlem gören tekstil, giyim eşyası ve deri sektöründeki işletmelerin iflas olasılıklarını 2017-2019 yılları arasında Altman Z-Skoru modeli ile tahmin etmişlerdir. Analizler, bu sektörlerdeki işletmelerin yüksek finansal maliyetler, aşırı borçlanma ve likidite sorunları gibi finansal zorluklarla karşılaşma olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir.

Aktulum ve Umut (2022), borsada işlem gören toptan ve perakende sektöründeki işletmelerin finansal durumlarını 2018'in dördüncü çeyreği ile 2021'in üçüncü çeyreği arasındaki finansal verileri değerlendirerek incelemiştir. Çalışma, toptan satış yapan işletmelerin perakende satış yapan işletmelere göre daha başarılı olduğunu ve finansal risk taşımadığını göstermektedir.

Tanç, Çardak ve Canlıtepe (2022), pandemi sonrası imalat sektöründeki firmaların finansal performanslarını incelemiştir. Altman Z-Skoru modelini kullanarak yapılan analizde, firmalar finansal açıdan olumlu, değişken ve olumsuz kategorilere ayrılmıştır. Pandemi sürecinin etkisiyle, bazı firmaların finansal durumu olumsuz sonuçlar vermiştir.

Medetoğlu ve Tutar (2023), BIST Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri sektöründe faaliyet gösteren 23 işletmenin finansal verilerini Springate S-Skoru ve Fulmer H-Skoru ile incelemiştir. Araştırma, sektördeki işletmelerin finansal başarısızlık riskinin yüksek olduğunu ve sektörün genel kırılganlığının arttığını ortaya koymuştur.

Avcı (2024), BIST KOBİ Sanayi Endeksinde yer alan 29 firmanın finansal başarısızlıklarını 2013-2021 yılları arasında incelemiştir. Panel veri analizi kullanarak yapılan çalışmada, borç oranı, borç vadesi ve öz kaynak oranı arttıkça finansal başarısızlık riskinin yükseldiği belirlenmiştir. Bu çalışma,

yatırımcılara ve yöneticilere finansal başarısızlık riskini azaltmaya yönelik stratejiler geliştirmeleri için önemli bilgiler sunmaktadır.

3.FİNANSAL BAŞARISIZLIK

İşletmelerin finansal başarısızlığı, farklı bakış açılarını yansıtan çok sayıda tanım ile açıklanabilir. Bu tanımlar, finansal başarısızlık kavramının karmaşıklığını gözler önüne serer ve araştırma yapanların farklı anlayışlarını yansıtır. Edward Altman, finansal başarısızlığı iflas ile eşdeğer görür ve bir işletmenin yeterli varlık ve gelir kaynaklarına sahip olmaması durumunda iflasın kaçınılmaz olduğunu belirtir (Altman, 1968: 591-594). Bu durum, şirketin finansal kaynaklara erişememesi, borçlarını ödeyememesi veya işletme faaliyetlerini durdurması anlamına gelir. Finansal başarısızlık süreci, genellikle likidite sorunları ve finansal yükümlülükleri karşılayamama durumlarıyla ilişkilidir (Mucuk, 2018, s. 412).

Bir işletmenin finansal başarısızlığa uğraması çoğu zaman aniden meydana gelmez; bu süreç, zaman içinde gelişen ve çeşitli uyarı işaretleri gösteren bir süreçtir. Eğer bu belirtiler dikkate alınmazsa, işletmenin faaliyetlerini durdurması ya da köklü değişiklikler yapması kaçınılmaz hale gelir. Dolayısıyla, finansal zorlukların detaylı bir şekilde incelenmesi önemlidir. İflas süreci, finansal sıkıntıların başlangıcı ile mahkeme kararı arasında geçen evreleri kapsar ve bu süreçte yaşanan finansal krizler, ülke genelinde zincirleme olumsuz etkilere yol açabilir (Usta,2012).

Finansal başarısızlık hem içsel hem de dışsal faktörlerin karmaşık etkileşimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkar. İçsel faktörler, stok yönetimi sorunları, yönetim yetersizlikleri ve aşırı borçlanma gibi unsurları içerir. Bu durumlar, işletmelerin finansal yapılarını zayıflatabilir. Ayrıca, yönetim kararlarındaki hatalar da önemli risk unsurları arasında yer alır. İşletmelerin iç süreçlerini geliştirmeleri ve yönetim standartlarını yükseltmeleri, finansal istikrarı artırmak açısından kritik bir önem taşır (Türko,1999). Dışsal faktörler de finansal başarısızlığı önemli ölçüde etkiler. Ekonomik durgunluk, piyasa koşullarındaki değişimler ve doğal afetler gibi beklenmedik olaylar, işletmelerin kriz yönetim becerilerini zorlayabilir. Bu nedenle, işletmelerin çevresel faktörlere karşı daha dikkatli olmaları ve kriz yönetim planları geliştirmeleri önemlidir. Dışsal etkenlerin etkilerini göz önünde bulundurarak, işletmelerin finansal istikrarlarını korumak için gerekli önlemleri alması hayati öneme sahiptir (Torun,2017).

4.İFLAS TAHMİN MODELLERİ

Literatürde çeşitli iflas tahmin modelleri, işletmelerin finansal durumunu değerlendirmek ve iflas risklerini tahmin etmek amacıyla sistematik bir biçimde sıralanmıştır. Bu modeller, farklı yöntemler ve finansal oranlar kullanarak sektörde önemli bir yere sahiptir:

1. Altman Z Skor Modeli,
2. Zmijewski J Skor Modeli,
3. Springate S Skor Modeli,
4. Beaver Modeli,
5. Fulmer H Skor Modeli,
6. Ohlson O Skor Modeli.

Bu bölümde, her bir modelin metodolojisi, formülasyonu ve finansal oranları detaylı bir şekilde incelenecektir.

4.1. Metodoloji

Bu çalışmada, Borsa İstanbul (BİST) Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal başarısızlık skorları ve iflas risklerinin belirlenmesi amacıyla Altman Z skoru, Zmijewski J skoru ve Springate S modeli kullanılmıştır.

Altman Z skoru, 1968 yılında Edward Altman tarafından geliştirilmiş olup, işletmelerin iflas riskini tahmin etmek için finansal oranları bir araya getiren bir modeldir ve sanayi ile ticaret sektörlerinde geniş bir uygulama alanı bulması nedeniyle tercih edilmektedir (Altman, 1968: 591-594). Zmijewski J skoru ise ekonomik çevresel faktörleri de dikkate alarak iflas riskini değerlendiren önemli bir araç olup derinlemesine analiz imkânı sunmaktadır (Zmijewski, 1984:59-82). Springate S modeli ise özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için geliştirilmiş olup, finansal verileri basit bir şekilde değerlendirilerek hızlı sonuçlar elde etmeyi amaçlamaktadır (Springate, 1978). Bu sebeplerle literatürde en çok kullanılan bu modeller tercih edilmiştir.

Kullanılan modellerin bazı sınırlılıkları bulunmaktadır; kullanılan finansal oranlar yalnızca geçmiş verilere dayanmakta ve gelecekteki performansı tam olarak yansıtmayabilmektedir. Ayrıca, her modelin tek başına bir referans noktası olarak kabul edilmesi yanıltıcı olabilir, bu nedenle analizlerin sektörel dinamiklerle ilişkilendirilmesi önem arz etmektedir.

4.1.1. Altman Z Skor Modeli

Edward Altman, 1968 yılında Z-Skoru modelini geliştirerek işletmelerin iflas riskini değerlendirmek için önemli bir araç sunmuştur. Bu model, çeşitli finansal göstergeleri ve istatistiksel testleri kullanarak, işletmelerin finansal durumlarını tahmin etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle büyük ölçekli şirketler tarafından tercih edilen bu yöntem, şirketlerin geleceği hakkında kritik bilgiler sağlar.

Altman, çalışmasında iki ana grup oluşturmuştur: Birinci grup iflas eden 33 işletmeyi, ikinci grup ise aktif olan 33 işletmeyi temsil etmektedir. Toplamda 66 işletmenin verileri analiz edilmiştir. İlk aşamada, 22 değişken ile finansal oran analizi gerçekleştirilmiş, ardından bu değişkenlerden en anlamlı 5'i seçilerek Z-Skoru modeli oluşturulmuştur. Modelin formülü şu şekildedir (Altman, 1968: 591-594):

$$Z = 1,2 * X_1 + 1,4 * X_2 + 3,3 * X_3 + 0,6 * X_4 + 1,0 * X_5$$

Burada kullanılan değişkenler:

- " $X_1 = \text{Çalışma sermayesi} / \text{Toplam varlıklar}$ "
- " $X_2 = \text{Dağıtılmamış kâr} / \text{Toplam varlıklar}$ "
- " $X_3 = \text{Faiz ve vergi öncesi kâr} / \text{Toplam varlıklar}$ "
- " $X_4 = \text{Piyasa değeri} / \text{Toplam borçların defter değeri}$ "
- " $X_5 = \text{Satışlar} / \text{Toplam varlıklar}$ "

Altman, bu modelle elde ettiği Z değerine göre 1.82'nin altındaki işletmeleri iflas riski taşıyanlar olarak değerlendirmiştir. 1.81 ile 2.99 arasındaki değerler belirsiz (gri) bölgede yer alırken, 2.99 ve üzerindeki değerler başarılı işletmeler olarak sınıflandırılmıştır.

Eleştiriler doğrultusunda, Altman imalat sektörüne özel yeni bir model geliştirmiştir. Bu modelin formülü aşağıdaki gibidir:

$$Z' = 0.717 * X_1 + 0.847 * X_2 + 3.107 * X_3 + 0.420 * X_4 + 0.998 * X_5$$

Bu yeni modelde X_1 , X_2 , X_3 ve X_5 değişkenleri korunmuş, X_4 değişkeni öz sermayenin defter değerine oranı olarak değiştirilmiştir. Bu modelin Z değerine göre 1.23 ve altındaki işletmeler iflas riski taşıırken, 1.23 ile 2.90 arasındaki işletmeler belirsiz bir durumda, 2.90 ve üzerindeki başarılı olarak değerlendirilmektedir (Altman, 2000: 1-54).

Altman, hizmet sektöründe faaliyet gösteren işletmeler için de bir üçüncü model geliştirmiştir. Bu modelin formülü ise şu şekildedir:

$$Z'' = 6.56 * X_1 + 3.26 * X_2 + 6.72 * X_3 + 1.05 * X_4$$

Değişkenler:

- " $X_1 = \text{Net çalışma sermayesi} / \text{Toplam varlıklar}$ "
- " $X_2 = \text{Dağıtılmamış kârlar} / \text{Toplam varlıklar}$ "

- " $X_3 = \text{Faiz ve vergi öncesi kâr} / \text{Toplam varlıklar}$ "
- " $X_4 = \text{Öz sermayenin defter değeri} / \text{Toplam borçların defter değeri}$ "

Bu modelde Z değeri 1.10 ve altındaki işletmeler iflas riski taşıırken, 1.10 ile 2.60 arasındakiler belirsiz durumda, 2.60 ve üzerindeki ise başarılı olarak değerlendirilmiştir (Altman, 2000: 1-54).

4.1.2. Zmijewski J Skor Modeli

1984 yılında Zmijewski tarafından geliştirilen J-Skoru modeli, finansal başarısızlığı ölçmek için tasarlanmış önemli bir araçtır. Bu modelde, J-Skoru değeri 0,5'in altında kalan işletmeler finansal olarak başarısız kabul edilmektedir.

Modelin formülasyonu aşağıdaki gibidir:

$$J = -4,3 - (4,5 \cdot X_1) + (5,7 \cdot X_2) + (0,04 \cdot X_3)$$

Burada kullanılan üç temel finansal oran şunlardır:

- " $X_1: \text{Dönem karı (zararı)} / \text{Toplam varlıklar}$ "
- " $X_2: \text{Toplam yükümlülükler} / \text{Toplam varlıklar}$ "
- " $X_3: \text{Dönen varlıklar} / \text{Kısa vadeli yükümlülükler}$ "

Bu oranlar, işletmelerin finansal sağlığını değerlendirmek ve iflas riskini tahmin etmek için kritik öneme sahiptir. J-Skoru, özellikle yatırımcılar ve yöneticiler için karar verme süreçlerinde önemli bir gösterge sunmaktadır (Zmijewski, 1984:59-82).

4.1.3. Springate S Skor Modeli

1978 yılında Springate tarafından geliştirilen S-Skoru modeli, finansal başarısızlığı tahmin etme konusunda yüksek bir doğruluk oranına sahip olup, bu oran %92,50 olarak belirlenmiştir. Bu modelde, S skoru değeri 0,862'nin altında kalan işletmeler finansal olarak başarısız olarak değerlendirilir.

Modelin formülasyonu şu şekildedir:

$$S = 1,03 \cdot X_1 + 3,07 \cdot X_2 + 0,66 \cdot X_3 + 0,40 \cdot X_4$$

Burada kullanılan dört temel finansal oran şunlardır:

- " $X_1: \text{Çalışma sermayesi} / \text{Toplam varlıklar}$ "
- " $X_2: \text{Faiz ve vergi öncesi kar} / \text{Toplam varlıklar}$ "
- " $X_3: \text{Faiz ve vergi öncesi kar} / \text{Kısa vadeli borçlar}$ "
- " $X_4: \text{Satışlar} / \text{Toplam varlıklar}$ "

Bu model, işletmelerin finansal sağlık durumunu değerlendirmek ve iflas riskini belirlemek için etkili bir yöntem sunmaktadır. Springate S-Skoru, yöneticiler ve yatırımcılar için önemli bir karar destek aracı olarak kullanılmaktadır (Springate, 1978).

4.1.4 Beaver Modeli

1966 yılında Beaver tarafından geliştirilen bu model, finansal başarısızlığı tahmin etmede önemli bir yere sahiptir. Beaver, çalışmasında en çok kullanılan 30 finansal oranı altı grup altında toplayarak her bir oran için ayrı bir diskriminant analizi uygulamıştır.

Beaver'ın modelinde şu finansal oranlar kullanılmaktadır:

- " $X_1: \text{Nakit akışı} / \text{Toplam borçlar}$ ",
- " $X_2: \text{Net kar} / \text{Toplam varlıklar}$ ",

- “ X_3 : Toplam borçlar / Toplam varlıklar”,
- “ X_4 : Dönen varlıklar / Kısa vadeli yabancı kaynaklar”,
- “ X_5 : Net çalışma sermayesi / Faaliyet giderleri”,
- “ X_6 : Net çalışma sermayesi / Toplam varlıklar”.

Bu oranlar, işletmelerin finansal durumunu değerlendirmek ve iflas riskini tahmin etmek için etkili bir araç sunar (Beaver, 1966: 71-111).

4.1.5 Fulmer H Skor Modeli

1984 yılında Fulmer tarafından geliştirilen H-Skoru modeli, finansal başarısızlık riskini ölçmek amacıyla dokuz değişken kullanmaktadır. Bu modelde H skoru 0'dan düşük olan işletmeler, finansal risk taşıdığı ve iflas ile karşı karşıya olduğu sonucuna varılırken, H skoru 0'dan büyük olan işletmelerde iflas riskinin düşük olduğu değerlendirilmektedir (Fulmer, 1984: 25-37).

Fulmer'ın modelinde kullanılan finansal oranlar aşağıda belirtilmiştir:

- “ X_1 : Dağıtılmamış karlar / Toplam varlıklar”,
- “ X_2 : Satışlar / Toplam varlıklar”,
- “ X_3 : Vergi öncesi karlar / Özsermaye”,
- “ X_4 : Nakit / Toplam borçlar”,
- “ X_5 : Toplam borçlar / Toplam varlıklar”,
- “ X_6 : Kısa vadeli borçlar / Toplam varlıklar”,
- “ X_7 : Maddi duran varlıklar”,
- “ X_8 : Çalışma sermayesi / Toplam borçlar”,
- “ X_9 : Faiz ve vergi öncesi karlar / Faiz”.

Modelin matematiksel formülasyonu ise aşağıdaki gibidir:

$$H = 5,528. X_1 + 0,212. X_2 + 0,073. X_3 + 1,270. X_4 - 0,120. X_5 + 2,335. X_6 + 0,575. X_7 + 1,083. X_8 + 0,894. X_9 - 6,075$$

Fulmer H-Skoru, işletmelerin finansal durumunu değerlendirmek ve iflas riskini belirlemek için etkili bir yöntem sunmakta, bu bağlamda yöneticiler ve yatırımcılar için önemli bir karar destek aracı olarak rol oynamaktadır.

4.1.6 Ohlson O Skor Modeli

1980 yılında Ohlson tarafından geliştirilen O Skor model, finansal başarısızlık riskinin tahmin edilmesinde yüksek bir doğruluk oranı sunarak önemli bir araç olarak öne çıkmaktadır. O Skoru 0,5'in altında kalan işletmelerin finansal olarak başarısız olma riski taşıdığı belirtilmektedir. Ohlson'un araştırmaları, finansal başarısızlık riskinin beş yıl öncesinden tahmin edilebildiğini ve iflastan bir yıl önceki dönemde iflas eden işletmelerin %87,6'sının %82,6 oranında doğru bir şekilde sınıflandırıldığını göstermektedir.

Modelin matematiksel formülasyonu aşağıdaki gibidir:

$$O = -1,32 - 0,407. X_1 + 6,03. X_2 - 1,43. X_3 + 0,0757. X_4 - 1,72. X_5 - 2,37. X_6 - 1,83. X_7 + 0,285. X_8 - 0,521. X_9$$

(Ohlson, 1980: 109-131).

Burada kullanılan finansal oranlar şunlardır:

- “ X_1 : Net gelirin toplam varlıklara oranı”,
- “ X_2 : Toplam varlıkların öz kaynaklara oranı”,

- “X₃: Kısa vadeli borçların toplam varlıklara oranı”,
- “X₄: Çalışma sermayesinin toplam varlıklara oranı”,
- “X₅: Faiz ve vergi öncesi kârın toplam varlıklara oranı”,
- “X₆: Satışların toplam varlıklara oranı”,
- “X₇: Net kârın toplam varlıklara oranı”,
- “X₈: Aktif kârlılığının toplam varlıklara oranı”,
- “X₉: Nakit akışlarının toplam varlıklara oranı”.

Ohlson O Skoru, işletmelerin finansal durumunu değerlendirmek ve iflas riskini belirlemek için etkili bir yöntem sunmaktadır. Bu model, yöneticiler ve yatırımcılar için kritik bir karar destek aracı olarak önemli bir rol oynamaktadır (Ohlson, 1980: 109-131).

5. BİST TURİZM SEKTÖRÜNDE FİNANSAL ANALİZ VE İFLAS RİSKİ BULGULARI

Bu çalışma, Borsa İstanbul (BİST) Turizm sektöründe faaliyet gösteren 12 işletmenin 2019-2023 yılları arasındaki finansal verilerini inceleyerek, finansal başarısızlık ve iflas riski durumlarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, yaygın olarak kullanılan iflas tahmin modelleri olan Altman Z-Skoru, Zmijewski J-Skoru ve Springate Modeli kullanılmıştır. Ancak, DO & CO Aktiengesellschaft (DOCO) ve Kuşadası Turizm Endüstrisi A.Ş. (KSTUR) şirketlerinin finansal verilerindeki eksiklikler nedeniyle bu iki firma analiz dışında bırakılmıştır. Bu durum, çalışmanın genel temsil gücünü sınırlamakta olup, elde edilen bulgular bu sınırlamalar doğrultusunda yorumlanmıştır.

İncelenen dönem olan 2019-2023, COVID-19 pandemisinin turizm sektörü üzerinde önemli etkiler yarattığı bir zaman dilimidir. Pandemi, gelir kayıpları, maliyet artışları ve likidite problemleri gibi birçok sektörel zorluk yaratmış ve turizm işletmelerinin finansal durumunu olumsuz yönde etkilemiştir. Bu olağanüstü koşullar, iflas tahmin modellerinin sonuçlarını doğrudan etkilemiş ve finansal başarısızlık skorlarında belirgin değişikliklere yol açmıştır. Bu nedenle, pandemi sürecinin sektöre özgü finansal zorlukları ve bu zorlukların model sonuçlarına yansımaları, çalışmanın genel değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken önemli bir faktördür.

İflas tahmin modellerinin sonuçları üzerinde en fazla etkisi olan finansal oranlar arasında likidite oranı, borç/öz kaynak oranı ve aktif karlılık oranı öne çıkmaktadır. Özellikle pandemi döneminde, likidite sıkıntıları ve gelir kayıpları nedeniyle işletmelerin finansal durumları olumsuz yönde etkilenmiş ve bu durum, modellerin skorlarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu oranlar, yüksek veya düşük çıkan skorların açıklanmasında kritik bir rol oynamaktadır.

Tablo 1. Turizm Sektöründe Faaliyet Gösteren Şirketler

Sıra	Kod	Şirket Unvanı
1	AVTUR	Avrasya Petrol ve Turistik Tesisler Yatırımlar A.Ş.
2	AYCES	Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş.
3	BYDNR	Baydöner Restoranları A.Ş.
4	BIGCH	Büyük Şefler Gıda Turizm Tekstil Danışmanlık Organizasyon Eğitim Sanayi ve Ticaret A.Ş.
5	ETILR	Etiler Gıda ve Ticari Yatırımlar Sanayi ve Ticaret A.Ş.
6	MAALT	Marmaris Altınyunus Turistik Tesisler A.Ş.
7	MARTI	Martı Otel İşletmeleri A.Ş.
8	MERIT	Merit Turizm Yatırım ve İşletme A.Ş.
9	PKENT	Petrokent Turizm A.Ş.
10	TABGD	Tab Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.
11	TEKTU	Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi ve Yatırımlar A.Ş.
12	ULAS	Ulaşlar Turizm Enerji Tarım Gıda ve İnşaat Yatırımları A.Ş.

Kaynak: (Kamuyu Aydınlatma Platformu, 2024)

Bu çalışmada, Tablo 1'de listelenen işletmelere ait veriler kullanılarak analizler yapılmıştır. İşletmelerin 2019-2023 yıllarına ait finansal tablo verileri incelenmiştir. Bilanço ve gelir tablosu verileri Kamuyu Aydınlatma Platformundan elde edilmiştir. Finansal tablolardan elde edilen verilerle Altman Z, Zmijewski J ve Springate S Skor modellerinde yer alan finansal oranlar hesaplanmıştır. DO & CO Aktiengesellschaft (DOCO) ve Kuştur Kuşadası Turizm Endüstrisi A.Ş. (KSTUR) şirketlerinin verilerinin yetersiz olması nedeniyle bu iki firma çalışmaya dâhil edilmemiştir.

5.1. 2019-2023 Yılları Arası Turizm Sektörü Altman Z Skoru

Tablo 2'de, 2019-2023 yılları arasında turizm sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin finansal durumu, Altman Z Skoru verileri üzerinden değerlendirilmiştir. Tablo 2, yıllara göre şirketlerin finansal sağlamlık göstergelerini ve bu göstergelerin zaman içindeki değişimlerini detaylı bir şekilde sunmaktadır. Turizm sektörüne daha uygun olması sebebiyle Edward Altman'ın üçüncü modeli tercih edilmiştir. Bu modelde, Z değeri 1.10 ve altındaki işletmeler iflas riski taşıırken, 1.10 ile 2.60 arasındakiler belirsiz durumda, 2.60 ve üzerindeki ise başarılı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 2. 2019-2023 Dönemi Turizm Sektörü Altman Z Skorları

YIL	2019	2020	2021	2022	2023	ORT
AVTUR	8,72	9,60	10,14	9,94	6,50	39,71
AYCES	4,32	3,58	5,57	6,34	4,78	20,77
BYDNR	-	0,26	1,57	3,11	4,49	6,06
BIGCH	-	-0,48	0,30	2,39	3,39	3,06
ETILR	-4,02	16,31	10,71	2,39	1,64	25,72
MAALT	6,15	5,80	6,34	1,77	8,63	21,79
MARTI	-5,15	-4,59	-0,03	1,72	2,03	-7,64
MERİT	12,22	16,62	23,86	17,22	18,95	73,71
RKENT	5,54	1,99	6,23	6,12	6,29	21,14
TABGD	-	-3,19	-1,67	-0,08	4,50	-3,81
TEKTU	2,40	1,91	1,16	2,77	3,11	8,87
ULAS	8,54	8,91	8,91	5,45	5,27	32,87
ORT	4,30	6,30	8,12	6,57	7,73	

Tablo 2 incelendiğinde, 2019-2023 yılları arasında en yüksek ortalama skora (73,71) sahip olan firma MERİT'tir. Bu durum, firmanın finansal açıdan oldukça sağlam bir durumda olduğunu göstermiştir. En düşük performansı sergileyen firma ise ortalama -7,64 skora sahip olan MARTI'dır; bu da firmanın iflas riski altında olduğunu göstermiştir. Yıllık performans açısından, 2021 yılı genel olarak en yüksek ortalama skora (8,12) sahipken, 2019 yılı en düşük ortalama skora (4,30) sahiptir. Dikkat çeken değişimlerde, ETILR firması 2019 yılında negatif bir skorla başlarken, 2020 yılında büyük bir artış göstererek 16,31'e ulaşmış, ancak sonraki yıllarda tekrar düşüş yaşamıştır. Genel eğilimde, çoğu firma 2020 ve 2021 yıllarında yüksek performans göstermiş, ancak 2022 ve 2023 yıllarında bazı firmalarda düşüşler gözlemlenmiştir. Altman Z Skor Modeline göre, başarılı firmalar (2.60 ve üzeri) AVTUR, AYCES, MAALT, MERİT, RKENT ve ULAS; belirsiz durumda olan firmalar (1.10- 2.60) BYDNR, BIGCH, ETILR ve TEKTU; iflas riski taşıyan firmalar (1.10 ve altı) ise MARTI ve TABGD'dir. 12 firmadan 10'u başarılı, 2'si ise iflas riski altındadır.

5.2. 2019-2023 Yılları Arası Turizm Sektörü Zmijewski J Skoru

Tablo 3'te, 2019-2023 yılları arasında turizm sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin finansal durumu, Zmijewski J Skoru verileri üzerinden değerlendirilmiştir. Tablo 3, yıllara göre şirketlerin finansal sağlamlık göstergelerini ve bu göstergelerin zaman içindeki değişimlerini detaylı bir şekilde sunmaktadır. Bu modelde, J-Skoru sonucunun 0,5'in altında kalan işletmeler finansal olarak başarısız sayılmaktadır.

Tablo 3. 2019-2023 Yılları Arası BİST Turizm Sektörü Zmijewski J Skorları

YIL	2019	2020	2021	2022	2023	ORT
AVTUR	4,67	4,85	3,89	4,54	4,71	18,90
AYCES	5,45	5,74	5,17	5,13	5,42	22,58
BYDNR	-	9,23	7,47	7,36	6,26	25,62
BIGCH	-	10,96	9,55	7,15	6,65	29,32
ETILR	9,39	3,95	4,24	7,01	7,87	26,17
MAALT	6,57	6,26	5,39	7,94	5,38	27,23
MARTI	10,20	9,20	8,06	6,46	6,32	35,18
MERİT	4,25	4,53	4,56	4,65	4,57	18,91
RKENT	5,53	6,65	4,52	3,59	3,96	21,08
TABGD	-	11,72	10,49	7,64	5,80	31,31
TEKTU	6,17	6,56	6,85	5,92	5,61	26,62
ULAS	5,53	4,31	4,31	4,81	4,81	19,93
ORT	6,418	9,33	8,279	8,02	7,48	

Tablo 3 incelendiğinde, en başarılı firma, 2019-2023 yılları arasında en yüksek ortalama skora (35,18) sahip olan MARTI'dir, bu da firmanın finansal açıdan oldukça sağlam olduğunu göstermiştir. En düşük performans gösteren firma ise ortalama 18,90 ile AVTUR olup, diğer firmalara kıyasla daha düşük bir performans sergilemiştir. Yıllık performans açısından, 2020 yılı genel olarak en yüksek ortalama skora (9,33) sahipken, 2019 yılı en düşük ortalama skora (6,418) sahiptir. Dikkat çeken değişimlerde, BIGCH firması 2020 yılında 10,96 ile yüksek bir skor elde etmiş, ancak sonraki yıllarda düşüş yaşamıştır. Genel eğilimde, çoğu firma 2020 ve 2021 yıllarında yüksek performans göstermiş, ancak 2022 ve 2023 yıllarında bazı firmalarda düşüşler gözlemlenmiştir. Bu tabloya göre, tüm firmalar başarılı kabul edilmektedir. 12 firmadan 12'si başarılıdır.

5.3. 2019-2023 Yılları Arası Turizm Sektörü Springate S Skoru

Tablo 4'te, 2019-2023 yılları arasında turizm sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin finansal durumu, Springate S Skoru verileri üzerinden değerlendirilmiştir. Tablo 4, yıllara göre şirketlerin finansal sağlamlık göstergelerini ve bu göstergelerin zaman içindeki değişimlerini detaylı bir şekilde sunmaktadır. Bu modelde, S skoru 0,862 altında kalan işletmeler finansal olarak başarısız sayılmaktadır.

Tablo 4. 2019-2023 Yılları Arası BİST Turizm Sektörü Springate S Skorları

YIL	2019	2020	2021	2022	2023	ORT
AVTUR	0,16	0,17	0,28	0,13	0,16	0,76
AYCES	0,20	-0,02	0,18	0,07	0,05	0,44
BYDNR	-	0,78	0,99	1,75	1,50	3,90
BIGCH	-	0,58	0,95	1,65	1,39	3,53
ETILR	-0,63	0,99	1,39	0,56	0,46	2,40
MAALT	0,88	0,74	0,81	0,02	0,51	2,55
MARTI	-0,78	-0,66	-0,09	0,06	-0,03	-1,47
MERİT	0,85	0,43	0,03	0,09	0,05	1,41
RKENT	2,33	0,19	1,43	1,44	1,17	5,63
TABGD	-	-0,10	0,57	1,04	1,38	1,86
TEKTU	-0,00	-0,01	-0,04	0,08	-0,02	0,02
ULAS	0,17	0,25	0,25	0,20	0,20	0,92
ORT	4,3	6,3	8,12	6,57	7,73	

Tablo 4 incelendiğinde, bu dönemde en başarılı firma, 5,63 ortalama skor ile RKENT olmuştur, bu da firmanın finansal açıdan oldukça sağlam olduğunu göstermektedir. En düşük performansı ise 0,02 ortalama skor ile TEKTU sergilemiştir. Yıllık performans açısından, 2021 yılı 8,12 ortalama skor ile en yüksek performansa sahipken, 2019 yılı 4,3 ortalama skor ile en düşük performansa sahiptir. BYDNR ve BIGCH firmaları, 2020 yılından itibaren yüksek skorlar elde etmiş ve bu performanslarını sonraki yıllarda da sürdürmüşlerdir. Genel eğilimde, çoğu firma 2021 yılında yüksek performans göstermiş,

ancak 2022 ve 2023 yıllarında bazı firmalarda düşüşler gözlemlenmiştir. S skoru 0,862 altında kalan firmalar finansal olarak başarısız sayıldığından, AVTUR, AYCES, MARTI ve TEKTU firmaları bu dönemde finansal olarak başarısız kabul edilmektedir. 12 firmadan 8 tanesi başarılı 4 tanesi başarısız olarak değerlendirilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Borsa İstanbul (BİST) Turizm sektöründe faaliyet gösteren firmaların finansal sağlık durumlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Altman Z-Skoru, Zmijewski J-Skoru ve Springate S-Skoru gibi finansal analiz araçları kullanılarak sektörün genel finansal durumu değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, sektörün büyük bir kısmının finansal açıdan sağlıklı olduğunu, ancak bazı firmaların iflas riski taşıdığını ortaya çıkarmıştır. Özellikle AVTUR ve MERİT gibi firmalar yüksek skorlar alarak finansal açıdan güçlü bir performans sergilerken, MARTI ve TABGD gibi firmalar sürekli negatif skorlar alarak finansal başarısızlık riskiyle karşı karşıyadır. Bu sonuçlar, finansal analiz araçlarının, sektördeki firmaların finansal sağlıklarını izleme ve olası riskleri belirleme açısından ne derece etkili olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, çalışmanın bazı sınırlamaları bulunmaktadır. Öncelikle, yalnızca üç finansal analiz aracının kullanılması, sektördeki tüm finansal riskleri ve dinamikleri tam anlamıyla yansıtmamaktadır. Bu bağlamda, gelecekteki araştırmalarda farklı finansal analiz araçlarının kullanılması, daha geniş veri setlerinin değerlendirilmesi ve sektörel farklılıkların göz önünde bulundurulması önerilmektedir. Ayrıca DO & CO Aktiengesellschaft (DOCO) ve Kuştur Kuşadası Turizm Endüstrisi A.Ş. (KSTUR) şirketlerinin verilerinin yetersiz olması nedeniyle bu iki firma çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Gelecekteki çalışmalarda, Altman Z-Skoru, Zmijewski J-Skoru ve Springate S-Skoru gibi finansal analiz modellerinin sektördeki firmaların finansal durumlarını analiz etmedeki katkıları ve sınırlamaları daha derinlemesine karşılaştırılmalıdır. Özellikle, her bir modelin sektöre uygunluğu ve sektördeki finansal riskleri doğru tahmin etme kapasitesi üzerine kapsamlı bir tartışma yapılması, bulguların güvenilirliğini artıracaktır. Turizm sektörüne özgü riskler ile bu risklerin finansal zorluklarla ilişkisi üzerinde daha fazla durulması, sektörün dışsal faktörlerden yoğun şekilde etkilendiği göz önüne alındığında, elde edilecek sonuçların daha kapsamlı ve gerçekçi olmasını sağlayacaktır. Uzun dönemli veriler kullanılarak, sektörün kriz dönemleri ve toparlanma süreçleri daha net bir şekilde incelenebilir ve sektöre yönelik stratejik öneriler geliştirilerek, özellikle kriz dönemlerinde işletmelerin finansal sürdürülebilirliğini sağlamada önemli katkılar sağlanabilir. Ayrıca, veri setinin temsil gücünü artırmak için daha geniş veri setleri kullanılabilir veya farklı dönemlere ve firma gruplarına yönelik karşılaştırmalar yapılabilir. Bu sayede, sonuçların genellenebilirliği güçlendirilerek, turizm sektörünün özgün zorlukları ve dinamikleri göz önünde bulundurularak elde edilen bulguların pratik faydası artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Aktulum, Ü., & Umut, İ. E. (2022). Toptan ve perakende sektöründe faaliyet gösteren firmaların finansal performanslarının karşılaştırmalı analizi. *Turkish Business Journal*, 3(6), 120-139. <https://doi.org/10.51727/tbj.1205219>
- Altınbaş Tutar, E., & Medetoğlu, B. (2022). Altman Z skor modeli ile BIST Spor Endeksinde işlem gören işletmelerin finansal durumlarının değerlendirilmesi. *Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 15-56. <https://doi.org/10.38120/banusad.1103181>
- Altman, E. (1968). Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy. *The Journal of Finance*, 23(4), 589-609. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.1968.tb00843.x>
- Altman, E. (2000). Predicting financial distress of companies: revisiting the z-score and zeta models. *New York: Stern School of Business, New*, 1-54.
- Avcı, P. (2024). İşletmelerin finansal başarısızlık riskine sermaye yapısının etkisi: KOBİ sanayi endeksi. *Politik Ekonomik Kuram*, 8(1), 174-188. <https://doi.org/10.30586/pek.1422016>
- Aydın, N. (2014). Finansal Analiz. N. Aydın, G. Sevil, & M. Başar (Dü) içinde, *Finansal Yönetim-I* (s. 84-112). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını.
- Bağcı, E. (2015). Türkiye tekstil ve hazır giyim sektörünün finansal durum analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 37(2), 83-100. <https://doi.org/10.14780/iibd.83811>
- Bağcı, H., & Sağlam, Ş. (2020). Sağlık ve spor kuruluşlarında finansal başarısızlık tahmini: Altman, Springate ve Fulmer modeli uygulaması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 23(1), 149-164.
- Baş, M. (2010). İşletmelerde finansal başarısızlığın öngörülmesinde gri ilişkisel analiz tekniği, tekstil ve deri sektöründe bir uygulama. *Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, Türkiye*.
- Beaver, W. H. (1966). Financial ratios as predictors of failure. *Journal of Accounting Research*, 4, 71-111. <https://doi.org/10.2307/2490225>
- Çelik, M.-D., & Dursun, G. D. (2021). Z-skor modeli ile finansal risk tahmini ve BİST100 tekstil, giyim eşyası ve deri imalat sanayi sektöründe faaliyet gösteren firmalar üzerine bir uygulama. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 6(14), 19-31. <https://doi.org/10.25204/iktisad.786034>
- Deakin, E. B. (1972). A discriminant analysis of predictors of business failure. *Journal of Accounting Research*, 10(1), 167-179. <https://doi.org/10.2307/2490225>
- Dizgil, E. (2018). BIST Ticaret Endeksinde yer alan şirketlerin Springate finansal başarısızlık modeli ile incelenmesi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 248-267. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.462059>
- Everett, J., & Watson, J. (1998). Small business failure and external risk factors. *Small Business Economics*, 11(4), 371-390. <https://doi.org/10.1023/A:1008065527282>
- Fulmer, J., Moon, J., Gavin, T., & Erwin, J. (1984). A bankruptcy classification model for small firms. *Journal of Commercial Bank Lending*, 66(11), 25-37. https://doi.org/10.1007/0-387-26325-X_11
- Jawabreh, O. A., Al Rawashdeh, F., & Senjelawi, O. (2017). Using Altman's Z-score model to predict the financial failure of hospitality companies: Case of Jordan. *International Journal of Information, Business and Management*, 9(2), 141-157. DOI: 10.24288/jitr.524794
- Kamuyu Aydınlatma Platformu. (2024). BIST sektörler. Erişim Tarihi: 29/09/2024.

- Karadeniz, E., & Öcek, C. (2019). Finansal başarısızlık riski taşıyan ile taşımayan işletmelerin finansal oranlarının karşılaştırmalı analizi: Borsa İstanbul turizm işletmelerinde bir araştırma. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 16(2), 191-206. <https://doi.org/10.24010/soid.600207>
- Kulalı, İ. (2016). Altman Z-Score modelinin BIST şirketlerinin finansal başarısızlık riskinin tahmin edilmesinde uygulanması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(27), 283-292. <https://doi.org/10.17130/10.17130/ijmeh.2016.12.27.1076>
- Korol, T. (2017). Evaluation of the factors influencing business bankruptcy risk in poland. *Financial Internet Quarterly e-Finance*, 13(2), 22-35. DOI: 10.1515/fiqf-2016-0020
- Kulalı, İ. (2016). Altman Z-score modelinin BIST şirketlerinin finansal başarısızlık riskinin tahmin edilmesinde uygulanması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(27), 283-292. <https://doi.org/10.17130/10.17130/ijmeh.2016.12.27.1076>
- Mucuk, İ. (2018). *Modern İşletmecilik* (17 b.). Türkmen Kitabevi.
- Ohlson, J. (1980). Financial ratios and the probabilistic prediction of bankruptcy. *Journal of Accounting Research*, 18(1), 109-131. DOI: <http://hdl.handle.net/10.2307/2490395>
- Springate, G. L. V. (1978). Predicting the possibility of failure in a Canadian firm. Unpublished M.B.A. Thesis, Simon Fraser University, Burnaby.
- Tanç, A., Çardak, D., & Canlıtepe, F. (2022). Covid-19 salgınının işletmelerin finansal başarısızlığı üzerine etkileri: BIST imalat sektöründe yer alan işletmelerin Altman Z-skor yöntemi kullanılarak incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25. Yıl Özel Sayısı, 288-301. <https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.1125891>
- Terzi, S. (2011). Finansal rasyolar yardımıyla finansal başarısızlık tahmini: Gıda sektöründe ampirik bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, (78), 111-124.
- Torun, T. (2007). Finansal başarısızlık tahmininde geleneksel istatistiki yöntemlerle yapay sınır ağlarının karşılaştırılması ve sanayi işletmeleri üzerinde bir uygulama. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Türk, M. (1999). Finansal yönetim. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Usta, Ö. (2012). İşletme finansı ve finansal yönetim. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Wang, Z.-J., & Deng, X.-L. (2006). Corporate governance and financial distress. *The Chinese Economy*, 39(5), 5-27. <https://doi.org/10.2753/CES1097-1475390501>
- Zmijewski, M. E. (1984). Methodological issues related to the estimation of financial distress prediction models. *Journal of Accounting Research*, 22, 59-82. <https://doi.org/10.2307/2490859>

SETTING OPTIMAL NUMERIC TARGETS IN BANKING: A PRACTICAL APPLICATION ON PARTICIPATION BANKING CREDITS

Bankacılıkta En Uygun Sayısal Hedeflerin Belirlenmesi: Katılım Bankacılığı Kredilerinde Bir Uygulama

Yasemin KAMANLI*

Keywords: Augmented Mean Group Estimator, Targeting, Performance Appraisal, Islamic Banking, Cointegration JEL Codes: G21, P47	ABSTRACT The aim of this study is to work out a practical numeric performance appraisal methodology application on a whole group that contains sub-units, and for the example of the model; Islamic Banking Credits for Türkiye is used. The quarterly data for between 2005: Q1 to 2023: Q3 is used for the analysis. Pedroni Cointegration Test, its pre and post-tests: Augmented Dickey Fuller Tests, Pesaran CD Tests, Swamy S Tests, Dumitrescu & Hurlin, Granger Non-Causality Test and finally Augmented Mean Group Estimator are used to set out the targets and analyzing the performance. The application results have significant pre-estimation and post-estimation test results for 90% significance level for Agriculture, Industry, Construction, Service, Communication, Finance, Real Estate and Health sub-sectors and for the whole aggregate group. The empirical results show that Türkiye Islamic Banking Credits may decrease in all significant sectors for the fourth quartile of 2023. Further research on the Total Amount for Islamic Banks Credits for Türkiye can be estimated.
Anahtar Kelimeler: Artırılmış Ortalama Grup Tahmincisi, Hedefleme, Performans Değerlendirmesi, Katılım Bankacılığı, Eşbütünleşme JEL Kodları: G21, P47	ÖZ Bu çalışmanın amacı, alt birimleri içeren bütün bir grup üzerinde pratik bir sayısal performans değerlendirme metodolojisi uygulaması yapmaktır ve model örneği için; Türkiye İslami Bankacılık Kredileri kullanılmaktadır. Analiz için 2005: 1.Ç ile 2023: 3.Ç arasındaki üç aylık veriler kullanılmıştır. Pedroni Eşbütünleşme Testi, ön testleri ve son testleri: Hedefleri belirlemek ve performansı analiz etmek için Augmented Dickey Fuller Testleri, Pesaran CD Testleri, Swamy S Testleri, Dumitrescu & Hurlin, Granger Nedensellik Testi ve son olarak Artırılmış Ortalama Grup Tahmincisi kullanılmıştır. Uygulama sonuçları, Tarım, Sanayi, İnşaat, Hizmet, İletişim, Finans, Gayrimenkul ve Sağlık alt sektörleri ve tüm toplulaştırılmış grup için 90% Anlamlılık Düzeyi için anlamlı ön tahmin ve tahmin sonrası test sonuçlarına sahiptir. Ampirik sonuçlar, Türkiye İslami Bankacılık Kredileri' nin 2023 yılının dördüncü çeyreğinde tüm anlamlı sektörlerde azalabileceğini göstermektedir. Türkiye İslami Bankacılık Kredilerinin tahminlenmesi bundan sonraki çalışmalar için önerilebilir.

* Dr., Independent Researcher, dr.ykamanli@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8585-7606

1. INTRODUCTION

Today, according to BRSA (2024); as of October 2024, their credit capacity reached 1,1 trillion TL This is 1/15 of total banking sector credits (BRSA; 2024). Islamic Banking history dates back to 40 years, back to 1983 with the law numbered 5411.

They will continue to improve in line with Türkiye Banking Sector in the future due to general expectations. In order them to improve more; they have to set out empirical targets and they have to measure the performance of those targets. For setting out numeric targets a question has to be answered: "How to set an optimal numeric target in banking?"

For the answer of this question, many methodologies are investigated with their advantages and disadvantages. With the changing needs of the banking system, the methodology of performance appraisals has a wide spread spectrum; from hard to use data envelopment methodologies to more purpose-tailored methodologies during the time.

According to Data Envelopment Analysis (DEA), productive efficiency of decision-making units can be calculated. It is also known as best practice frontier. It has many disadvantages; such as sensitivity to outliers, complexity and scale and scope problems.

The purpose-tailored methodologies contain, a wide-spread spectrum; from hand-made excel solutions to specific software. The disadvantages of these methods contain both the non-flexibility and difficulty problems.

On the other hand; Augmented Mean Group Estimator solves these problems; through taking into consideration of outliers, its simplicity, scope easiness, flexibility and easiness.

Many methodologies are considered to study with the Islamic Banks data. As a result, Pedroni Cointegration tests with pre and posttest and for target setting and performance appraisal, Augmented Mean Group Estimator methodology is decided to be used with Islamic Banks credit data covering 2005: Q1 to 2023: Q3. The Islamic Banks data is used to be independent variable and Sectoral GDP is used as dependent variable. There is found to be cointegration between dependent & independent variable sets of the panel data.

2. LITERATURE REVIEW

There have been many works about banking sector. But when the subject comes to target setting and performance appraisal, there are many works done by the methodology of data envelopment analysis. To investigate in more detail, it can easily be said that this is the only work that has been performed with Augmented Mean Group Estimator.

Karas, Z (2024); used data for the period 2015-2022, for Turkish Banking Sector, Deposit Banks. The author used CRITIC and COPRAS methods and used ten financial indicators: Equity/Total Assets, Liabilities/Total Assets, Liquid Assets/Short-Term Liabilities, Return on Equity, Return on Assets, Non-Interest Income (Net)/Total Assets, Interest Income/Interest Expense, Interest Expenses/Total Assets, Personnel Expenses/Other Operating Expenses, and Other Operating Expenses/Total Assets. They discovered that while Citibank and Deutsche Bank have the highest score; the Turkish Banks have the lowest score.

Ragab Amhana, Z. B. and Thomas A. B. (2024) worked with USA data; with random sampling technique; selected 15 management staff, 45 senior staff and 60 junior staff; a total of 120 employees for the study. They used a structured questionnaire; they concluded that there is a significant effect on employees' productivity in financial institution for United States.

Nugroho, A.P. (2024) proved that there are significant disparities in the efficiency systems of Islamic Banks and Conventional Banks with a literature review of Financial Management. The author added that they have different advantages.

Farahbakhsh, K. et alias (2024); used the Iran data for evaluating the banking system performance key factors. They used the Balanced Scorecard (BSC) and Fuzzy Analytic Network Process (FANP)

approaches. They calculated weights that show the maximum importance of the learning and growth dimensions and the minimum importance of the financial dimension. They calculated that while on-time service has the greatest importance, customer retention has the minimal importance of the financial dimension.

As the needs improve and change, works also change their target needs. Nowadays, there are other measures than data envelopment analysis (DEA) in the literature. An et alia (2021); used network closest target (NCT) model, instead of data envelopment analysis model (DEA) for sixteen commercial banks in China. They concluded their work; that network closest target (NCT) is more feasible, economical and optimistic than data envelopment analysis model (DEA).

Liu et al. (2019); used a two-stage data envelopment analysis (DEA) to output goal setting for twenty-eight commercial banks in China. They concluded that commercial banks deposit sub-system is not high in terms of efficiency and in terms of deposit sub-system, there is a gap between state banks and commercial banks.

According to the work of Yanikkaya and Pabuçcu (2017); Islamic Banking of Turkey diverged into a national bank level. The reason for this, might be coming from Islamic Banking rationale; they work similar conditions as conventional banks in Türkiye. As a result of this, for Tuna & Sekkeli (2020), the relationship between Islamic Banking and real sector has been strengthening for the past ten years, but the real sector expectations are very high. In order to meet these expectations of real sector the productivity of Islamic Banking has to increase. For the productivity increase, Islamic Banks have to use higher level target systems for their performance.

Ahn and Le (2015); used German banks to assess their performance in terms of financial services and to support regional economies. They used data for between 2006 and 2011. They observed a stable scale efficiency pattern.

Amirteimoori and Tabar (2010); worked on a DEA-based method for allocation of costs and fixed resources across a set of decision-making units. In addition, they used how output targets can be set at the same time as decisions are made about allocating input resources.

Yang et al. (2010); discussed data envelopment analysis of a hybrid minimax reference point (HMRP-DEA) approach to judge values judgements of branch managers and head-office directors and they tried to find out the most preferred solution along the efficient frontier for each bank branch.

Yang et al. (2009); used data envelopment analysis (DEA) and multiple objective linear programming (MOLP) for management control and targeting. They used data envelopment analysis (DEA) for past performance and multiple objective linear programming (MOLP) for future targeting. They discussed the advantages of these models in the

Portela et al. (2004); worked on a Portuguese bank to manage performance of its branches. They set targets for the branches for the variables; as growth in number of clients, growth in funds deposited.

Camanho and Dyson (1999); used data envelopment analysis (DEA) for Portuguese Banks for performance assessment. They showed DEA can complement the profitability measure used in the banks.

Lovell and Pastor (1997) evaluated the performance of target setting for a bank branch network in Spain. They concluded that there is overlapping in target setting.

3. DATA AND METHODOLOGY

For the aim of the work; two types of data are used. The first type of data is obtained from Turkish Statistical Institute (TURKSTAT - December 8th, 2023); the data name is Gross domestic product at current prices - by income approach value and percentage change, Quarter III. The second data is obtained from Banking Regulation and Supervision Agency (BRSA- December 8th, 2023), the name of the data is Monthly Islamic Bank Sectoral Loan Distribution.

For the next part of the work, Augmented Mean Group Estimator is used to find out head-to-head points of each sectoral groups for the Islamic Banks. Moreover, it is clearly shown and discussed when a sub-unit outperforms and underperforms with the example.

The Augmented Mean Group Estimator methodology is suitable for any kind of system, that contains a unity with some sub-units. The banking credit data, especially Islamic Banking data is selected as an example for the data set.

There two aims of the chosen dataset; first one is to put out an old but sustainable methodology that can be used to set targets for any bank sector unit, that contains sub-units.

Another aim of this work is to use a Islamic Banking data and the second one is to use a data set composed of a clearly dependent variable and its dependents. Monte Carlo simulation is used to find the next set of dependents and their contribution coefficient.

The AMG estimator was developed by Eberhardt and Teal (2010) as an alternative to the Pesaran (2006) CCEMG estimator. In this paper; the practical side of the work Eberhardt & Bond (2009) is used to set numeric sectoral targets for the Islamic Banking. The methodology can also be used in any type of segmentation targeting such as setting targets for employees.

For the analyses, Stata Statistical Program is used. The panel data is for 2005: Q1 and 2023: Q3. The abbreviations for the variables are as Table 1.

Table 1. Abbreviations of the Variables

Description	Abbr.
Gross Domestic Product	GDP
Gross Domestic Product at First Level	DGDP
Islamic Bank Credits in Sectoral Level	ISL
Islamic Bank Credits in Sectoral Level at First Difference	DISL
Agriculture, Forestry and Fishing Sector	AGRIC
Agriculture, Forestry and Fishing Sector at First Difference	D.AGRIC
Industry Sector	INDUS
Industry Sector at First Difference	D.INDUS
Construction Sector	CONST
Construction Sector at First Difference	D.CONST
Services Sector	SERVI
Services Sector at First Difference	D.SERVI
Transportation, Storage and Communication Sector	COMMU
Transportation, Storage and Communication Sector at First Difference	D.COMMU
Finance and Insurance Activities Sector	FINAN
Finance and Insurance Activities Sector at First Difference	D.FINAN
Real Estate Activities Sector	ESTAT
Real Estate Activities Sector at First Difference	D.ESTAT
Professional, Administrative and Support Service Activities Sector	SUPPO
Professional, Administrative and Support Service Activities Sector at First Difference	D.SUPPO
Public Administration, Education, Human Health and Social Service Activities Sector	HEALT
Public Adm. Education, Human Health and Social Service Activities Sector at First Difference	D.HEALT
Differences Between the Amounts of Two Dates	D
The Differences of Differences	TREND
Realized Amounts	R

To begin with, the unit root tests are performed for both of the variables. The variables are stationary at first level (Table 2).

Table 2. Unit Root Test

lag (0)		Aug. Dickey-Fuller Test		
		None	Cons.	Trend & Cons.
GDP	Z(t)	-	-	-
	p(t)	-	-	-
d. GDP *	Z(t)	-13.7007	-10.2463	-15.5246
	p(t)	0.0000	0.0000	0.0000
ISL	Z(t)	2.0320	0.8805	-1.8583
	p(t)	0.9789	0.8107	0.0316
d. ISL *	Z(t)	-14.7679	-16.3638	-15.5206
	p(t)	0.0000	0.0000	0.0000
Stationary at *99% Confidence Interval.				

Next, Pesaran Cross Sectional Dependence Test is applied as Table 3. The results show that there is cross sectional dependence.

Table 3. Pesaran CD Test

Var.	CD	P-Value	Corr	Abs (Corr)
DGDP*	43.17	0.0000	0.836	0.836
DISL*	27.31	0.0000	0.529	0.561
Significant at *99% Confidence Interval.				

Swamy Model is used to test random coefficients (Homoscedasticity) in Table 4.

Table 4. Homoscedasticity Test

DGDP	Coeff.	Std.Err.	P-Value	Z-Value
DISL	7.875097	10.78544	0.73	0.465
Coeff.	1271466	827033.5	1.54	0.124
Chi²(16) = 154.21			Prob> chi2 = 0.0000 *	
Significant at *99% Confidence Interval.				

Pedroni Cointegration Test results show that there is cointegration between DGDP and DISL (Table 5).

Table 5. Pedroni Cointegration Test

	Stat	P-Value
Aug. Dickey Fuller*	-20.5186	0.0000
Significant at *99% Confidence Interval.		

Granger causality test results show that DISL Granger Cause DGDP in Table 6.

Table 6. Dumitrescu & Hurlin, Granger Non-Causality Test

DISL => DGDP	Z-bar	Z-bar Tilde
	66.0213	14.7717
	0.0000	0.0000

Augmented Mean Group estimator (Bond & Eberhardt, 2009; Eberhardt & Teal, 2010) show the optimal values for the next term (Table 7).

Table 7. Augmented Mean Group Estimator

	Coeff.	Std. Err.	Z	P-Value
Islamic Banks Results				
DISI***	-1.540621	.8966934	-1.72	0.086
Trend***	-94557.5	34046.95	-2.78	0.005
Cons.***	2318512	696436.5	3.33	0.001
Agriculture, Forestry and Fishing				
D.AGRIC***	-12.55962	2.146355	-5.85	0.000
Trend***	-94852.12	41141.41	-2.31	0.021
Cons.	2295429	1588388	1.45	0.148
Industry				
D.INDUS	-1.187391	.7825294	-1.52	0.129
Trend***	-156903.6	40815.5	-3.84	0.000
Cons.***	3521220	1624234	2.17	0.030
Construction				
D.CONST***	-.8922853	.2372783	-3.76	0.000
Trend***	-85674.36	30403.1	-2.82	0.005
Cons.***	2253077	1186394	1.90	0.058
Services				
D.SERVI***	-2.944.119	.7334158	-4.01	0.000
Trend***	-143319.4	43713.84	-3.28	0.001
Cons.***	3315474	1725444	1.92	0.055
Transportation, Storage and Communication				
D.COMMU***	-4.925126	1.151238	-4.28	0.000
Trend***	-129437.5	33536.43	-3.86	0.000
Cons.***	3078031	1368205	2.25	0.024
Finance and Insurance Activities				
D.FINAN***	26.47023	15.03162	1.76	0.078
Trend***	168867	45873.4	3.68	0.000
Cons.***	-3298369	1926915	-1.71	0.087
Real Estate Activities				
D.ESTAT***	.6707038	.3173673	2.11	0.035
Trend***	363620	137896.8	2.64	0.008
Cons.	-7340649	5412291	-1.36	0.175
Professional, Administrative and Support Service Activities				
D.SUPPO***	.4749192	.1453011	3.27	0.001
Trend***	75898.25	36493.73	2.08	0.038
Cons.	-1362756	1407608	-0.97	0.333
Public Administration, Education, Human Health and Social Service Activities				
D.HEALT***	-1.891198	.8742918	-2.16	0.031
Trend***	-98994.33	28273.97	-3.50	0.000
Cons.***	2331642	1134342	2.06	0.040
Significant at ***90% Confidence Interval.				

4. FINDINGS

The analysis is made in the difference mode, so when the trend is added to the last difference, the difference of the last term is obtained. When the last difference is added to the last terms totals, the results for 2023.Q4 can be obtained. It must also be considered that; trend of the all-sub-units is significant at 90% (Table 8).

Another point is how to differentiate underperformers and overperformers. If the sub-unit performs over the calculated next term amount; it is an over-performer. Moreover, if the sub-unit has an amount under the calculated next term amount, it is an under-performer.

Table 8. Findings and Estimation

Thousand TL	2023.Q2	2023.Q3	D. 2023.Q3	TREND	D. 2023.Q4	2023.Q4	R.2023.Q4	%
AGRIC	11.262.040	11.155.510	-106.530	-94.852	-201.382	10.954.127	14.782.861	35%
INDUS	266.542.787	238.585.453	-27.957.334	-156.904	-28.114.238	238.428.549	294.634.185	24%
CONST	86.341.461	81.125.571	-5.215.890	-85.674	-5.301.564	81.039.897	98.156.476	21%
SERVI	166.211.527	152.212.493	-13.999.034	-143.319	-14.142.354	152.069.174	203.811.129	34%
COMMU	31.674.997	26.668.113	-5.006.884	-129.438	-5.136.322	26.538.675	36.623.849	38%
FINAN	12.036.958	12.051.472	14.514	168.867	183.381	12.220.339	21.278.829	74%
ESTAT	34.815.377	31.281.571	-3.533.806	363.620	-3.170.186	31.645.191	42.389.468	34%
HEALT	1.285.393	1.094.119	-191.274	-98.994	-290.269	995.125	1.416.625	42%

The results for 2023.Q4, show the head-to-head point for each of the segmentation. If, for example AGRIC (Agriculture, Forestry and Fishing Sector) has Islamic Banks total credits amount of over; 10.954.127; it can easily be commented that; the AGRIC (Agriculture, Forestry and Fishing Sector) sub-unit outperformed its target. For the same sector, it can easily be commented that, sub-unit underperformed, if it has a total amount less than 10.954.127.

In terms of realization; AGRIC sector has a value of 14.782.861 thousand TL. The target for the same sector is 10.954.127 thousand TL. The AGRIC sector outperformed the target by approximately 35%. There might be two different approaches on what kind of policy to obey, when a sector outperforms its target. The first approach is to invest more, because the sector is a profitable one. The second approach is to invest less, because the sector is a saturated one, also vice versa is true.

Second result for the work are about INDUS sector. The sector; has a realized value of 294.634.185 thousand TL. The calculated sum for the sector for Islamic Banking is 238.428.549 thousand TL. The INDUS sector outperformed the expectations by 24%.

Next result is about CONST sector. The sector has a realized value of 98.156.476 thousand TL but calculated 81.039.897 thousand TL. It has outperformed the expectations by 21%. The SERVI sector, has a realized value of 203.811.129 thousand TL and outperformed the expectations of 152.069.174 thousand TL by 34%.

The fifth; The COMMU sector, outperformed the expectations of 26.538.675 thousand TL to 36.623.849 thousand TL by 38%.

The next one, FINAN sector, has an expectation of 12.220.339 thousand TL to 21.278.829 thousand TL by 74% at most. ESTAT sector outperformed to 42.389.468 thousand TL by 34%. The expectations is 31.645.191 thousand TL.

And lastly, HEALT sector is expected to be 995.125 thousand TL and outperformed to be 1.416.625, which is a difference of 42%.

CONCLUSION

For the purpose of the analyses; Augmented Dickey Fuller Tests, Pesaran CD Tests, Swamy S Tests, Pedroni Cointegration Tests, Dumitrescu & Hurlin, Granger Non-Causality Test and Augmented Mean Group Estimator Tests are used. There is found to be cointegration between dependent & independent variable sets of the panel data.

To sum up; from the Table 7, it can easily be understood that, the Islamic Banks will decrease their Total Credit amount, because 2023.Q4 amounts are smaller than 2023.Q3 amounts. This conclusion can be supported by Total GDP of Turkiye will decrease in the next two quarters, including 2023.Q4, according to the work of Alicioglu (2023), because GDP and Islamic Banks Total Credit amount are cointegrated. Further research on the Total Amount for Islamic Banks Credit can be estimated, which can strongly be advised for future works.

Another conclusion is the model itself. The model can be used for any aggregate totals that has sub-units, only if it has significant results. If the sub-unit has a real result more than the calculated (model result) value, it is over-performed. If the sub-unit has a real result less than the model result (calculated) value, it is under-performed.

The last conclusion for the work is that; at general; Islamic Banking outperformed the expectations for the last quartile of 2023. The reason behind this might be; widening monetary policies of Turkiye. Any economic policy attempt, done in this period might have leveraged effects on generally Banking Sector and specially Islamic Banking sector.

REFERENCES

- Amirteimoori, A. and Tabar, M.M. (2010). Resource Allocation and Target Setting in Data Envelopment Analysis. *Expert Systems with Applications*, 37(4):3036-3039.
- Ahn, H., and Le, M.H., (2015). DEA Efficiency of German Savings Banks: Evidence from a Goal-Oriented Perspective. *Journal of Business Economics*, 85:953-975.
- Alicioglu, Y., (2023). Have Investment Incentives Really Helped to Increase GDP? Türkiye Example. *Proceedings Book of 26th Finance Symposium, Türkiye*.
- An, Q., Wu, Q., Zhou, X. and Chen, X., (2021). Closest target setting for two-stage network system: An application to the commercial banks in China. *Expert Systems with Applications*, 175 (1), <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2021.114799>
- BRSA. (2023). Monthly Banking Sector data of Islamic Banks. Retrieved December 8th, 2023, from <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik/>
- Camaho, A.S. and Dyson, R.G., (1999). Efficiency, Size, Benchmarks and Targets for Bank Branches: An Application of Data Envelopment Analysis. *Journal of the Operational Research Society*, 50:903-915.
- Eberhardt, M. and Bond, S., (2009). Cross-section Dependence in Nonstationary Panel Models: a Novel Estimator. MPRA, Munich Personal RePEc Archive.
- Eberhardt, M. and Teal, F., (2010). Productivity Analysis in Global Manufacturing Production. University of Oxford, Department of Economics, Discussion Paper Series.
- Farahbakhsh, F., Kheradgar, S., Shahroodi, K. and Farahbod, F., (2024). Prioritizing the Key Factors for Performance Evaluation of Iran's Banking System Based on the Balanced Scorecard (BSC) Approach and the Fuzzy Analytic Network Process (FANP). *International Journal of Nonlinear Analytic Applications*, 15(1):151-160.
- Karas, Z., (2024). Financial Performance Evaluation with Multi Criteria Decision Making Approaches in the Turkish Banking Sector. *Electronic Journal of Social Sciences*, 23(90):798-820.
- Liu, X., Yang, F. and Wu, J., (2019). DEA Considering Technological Heterogeneity and Intermediate Output Target Setting: the Performance Analysis of Chinese Commercial Banks. *Annals of Operations Research*, 291: 605-626.
- Lovell, C. A.N. and Pastor, J.T., (1997). Target Setting: An Application to a Bank Branch Network. *European Journal of Operational Research*, 98(2): 290-299.
- Nugroho, A.P., (2024). Comparative Analysis of the Efficiency of Islamic and Conventional Banking Systems: A Literature Review. *Journal of Economic, Business and Accounting*, 7(2):2815-2826.
- Portela, M.C.A.S., Thanassoulis, E., and Simpson, G., (2004). Negative Data in DEA: a Directional Distance Approach Applied to Bank Branches. *Journal of the Operational Research Society*, 55(2004): 1-12.
- Ragab Amhana, Z. B., and Thomas A. B., (2024). The Impact of Performance Appraisal on Employees' Productivity in Financial Institutions: A Case of the United States Banking Sector. *European Journal of Business*, 4(4):270-282.
- Tuna, Y. and Sekkeli, F.E. (2020). Effects of Participation Banking on Real Sector. *BMIJ (Business and Management Studies an International Journal)*, 8(2):1501-1522 doi: <http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v8i2.1443>
- TURKSTAT. (2023). Gross Domestic Product at Current Prices - by Income Approach Value and Percentage Change, Quarter III: July-September, 2023. Retrieved December 8th, 2023, from <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Ulusal-Hesaplar-113>.

- Yang, J., Wong, B.Y.H., Xu, D. and Stewart, T.J. (2009). Integrating DEA-oriented Performance Assessment and Target Setting Using Interactive MOLP Methods. *European Journal of Operational Research*, 195(1):205-222.
- Yang, J.B. Wong, B.Y.H., Xu, D.L., Liu, X.B. and Steuer, R.E. (2010). Integrated Bank Performance Assessment and Management Planning Using Hybrid Minimax Reference Point - DEA Approach. *European Journal of Operational Research*, 207(2010):1506-1518.
- Yanikkaya, H. & Pabuçcu, Y.U. (2017). Causes and solutions for the stagnation of Islamic banking in Turkey. *ISRA International Journal of Islamic Finance*, 9 (1), 43-61.

TÜRKİYE'DE TURİSTİK ŞEHİRLERDE İKAMET EDEN BİREYLERİN MUTLULUK DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA*

A Study on the Happiness Levels of Individuals Residing in Touristic Cities in Turkey

Havin ÇAKIRBEYLİ**, Zeynep Sude AKAN*** & Muhammet Kerim SATILMIŞ****

Anahtar Kelimeler: Turizm, Yaşam kalitesi, Bireysel mutluluk JEL Kodları: R11, I31, Z12, L83	Öz Günümüzde toplumunda yaşam koşullarının ağırlaşması, yaşanan ekonomik krizler ve yoğun iş temposu gibi yaşamı etkileyen birçok unsurun ve bireylerin bu tarz olumsuzluklara olan duyarlılığının artması, mutluluk kavramına duyulan ihtiyacı gündeme getirmektedir. Bireylerin mutluluğunu yaşam koşulları %10, genetik özellikleri %50 ve amaçlı etkinlikler ise %40 oranında etkilemektedir. Amaçlı etkinlikler kapsamında mutlu olmaya yönelik doğrudan yapılan faaliyetler ele alınmaktadır. Bu araştırmanın temeli turizm ve mutluluk arasındaki etkileşim üzerine kurulmuştur. Bu çerçevede, araştırmanın temel amacı; mutluluk kavramı ile turizm arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken, turistik bir şehirde yaşamının bireylerin mutluluk algısına olan etkisini göz önünde bulundurmaktır. Özgün değeri, turistik destinasyonlarda yaşayan bireylerin mutluluk düzeylerini etkileyen faktörleri anlamak ve turistik şehir yaşamının psikososyal dinamiklerini araştırmasıdır. Bu çalışmada farklı olarak turistlerin mutluluk seviyesinden ziyade şehir sakinlerinin mutluluk seviyesi üzerinden turizm faaliyetleri değerlendirilmiştir. Araştırma, ikincil veri kaynaklarından toplanan verilerle nicel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda bir şehirdeki turizm faaliyeti veya gelen turist sayısı arttıkça o şehirde yaşayan insanların mutluluğunun azaldığı söylenebilir. Genel olarak toplumda turistik şehir yaşamının bireylerin mutluluk düzeylerine etkisi hakkında farkındalık yaratma potansiyeline sahip olan bu çalışma, bireylerin kendi yaşam tarzları ve yerel toplulukları üzerinde daha bilinçli kararlar almalarına katkı sağlayacaktır.
Keywords: Tourism Quality of life Individual happiness JEL Codes: R11, I31, Z12, L83	Abstract Today, the increasing sensitivity of individuals to such negativities, such as the worsening of living conditions in society, the economic crises experienced, and the intense work tempo, and the many factors affecting life, bring the need for the concept of happiness to the agenda. Individuals' happiness is affected by living conditions by 10%, genetic characteristics by 50%, and purposeful activities by 40%. Activities carried out directly to be happy within the scope of purposeful activities are discussed. The basis of this research is based on the interaction between tourism and happiness. In this context, the main purpose of the research is to reveal the relationship between the concept of happiness and tourism, while considering the effect of living in a touristic city on individuals' perception of happiness. Its original value is to understand the factors affecting the happiness levels of individuals living in touristic destinations and to investigate the psychosocial dynamics of touristic city life. In this study, tourism activities were evaluated through the happiness level of city residents rather than the happiness level of tourists. The research was carried out using quantitative research methods with data collected from secondary data sources. As a result of the research, it can be said that as the tourism activity in a city or the number of tourists increases, the happiness of the people living in that city decreases. This study, which has the potential to raise awareness in society in general about the impact of touristic city life on individuals' happiness levels, will contribute to individuals making more conscious decisions on their own lifestyles and local communities.

* Bu çalışma TÜBİTAK 2209-A kapsamında desteklenen projenin çıktısıdır.

** Öğrenci, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Hendek Meslek Yüksekokulu, 23230401044@subu.edu.tr, ORCID: 0009-0005-0962-3073

*** Öğrenci, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Hendek Meslek Yüksekokulu, 23230401043@subu.edu.tr, ORCID: 0009-0007-8789-5941

**** Öğrenci, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Hendek Meslek Yüksekokulu, 23230401033@subu.edu.tr, ORCID: 0009-0000-4523-4407

1. GİRİŞ

Mutluluk, bireylerin hayatları boyunca peşinde koştukları en temel insani değerlerden biri olarak kabul edilmektedir. İnsanlık tarihi boyunca birçok bilim insanı ve filozof mutluluk kavramını ve mutluluğun kaynaklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Mutluluğu arama anlamına gelen hedonizm kavramıyla temellendirilen mutluluk birçok düşünür açısından ulaşılması için çabalanması gerektiğini ve söz konusu çabanın çok değerli olduğunu ifade etmiştir. Hedonizm kavramı günümüzde her ne kadar bencil bir davranış olarak bilinse de bu durumun aksine çok geniş bir amaca hizmet etmektedir. Günümüz toplumunda ekonomik krizlerin, ağır yaşam koşullarının, yoğun iş temposunun ve çeşitli sosyal zorlukların artmasıyla birlikte mutluluk kavramına olan ihtiyaç daha da belirgin hale gelmiştir. Modern yaşamın stresli yapısı, bireylerin mutluluk algısı üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta, bu da insanların refah düzeylerini ve yaşamdan aldıkları tatmini düşürmektedir (Godovykh vd., 2023; Sarı ve Özdemir, 2014). Bu bağlamda, bireylerin yaşam kalitesini artırmak ve mutlu olma yollarını keşfetmek, günümüzde daha fazla önem kazanmıştır.

Mutluluk algısının çeşitli faktörler tarafından belirlendiği, yapılan birçok çalışma ile ortaya konulmuştur. Mutluluk bireylerin mutluluk kaynaklarına ve araçlarına verdikleri önem düzeylerinin karşılama seviyesiyle ilgilidir. Lyubomirsky, Sheldon ve Schkade (2005) gerçekleştirdikleri çalışmada mutluluğun kaynaklarını yaşam şartları, genetik özellikler ve amaçlı etkinlikler olmak üzere üç gruba ayırmışlardır. Çalışmaya göre demografik özelliklerden oluşan yaşam şartlarının mutluluğa etkisi %10, genetik özelliklerinin etkisinin %50, amaçlı etkinliklerin mutluluk üzerindeki etkisinin ise %40 olduğu belirtilmiştir. Mutluluğu etkileyen amaçlı etkinlikler arasında özgecilik davranışı, dini etkinlikler, sosyal ilişkiler, egzersiz ve spor yapmak gibi bireyin denetiminde olan birçok etkinliği kapsamaktadır. Turistik faaliyetler mutluluğu %40 oranında etkileyen amaçlı etkinlikler arasında önemli bir yere sahiptir (Croes vd., 2024). Tatiller, bireyleri iş ve stresin getirdiği baskılardan uzaklaştırarak rahatlama sağlar ve seyahat deneyimleri, bireylerin mutluluk seviyelerinde anlamlı artışlar meydana getirebilir. Son yıllarda yapılan araştırmalar, turistik faaliyetlerin ve tatil deneyimlerinin mutlulukla doğrudan ilişkilendirildiğini göstermektedir (You-yin vd., 2024; Wu vd., 2024; Triandanda vd., 2024; Sanchez vd., 2019; Rivera vd., 2016).

Literatürde turistik faaliyetlerin insanları rahatlatan, stresten uzaklaştıran, geçmişe yönelik güzel anılar biriktirmeye katkı sağlayan ve yaşam tatminini arttıran birçok etkisi olduğu ve tüm bunların bireysel mutluluğu arttırdığı görüşü hakimdir (Buckley, 2020; Lin vd., 2014; Song vd., 2024). İnsanların mutluluk seviyelerinin ölçülmesi konusunda günümüzde 'iyi olma hali' (wellbeing) üzerine yapılan araştırmalar soyut kavramların, duyguların ve hissiyatın da ölçülebileceğini, anlaşılabilir somut rakamlara dökülebilmekte ve dolayısıyla, insanların mutluluk seviyeleri de farklı ölçek ve araçlarla ölçülebilmektedir. 2023 yılında TÜİK yılında araştırmalara göre Türkiye'nin %49,7'si mutludur.

Bu çalışmanın amacı, turizm ve mutluluk arasındaki ilişkiyi derinlemesine inceleyerek, turistik bir şehirde yaşamayan bireylerin mutluluk algısına olan etkisini araştırmaktır. Turistik şehirler, hem yerel sakinler hem de turistler açısından çeşitli dinamiklere sahiptir. Ancak, turistik şehirlerde yaşamın bireylerin mutluluğu üzerindeki etkilerini anlamak için sistemli bir araştırma eksikliği bulunmaktadır. "Turistik bir şehirde yaşamayan bireylerin mutluluk algısı üzerindeki etkisi nedir?" sorusu çerçevesinde geliştirilen ve temel hipotezi "Turistik destinasyonlarda yaşayan bireyler, çeşitli turistik etkileşimlerin ve sosyal faktörlerin birleşimiyle daha yüksek bir mutluluk düzeyine sahiptir" olan bu çalışma, turistik şehir yaşamının psikososyal ve ekonomik etkilerini anlamak, yerel yaşam kalitesini artırmak ve turizmin sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak adına önem taşımaktadır. Aynı zamanda, turistik şehirlerin sürdürülebilirliği ve bu şehirlerde yaşayan yerel topluluklar üzerindeki etkilerini anlamak da çalışmanın odaklandığı bir diğer önemli noktadır. Bu araştırma, turistik şehirlerde yaşayan bireylerin mutluluk algısına ışık tutarak, yerel yönetimler ve şehir planlamacıları için değerli bir rehber olma potansiyeli taşımaktadır. Özellikle, turistik destinasyonlarda yaşayan insanların psikososyal ve ekonomik refahını anlamak, turizm planlaması ve yerel yönetim politikaları için kapsamlı bir rehberlik sağlayabilir.

2. MUTLULUK VE MUTLULUK TEORİLERİ

Mutluluk, bireylerin hayatlarındaki olumlu duygusal deneyimlerin sürekliliği ve yaşamdan genel tatminleri ile ilişkili olan karmaşık bir kavramdır. Psikoloji, felsefe, sosyoloji ve ekonomi gibi birçok farklı disiplinde ele alınan mutluluk, öznel bir deneyim olup bireyin içsel durumlarıyla şekillenir. İnsanların mutluluk algısı kültürel, toplumsal ve kişisel faktörlerle şekillenebilir, dolayısıyla mutluluk tanımı her birey ve toplum için değişkenlik gösterebilir.

Mutluluk genellikle hedonik ve eudaimonik yaklaşım olmak üzere iki farklı şekilde ele alınmaktadır (Ryan ve Deci, 2001). Hedonik mutluluk, bireylerin olumlu duygular deneyimlemeleri ve acıdan kaçınmaları üzerine odaklanırken, eudaimonik mutluluk bireyin kendini gerçekleştirme ve anlamlı bir yaşam sürmesi ile ilgilidir (Maltby vd., 2005). Hedonik mutluluk, bireyin yaşamında ne kadar çok olumlu deneyime sahip olduğu ve ne kadar az olumsuz deneyim yaşadığı üzerine temellenen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım Yunan filozofu Epikuros'un hazcı felsefesine dayanmaktadır. Epikuros'a göre, hazların peşinden gitmek ve acılardan kaçınmak insan yaşamının en önemli amacı olmalıdır. Modern psikolojide de hedonik mutluluk, bireyin duygusal iyi olma hali olarak değerlendirilir. Öznel iyi oluş, kişinin mutluluk seviyesini, yaşam memnuniyetini ve duygu dengesini (pozitif ve negatif duyguların oranı) içerir. Bu yaklaşımda bireyin anlık mutlulukları ve genel yaşam tatmini, mutluluk seviyesini belirler (Besser, 2020). Eudaimonik mutluluk ise, bireyin potansiyelini gerçekleştirme, anlamlı bir yaşam sürmesi ve etik değerler çerçevesinde yaşamını şekillendirmesi üzerine odaklanır. Eudaimonik yaklaşıma göre mutluluk, yalnızca haz almak veya acıdan kaçınmak değil, bireyin kendisini aşması ve yaşamına anlam katması ile ilgilidir. Bu doğrultuda eudaimonik mutluluk, bireyin psikolojik sağlığını, anlam arayışını ve kişisel gelişimini destekleyen unsurlar olarak karşımıza çıkar (Bremner, 2011).

Mutlulukla ilgili bu hedonik ve eudaimonik yaklaşımın yanı sıra literatürde çok fazla teori ve model bulunmaktadır. Bu teorilerden bazıları; yaşam doyumu teorisi, duygusal durum teorisi, dinamik duyusal standart teorisi, gönderme mutluluk teorisi ve duyusal standart teorisidir (Avcıkurt, 2015; Bremner, 2011; Kiroğlu ve Yıldırım, 2022). Yaşam doyumu teorisi kişilerin belirli standartlara ulaşılması veya belirli hedeflerin gerçekleştirilmesi ile mutluluğa erişilebileceğini söylemektedir (Bremner, 2011). Duygusal durum teorisi kişilerin mutluluğunu ruh hali ve duygularla ilişkilendirmiştir. Böylelikle hedonik yaklaşımdaki mutluluk kaynağına veya nedenlerine psikolojik açıdan da yaklaşarak derinlik kazandırmıştır (Rojas, 2005). Duyusal standart teorisi diğer teorilerde belirtilen mutluluğa engel olabilecek sorunlara çözüm üretmek amacıyla geliştirilmiştir. Bu teoriye göre mutluluk, insanların "iyi yaşam" konusunda toplum tarafından belirlenen normlara dayanarak nasıl hissetmeleri gerektiğini yorumlamalarının bir sonucudur. Yani bireyler, çevrelerinde iyi bir yaşamın ne olduğu hakkında bir fikir oluşturur ve bu fikre göre kendi yaşamlarını değerlendirirler. Ancak bu mutluluk standardı, her birey için farklı olabilir ve o anki duruma göre değişebilir. Birey, o anda neyin ona olumlu hissettirdiğine ve toplumun beklentilerine dayanarak kendi mutluluk standardını belirler (Besser, 2020). Kavramsal-Gönderme mutluluk teorisi mutluluğu kişilerin refah anlayışı veya beklentisiyle ilişkilendirmiştir (Frey, 2018).

Turizm ve mutluluk arasındaki ilişki çok yönlüdür ve duygusal, sosyal ve kültürel boyutlar gibi birçok boyutu kapsamaktadır. Araştırmalar, turizmin olumlu deneyimler, kültürel etkileşim ve kişisel tatmin yoluyla refahı önemli ölçüde artırabileceğini göstermektedir (Song vd., 2024; Sato vd., 2017; Nawijn, 2010; Lee vd., 2021). Turistler genellikle seyahatleri sırasında keyifli aktivitelerden ve anlamlı etkileşimlerden mutluluk elde ederler. PERMA çerçevesi, hem hedonik (haz) hem de eudaimonik (anlam) yönlerin refaha katkıda bulunduğunu vurgulayarak, dikkatli seyahat planlamasının genel memnuniyeti artırabileceğini öne sürmektedir (Song vd., 2024). Turizm faaliyetlerine katılım da gerçek mutlulukla olumlu bir şekilde ilişkilidir. Katılımla yönlendirilen daha yüksek turist memnuniyeti, bu ilişkiyi aracılık eder ve seyahat sırasında daha derin bağlantıların daha fazla mutluluğa yol açtığını gösterir (Ma vd., 2024). Otel ve konaklama yerlerinin varlığı genel mutluluğa katkıda bulunurken, sosyal ağlar mutluluğun turizm tüketimi üzerindeki olumlu etkisini artırır (You-yin vd., 2024). Sağlık ve kendini keşfetme gibi yürüyüş turlarının faydaları, katılım ve memnuniyet aracılığıyla mutluluğu doğrudan etkiler (Buckley, 2020). Turizm genel olarak mutluluğu teşvik etse de, tüm seyahat deneyimlerinin olumlu sonuçlar vermediğini dikkate almak önemlidir. Aşırı

kalabalıklık ve kültürel kopukluk gibi faktörler potansiyel faydaları azaltabilir ve sürdürülebilir turizm uygulamalarına olan ihtiyacı vurgulayabilir (Sanchez vd., 2019).

Turistik bölgelerde yaşayan bireylerin mutluluk seviyeleri, yaşam kalitesi (QoL) ve turizmle ilişkili psikolojik refah dahil olmak üzere çeşitli faktörlerden etkilenir (Frey, 2018). Araştırmalar, turizmin yaşam doyumunu artırabileceğini gösteriyor (Sarı ve Özdemir, 2014; Lin vd., 2014; Sato vd., 2017), ancak aynı zamanda mutluluğu azaltabilecek zorluklar da sunuyor (Sanchez vd., 2019; Koenig-Lewis ve Bischoff, 2010). Turizm, toplum yaşamını geliştiren rekreasyon fırsatları ve kültürel deneyimler sağlayarak yaşam kalitesine olumlu katkıda bulunur (Buckley, 2020; Yurtseven, 2003). Özetle tüm turizm gelişmeleri mutluluğu olumlu yönde etkilemez; eşitsizlik ve güvensizlik gibi faktörler sakinlerin refahını olumsuz etkileyebilir ve bu da dengeli turizm stratejilerine ihtiyaç olduğunu gösterir. Turizm birçokları için mutluluğu artırabilirken, bireysel deneyimlerin değiştiğini ve bazılarının seyahat sırasında refahlarını tehlikeye atabileceğini kabul etmek önemlidir. Bu ikilik, turistik bağlamlarda mutluluğun karmaşıklığının altını çiziyor.

3. YÖNTEM

Turistik şehirde yaşamının bireysel mutluluk üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Nicel araştırmalar, sayısal olarak ölçülebilen verilerin istatistiksel çözümlemeleri aracılığıyla sosyal olguları inceleyen ve bu olgular arasındaki neden sonuç ilişkilerini ortaya koyarak sosyal düzenin kanunlarını keşfetmeyi amaçlayan araştırmalardır (Brannen, 2017). Nicel araştırma yönteminin kullanılacağı bu çalışmada şehirleri turistik açıdan değerlendirirken gelen turist sayısı, konaklama kapasitesi, fiyat düzeyi, turistik imkan çeşitliliği, fiyat seviyesi ve turizm geliri gibi nicel veriler TÜİK, Kültür ve Turizm Bakanlığı web sitesi, belediyelerin web siteleri gibi kamuya açık kaynaklardan elde edilmiştir.

Turistik şehirlerde yaşayan bireylerin mutluluk ölçümlerine ilişkin veriler ise Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2003 yılından itibaren yıllık olarak gerçekleştirilen “Yaşam Memnuniyeti Araştırması” (YMA) veri seti kullanılmıştır. TÜİK tarafından 2022 yılında raporlanan YMA veri setinde 18 ve daha yukarı yaştaki bireylerin mutluluk seviyelerine bakıldığında Sinop ili yüzde 77.6 ile birinci, Afyonkarahisar yüzde 76,4 ve Bayburt yüzde 75,91 ile üçüncü sıradadır. Kültür ve Turizm bakanlığı tarafından yayınlanan rapora göre ise en turistik şehirler; Antalya, Aydın, İstanbul, İzmir ve Muğla’dır (yigm.ktb.gov.tr). Bu çerçevede çalışmanın örnekleme ise araştırmacının belirli bir amaç doğrultusunda bireyleri veya birimleri seçmeyi tercih ettiği bir örnekleme yöntemi olan amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Bu çerçevede Türkiye’deki en mutlu 5 şehir ve en turistik 5 şehir çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Bu araştırmada, turizm ve bireylerin mutluluk algısı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla aşağıdaki hipotez geliştirilmiştir.

H1: Turistik bir şehirde yaşamak, bireylerin mutluluk algısını pozitif yönde etkiler.

Bu hipotez doğrultusunda turistik faaliyetlerin bireylerin mutluluk algısı üzerindeki etkisi nedir? Turistik bir şehirde yaşamak, bireylerin mutluluk seviyelerini nasıl etkiler? Turistik bir şehirde yaşayan bireylerin mutluluk algısını etkileyen en önemli faktörler nelerdir? gibi sorulara cevap aranacaktır. Bu sorular, turistik etkinliklerin (seyahat, tatil, kültürel ve eğlence aktiviteleri gibi) bireylerin mutluluk algısında nasıl bir değişim yarattığına; turistik şehirlerdeki sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklerin bireylerin psikososyal iyi oluşlarına nasıl katkıda bulunduğuna ve turistik destinasyonlarda yaşayan bireylerin mutluluk seviyelerine etki eden spesifik faktörleri (örneğin, turizm kaynaklı ekonomik fırsatlar, sosyal etkileşimler, kültürel zenginlikler, çevresel kalite) anlamayı sağlayacaktır.

İkincil veri kaynakları aracılığıyla toplanan veriler arasındaki etkileşimi incelemek amacıyla regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Regresyon analizi, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek ve bu ilişkiyi tanımlamak amacıyla kullanılan bir istatistiksel analiz yöntemidir (Holton ve Burnett, 2005). Bağımlı değişken, tahmin veya açıklanması istenen değişkeni temsil ederken, bağımsız değişkenler, bağımlı değişkenin nedenlerini veya etkileyen faktörleri temsil eder. Regresyon analizi, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini nicel olarak değerlendirmeye yardımcı olur. Söz konusu regresyon analizinde bağımlı değişken bireysel mutluluk seviyesi iken bağımsız

değişken ise turistik şehir statüsünü kazanmasını sağlayan faktörler olacak şekilde regresyon modeli oluşturulacaktır.

4. BULGULAR

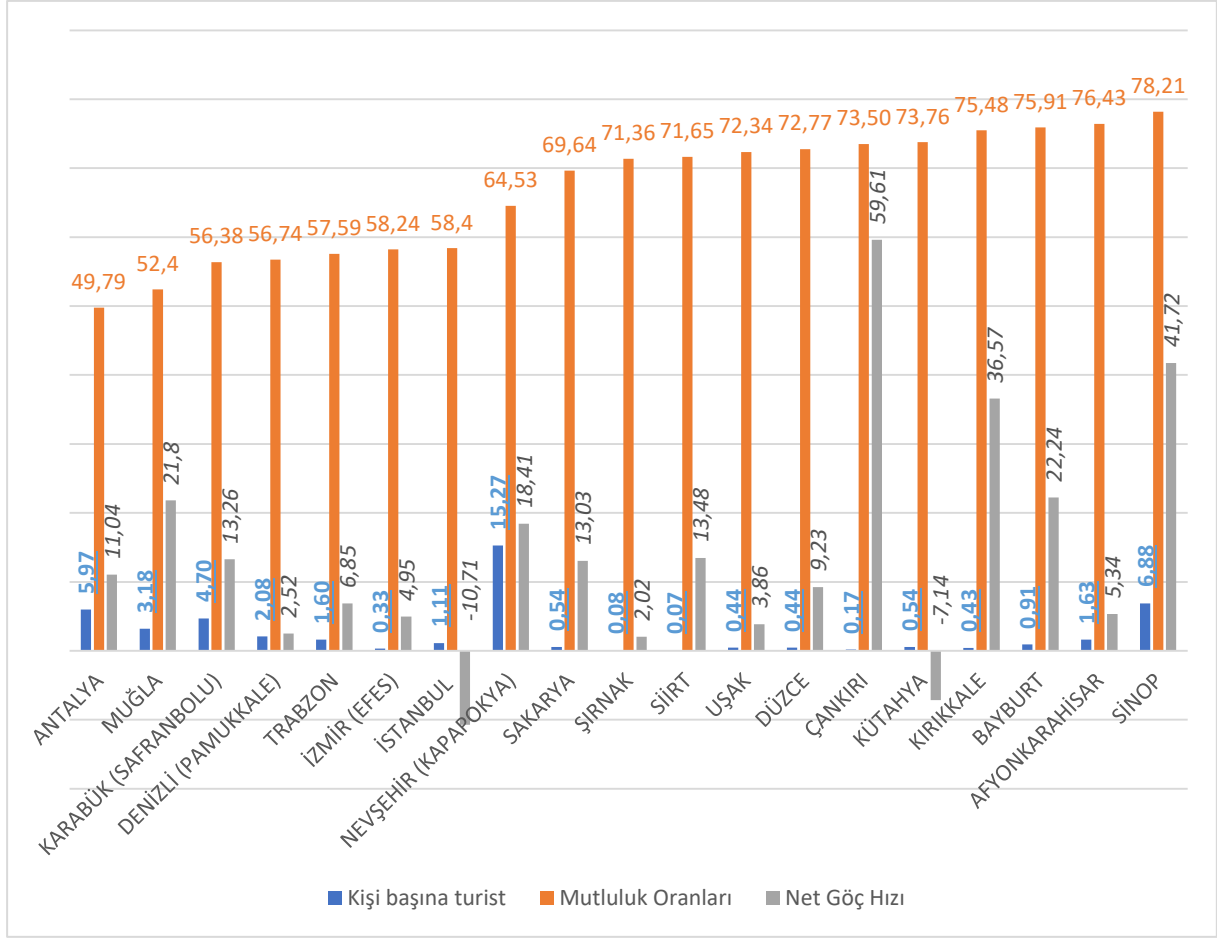
Çalışmada bir şehirde yaşayan insanların mutluluk seviyesi ile ilişkisini tespit etmek amacıyla ikincil veri kaynaklarından veriler toplanmıştır. Örneklem büyüklüğünün küçük olması sebebiyle non-parametrik analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında örnekleme dahil edilen şehirlere ait gelen turist sayısı, nüfus, kişi başına turist sayısı, gelir, net göç hızı ve tesis sayısı gibi veriler toplanmıştır. Söz konusu verilere ilişkin minimum ve maksimum değerler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Katılımcılardan elde edilen verilerden tanımlayıcı istatistiklerle ilgili bilgiler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 1. Verilere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Minimum	Maximum	Mean
Gelen Turist Sayısı	24.983	17.370.000	2.749.364,16
Nüfus	86.047	15.655.924	1.646.329,37
Kişi başına turist	,072	15,28	2,44
Mutluluk Oranları	49,79	78,21	66,59
Gelir (GSYİH)	79.308	287.524	145.297,21
Net Göç Hızı	-10,71	59,61	14,11
Tesis Sayısı	9,0	2844,0	627,26

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Veriler arasındaki minimum ve maksimum değerler arasındaki farklılığın bu kadar yüksek olmasının temel nedeni örnekleme Türkiye’de metropol şehirlerden biri olan İstanbul ile nüfusu yaklaşık 86.000 olan görece Türkiye’deki en küçük illerden biri olan Bayburt’un da yer almasından kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki grafikte ise örnekleme dahil edilen şehirlerde kişi başına düşen turist sayısı, şehirlerin mutluluk oranları ve şehirlerin net göç hızları gösterilmektedir.

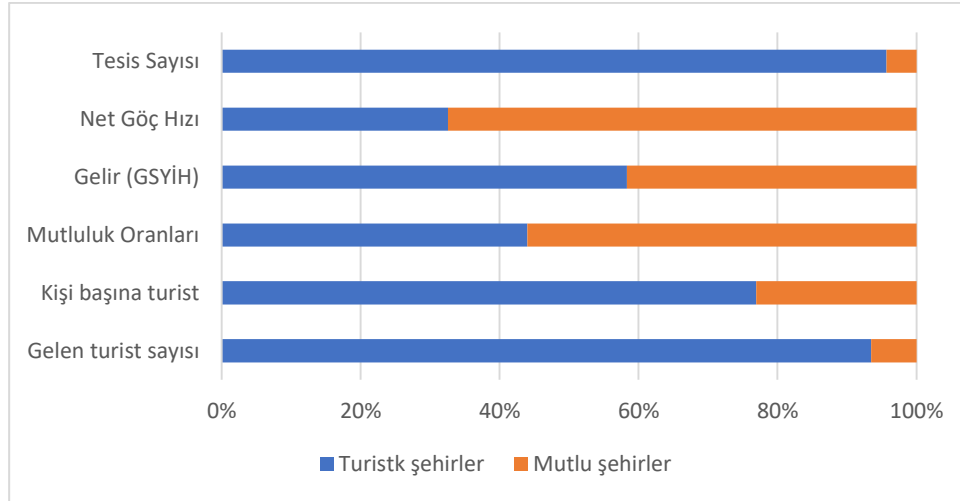

Grafik 1. Şehirlerdeki kişi başına turist sayısı, mutluluk oranı ve net göç hızı

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik şehirlerin mutluluk seviyesine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak hazırlanmıştır. Grafik gösterilen kişi başına turist sayısı bir şehre gelen turist sayısının nüfusa bölünmesiyle hesaplanmıştır. Mutluluk oranları ve Net göç hızı Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilmiştir. Net göç hızının yüksek olması o şehre yaşamak için yerleşen kişilerin yüksek olduğunu göstermektedir. Negatif olması ise söz konusu şehirde tersine göçün yaşandığını göstermektedir. Grafığe göre sadece İstanbul ve Kütahya'da tersine göç yaşanmaktadır.

Aşağıda ise iki farklı şehir kategorisinin (turistik şehirler ve mutlu şehirler) çeşitli göstergeler açısından karşılaştırıldığı bir yatay çubuk grafiği yer almaktadır. Grafikte her kategori, farklı göstergelerle yüzdesel olarak ifade edilmiştir.

Grafik 2. Turistik ve mutlu şehirlerin karşılaştırılması

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tesis sayısına bakıldığında turistik şehirler, tesis sayısı açısından oldukça yüksek bir orana sahiptir. Bu, turizmin gelişmiş olduğu bölgelerdeki altyapının güçlü olduğunu, ancak mutlu şehirlerin bu göstergede düşük kaldığını göstermektedir. Net göç hızında mutlu şehirler daha yüksek bir orana sahipken, turistik şehirlerde bu oran oldukça düşüktür. Bu durum, mutlu şehirlerin çekim merkezi haline gelmiş olduğunu, belki de yaşam kalitesinin daha iyi olduğu şehirlerde daha fazla insanın yaşamayı tercih ettiğini gösterebilir. Gelir açısından turistik şehirler daha yüksek bir paya sahipken, mutlu şehirlerde bu oran daha düşüktür. Turistik şehirlerin daha fazla ekonomik aktiviteye sahip olduğu, ancak bu gelir artışının mutluluk üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığı gözlemlenebilir. Mutluluk oranları açısından mutlu şehirler, turistik şehirlere göre belirgin bir avantaja sahiptir. Bu, turistik şehirlerin maddi refah sağlamasına rağmen, mutluluk oranlarını artırmada yeterince başarılı olmadığını ortaya koyabilir. Kişi başına düşen turist sayısı, turistik şehirlerde oldukça yüksekken mutlu şehirlerde neredeyse hiç yoktur. Bu, turistik şehirlerde yoğun turist trafiği olduğunu ve bunun da sosyal ve ekonomik dengeleri etkileyebileceğini gösterir. Turistik şehirlerde turist sayısının fazlalığı ve mutlu şehirlerde bunun düşük olması, turistlerin yoğun olduğu yerlerde mutluluğun azalabileceği sonucunu destekleyebilir.

Grafikten elde edilen genel sonuç ise, turistik şehirlerin ekonomik refah ve turizm açısından öne çıktığını, ancak mutluluk oranlarının bu şehirlerde daha düşük olduğunu göstermektedir. Mutlu şehirlerde ise daha az tesis ve turist olmasına rağmen, net göç hızının ve mutluluk oranlarının daha yüksek olması, bu şehirlerdeki sosyal koşulların ve yaşam kalitesinin daha iyi olduğu izlenimini vermektedir. Bu grafik turizmin ve ekonomik faaliyetlerin artmasının mutlulukla doğrudan bir korelasyonu olmadığını, hatta ters etkiler yaratabileceğini göstermektedir.

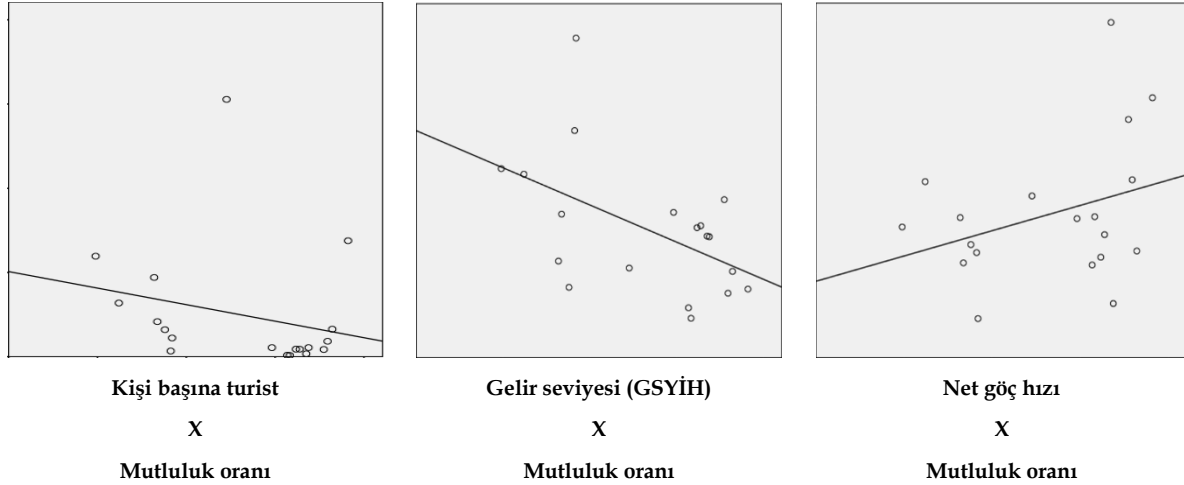
Mutluluk oranına kişi başına düşen turist sayısı, gelir seviyesi (GSYİH) ve net göç hızının etkisine bakmak için gerçekleştirilen regresyon analizi sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Kişi başına turist sayısı, gelir ve net göç hızının mutluluk oranına etkisi

	Katsayılar		t	Sig.
	B	Standart hata		
Sabit	79,248	6,516	12,162	,000
Kişi başına turist	-,347	,503	-1,683	,013
Gelir (GSYİH)	-,628	,000	-2,284	,037
Net Göç Hızı	,538	,114	1,211	,245
a. Bağımlı değişken: Mutluluk Oranları			R ² = 0,74 ; p=0,0000	

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Analiz sonucunda kişi başına düşen turist sayısının ve kişi başına düşen gelir seviyesinin mutluluk oranını istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönlü olarak etkilediği tespit edilmiştir. Net göç ise pozitif yönlü etkilese de söz konusu etki istatistiksel açıdan anlamlı değildir. Gerçekleştirilen regresyon analizine istinaden sonuçların grafiksel gösterimi ise aşağıda gösterilmiştir.

Grafik 3. Mutluluk oranı ile seçili değişkenler arasındaki ilişkinin eğimi

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafiklerdeki eğrilerin eğimine bakıldığından gelir seviyesi ile mutluluk arasındaki ilişkinin eğitimin negatif yönlü ve daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu gelir seviyesindeki bir birimlik değişimin şehirde yaşıyan kişilerin mutluluğu diğerlerine nazaran daha fazla etkilediğini göstermektedir. Bu durum, daha yüksek ekonomik seviyelerin mutlaka daha yüksek mutluluk getirmediğini ve farklı dinamiklerin devreye girdiğini göstermektedir. Söz konusu dinamikler gelir eşitsizliği, stres ve rekabet, toplumun tüketim alışkanlıkları ve tatminsizlik, yüksek beklentiler ve hayal kırıklıkları, yaşam maliyetleri ve refahın gerçek algısı, çevresel ve kentsel sorunlar olabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın temel amacı kişi başına turist sayısının mutluluk üzerindeki etkilerini analiz ederek, turizmin bireysel mutlulukla olan ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, turizmin yerel halkın mutluluğu üzerinde her zaman olumlu bir etki yaratmadığını göstermektedir. Özellikle kişi başına düşen turist sayısının mutluluğu negatif yönde etkilediği görülmüştür. Bu durum aşırı turizm yoğunluğunun şehirlerde yarattığı sosyal ve ekonomik baskılarla ilişkili olabilir. Ayrıca çalışma sonucunda, kişi başına düşen gelir seviyesinin de bireysel mutluluk üzerinde negatif bir etkisi olduğu bulgusu, ekonomik refahın artmasının mutluluğu otomatik olarak artırmadığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, yaşam maliyetlerinin artışı ve bireyler üzerindeki maddi baskıların mutlulukla olan karmaşık ilişkisini yansıtmaktadır. Bunun yanında, net göçün pozitif yönlü bir etkisinin olması, turistik şehirlerde yeni gelen bireylerin topluma katılımının sosyal etkileşimleri artırabileceğini, ancak bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermektedir. Genel olarak bulgular, turistik şehirlerdeki ekonomik ve sosyal dinamiklerin bireysel mutluluk üzerinde çeşitli etkiler yarattığını ve yerel halkın mutluluğunu korumak için turizmin dengeli bir şekilde yönetilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Çalışma sonucunda elde edilen, kişi başına düşen turist sayısı ve gelir seviyesinin mutluluk oranlarını negatif etkilediği bulgusu, mevcut literatürle bazı açılardan uyumlu olabilir (Godovykh vd., 2023; Sánchez-Teba vd., 2019). Turizmin etkileri üzerine yapılan bazı araştırmalar, turistik bölgelerdeki

yaşam maliyetlerinin artması, aşırı kalabalıklaşma, çevre kirliliği ve yerel halkın yaşam standardının düşmesi gibi sorunların, bireysel mutluluğu olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir (Sánchez-Teba vd., 2019). Örneğin, Koenig-Lewis ve Bischoff (2010), turizmin yerel halk üzerinde kültürel ve ekonomik baskı yaratabileceğini ve bu durumun insanların yaşam memnuniyetini olumsuz yönde etkileyebileceğini vurgulamaktadır. Ancak, diğer araştırmalar ise turizmin sosyal etkileşimleri artırarak ve yerel ekonomiyi güçlendirerek mutluluk üzerinde pozitif bir etki yaratabileceğini savunmaktadır (Carneiro ve Eusébio, 2019; Lee vd., 2018). Bu sonuçlarla ilgili olarak, turist sayısının artmasının mutluluğu neden negatif etkilediği konusunda şehirlerdeki sosyal dinamikler ve turizmin yönetilme biçimi önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Turistik şehirlerde kişi başına düşen turist sayısının mutluluğu kalabalıklaşma ve trafik (Jacobsen vd., 2019), yüksek yaşam maliyeti (Lee vd., 2021) ve toplumsal bütünlüğün bozulması (Andereck ve Jurowski, 2006; Kim vd., 2013) gibi nedenlerle negatif etkileyebilir.

Yerel yönetimler, turistik şehirlerde yaşam kalitesini artırmak ve halkın mutluluğunu korumak amacıyla doğru stratejik planlamalar yapmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda turist sayısının kontrollü bir şekilde artışı sağlamak ve belirli bölgelerde yoğunlaşmasını önlemek, şehirdeki kalabalıklaşmayı ve hizmet üzerindeki baskıyı hafifletecektir. Trafik yönetimi, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi ve kentsel alanların yeniden düzenlenmesi, turistlerden kaynaklanan olumsuz etkileri azaltabilir. Ayrıca yerel halk ile turistler arasında daha fazla sosyal ve kültürel etkileşim fırsatlarının yaratılması, yerel halkın turistlerle olan ilişkisini daha olumlu hale getirecektir.

Araştırmamız, turistik şehirlerde kişi başına düşen turist sayısı ve gelir seviyesinin bireysel mutluluğu olumsuz yönde etkilediğini, ancak net göçün bireysel mutluluğu etkilemediği göstermektedir. Bu bulgular, turistik şehirlerde ekonomik refahın artmasının her zaman mutlulukla sonuçlanmadığını ve sosyal, kültürel, çevresel faktörlerin mutluluk üzerindeki önemli etkilerini vurgulamaktadır.

Konuyla ilgili gerçekleştirilecek sonraki çalışmalarda daha net sonuçlar elde etmek için turizm ve mutluluk arasındaki ilişkiye uzun vadeli verilerle analiz gerçekleştirilebilir. Turizmin mutluluk üzerindeki etkilerini farklı kültürel bağlamlar çerçevesinde ele alınabilir. Göç hareketlerinin ve nüfus değişimlerinin şehirdeki sosyal bağlar ve mutluluk üzerindeki etkileri daha derinlemesine analiz edilebilir.

KAYNAKÇA

- Andereck, K., & Jurowski, C. (2006). Tourism and quality of life. In *Quality tourism experiences* (pp. 136-154). Routledge.
- Avcıkurt, C. (2015). *Turizm Sosyolojisi - Genel ve Yapısal Yaklaşım*. (4. Bs.). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Besser, L. (2020). *The Philosophy of Happiness an Interdisciplinary Introduction* (1st ed.). Routledge.
- Brannen, J. (2017). Combining qualitative and quantitative approaches: an overview. *Mixing methods: Qualitative and quantitative research*, 3-37.
- Bremner, R. H. (2011). *Theories of Happiness on the Origins of Happiness and Our Contemporary Conception*. USA Milwaukee, Wisconsin.
- Buckley, R. (2020). Nature tourism and mental health: parks, happiness, and causation. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(9), 1409-1424.
- Carneiro, M. J., & Eusébio, C. (2019). Factors influencing the impact of tourism on happiness. *Anatolia*, 30(4), 475-496.
- Croes, R., Shapoval, V., Rivera, M., Bakk, M., & Zientara, P. (2024). Promoting residents' happiness through a human-centric approach to tourism city development. *International Journal of Tourism Cities*. ISSN: 2056-5607
- Frey, B.S. (2018). *Economics of Happiness* (1st ed.). Springer International Publishing.
- Godovykh, M., Ridderstaat, J., & Fyall, A. (2023). The well-being impacts of tourism: Long-term and short-term effects of tourism development on residents' happiness. *Tourism Economics*, 29(1), 137-156.
- Holton, E. F., & Burnett, M. F. (2005). The basics of quantitative research. *Research in organizations: Foundations and methods of inquiry*, 29-44.
- <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html>
- Jacobsen, J. K. S., Iversen, N. M., & Hem, L. E. (2019). Hotspot crowding and over-tourism: Antecedents of destination attractiveness. *Annals of tourism research*, 76, 53-66.
- Kıroğlu, B. S., & Yıldırım, K. (2022). Mutluluk ve belirleyicileri: Türkiye için bir analiz. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(2), 50-70.
- Kim, K., Uysal, M., & Sirgy, M. J. (2013). How does tourism in a community impact the quality of life of community residents?. *Tourism management*, 36, 527-540.
- Koenig-Lewis, N., & Bischoff, E. E. (2010). Developing effective strategies for tackling seasonality in the tourism industry. *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 7(4), 395-413.
- Lee, C. C., Chen, M. P., & Peng, Y. T. (2021). Tourism development and happiness: International evidence. *Tourism Economics*, 27(5), 1101-1136.
- Lee, H., Lee, J., Chung, N., & Koo, C. (2018). Tourists' happiness: are there smart tourism technology effects?. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 23(5), 486-501.
- Lin, Y. S., Huang, W. S., Yang, C. T. & Chiang, M. J. (2014). Work - Leisure Conflict and its Associations with Well-being: The Roles of Social Support, Leisure Participation and Job Burnout. *Tourism Management*, 45, 244-252.
- Lyubomirsky, S., Sheldon, K. M. & Schkade, D. (2005). Pursuing Happiness: The Architecture of Sustainable Change. *Review of General Psychology*, 9 (2), 111-131.
- Ma, J., Wang, X., & Tian, L. (2024). Do Happier People Like Traveling More?. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, <https://doi.org/10.1177/1096348024122923>.

- Maltby, J., Day, L., & Barber, L. (2005). Forgiveness and happiness. The differing contexts of forgiveness using the distinction between hedonic and eudaimonic happiness. *Journal of Happiness Studies*, 6, 1-13.
- Nawijn, J. (2010). The Holiday Happiness Curve: A Preliminary Investigation Into Mood During a Holiday Abroad. *International Journal of Tourism Research*, 12 (3), 281-290.
- Rivera, M., Croes, R., & Lee, S. H. (2016). Tourism development and happiness: A residents' perspective. *Journal of Destination Marketing & Management*, 5(1), 5-15.
- Rojas, M (2005). A Conceptual-Referent Theory of Happiness Heterogeneity and its Consequences. *Social Indicators Research*, 74(2), <https://doi.org/10.1007/s11205-004-4643-8>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review Of Psychology*, 52(1), 141-166.
- Sánchez-Teba, E. M., Benítez-Márquez, M. D., & Romero-Navas, T. (2019). Residents' negative perceptions towards tourism, loyalty and happiness: The case of Fuengirola, Spain. *Sustainability*, 11(23), 6841.
- Sarı, Y. & Özdemir, C. (2014). Turizm Gelişiminin Eskişehir Odunpazarı Sakinlerinin Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisi. 15. *Ulusal Turizm Kongresi*, 13-16 Kasım, Ankara, ss.241-253.
- Sato, M., Yoshida, M., Wakayoshi, K., & Shonk, D. J. (2017). Event satisfaction, leisure involvement and life satisfaction at a walking event: The mediating role of life domain satisfaction. *Leisure Studies*, 36(5), 605-617.
- Song, G., Edelman, J., & Johnson, J. (2024). Positive Tourist Experience: The PERMA Approach for Understanding the Well-Being of Young Tourists. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 72(4), 654-659.
- Triandanda, S., Aulia, D., Purwaningsih, V. T., Suparta, I. W., & Aida, N. (2024). How Does Tourism Contribute to Happiness? Evidence of The Role of Hotels and Accommodation in Sumatera. *Jurnal Ekonomi Pembangunan*, 13(1), 48-56.
- Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK. (2023). Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2023. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=15
- Wu, D. W., Batool, H., & Huang, S. Z. (2024). The Relationships Between Tourists' Perceptions of Cultural Authenticity and Authentic Happiness: Evidence from Ethnic Villages. *Journal of Human, Earth, and Future*, 5(2), 243-259.
- You-yin, Z., Lihong, Y., Lei, J., Zhandong, Y., & Heng, X (2024). Exploring the Relationship between Tourist Involvement and the Tourists' Authentic Happiness from the Perspective of Constructive-Developmental Theory. *Journal of Resources and Ecology*, 15(3), 782-792.
- Yurtseven, R. (2003). Yaşam Kalitesi ve Mutluluk Kaynakları: Türkiye'deki Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinin Yöneticileri Üzerine Pilot Bir Araştırma. *Yönetim*, 13 (46), 41-52.